

RADEVILIŠKIO KRAŠTAS

BAISOGALA

GRINKIŠKIS

RADVILIŠKIS

SIDABRAVAS

ŠAUKOTAS

ŠEDUVA

ŠIAULĖNAI

SVEIKINAME!

Šie metai padovanojo išskirtinę sukaktį – kraštiečio dailininko Edvardo Malinausko 70 metų jubiliejų.

Gimęs, vaikystę praleidęs Radviliškyje, ilgainiui jis tapo ir tebėra klaipėdietis. Tačiau gimtinė šį menininką visada laikė saviškiu, džiaugėsi ir tebesididžiuoja jo kūryba, svari indėliu meniniame ir visuomeniniame gyvenime.

Radviliškiesiems garbė, kad iš jų krašto kilusi tokia charizmatiška asmenybė, garsiausias šalies marinistas, kitų kūrybos temų ir žanrų autorius, plėtojas, kurio kūriniais didžiuojasi Lietuvos ir įvairių kitų šalių muziejai bei privatūs kolekcininkai, kuris pelnė pripažinimą ir solidžių apdovanojimų.

Sveikiname garbųj savo kraštietį šiamečio jubiliejaus proga! Dėkojame už Radviliškio krašto žmonėms jubiliejiniais metais surengtą įsimintiną kūrybos parodą, už ryšius su tėviške, kuri ir toliau tikisi tokio pat šilto bendravimo. Linkime neblėstančio optimizmo, energijos, kūrybinio polėkio ir visokeriopos sėkmės!

Radviliškėnai

„SEKTI PAWIZDI GERU SUNU SENOWES LIETUWOS“

Malonūs „Radviliškio krašto“ skaitytojai,

jaučiuosi didžiai pagerbtas, pakviestas parašyti šio puikaus, turiningo žurnalo įvadinį straipsnelį ir netiesiogiai pripažintas radviliškiėčių bendruomenės nariu. Nors esu gimęs, augęs, mokslus ėjęs Kaune, o dabar gyvenu Vilniuje, Valiušaičių giminės šaknys – Radviliškio krašte. Todėl esu dėkingas, kad man leista pasijusti „savu“ tarp radviliškiėčių ir bent netiesiogiai pabūti drauge su šia gražia, kūrybinga, šviesių, taurių ir Lietuvai įsipareigojusių žmonių draugija.

„Radviliškio kraštas“ man buvo netikėtas ir labai malonus atradimas. Porą pirmųjų žurnalo numerių jau prieš kurį laiką man patikėjo redakcinės kolegijos narys Jonas Linkevičius. Nustebau atradęs, koks vertingas, aukšto kultūrinio ir intelektualinio lygio leidinys gali būti leidžiamas ne sostinėje, net ne didmiesčiuose, o kukliame Lietuvos miestelyje.

Beveik visos „Radviliškio krašto“ nagrinėtos temos man pasirodė įdomios ir jo straipsnius susidomėjęs skaičiau. Įdomu buvo skaityti ne tik todėl, kad jie gerai, dalykiškai, profesionaliai parašyti, bet ir dėl to, kad jie atvėrė naujas mano protėvių krašto pažinimo versmes, pažadino atmintyje vietovardžius ir žmonių vardus, meiliai skambėjusius mano vaikystėje jau kadai Anapilin iškeliausių močiutės, tėvelio, jo brolių ir seserų, daugelio tolimesnių giminių lūpose...

Vėliau turėjau privilegiją susipažinti su Radviliškio viešosios bibliotekos darbuotojomis, rengiančiomis šį leidinį, besirūpinančiomis juo. Tada supratau, kodėl šis žurnalas toks – kupinas meilės ir pagarbos gimtajam kraštui, jo istorijai, žmonėms. Žurnale tų moterų beveik nesimato. Tačiau kreipiančioji jų ranka juntama. Geriausiai jų įnašą, man regis, apibūdintų sena sentencija: įprask daryti gera žmonėms, kurie niekad apie tai nesužinos.

Vienintelis dalykas, kuris man nepatiko šiame žurnale, tai jo tiražas. Ką reiškia 200 egzempliorių? Vadinas, „Radviliškio kraštas“, vos tik išėjęs iš spaustuvės, jau tampa bibliografinė retenybė? O jis, manau, galėtų būti laukiamas svečias ne tik kiekvienoje sąmoningoje dabartinių radviliškiėčių šeimoje, ne tik daugelio iš Radviliškio krašto kilusių ir po visą Lietuvą bei pasaulį pasklidusių žmonių namuose, bet ir visose Radviliškio rajono savivaldybės mokyklų klasėse.

Koks didelis, tačiau, deja, vis dar nepakankamai panaudojamas pilietinio ir patriotinio jaunimo ugdymo išteklius yra gimtojo krašto praeitis, puikiai parodo šviesūs Grinkiškio Jono Poderio vidurinės mokyklos mokytojai Audra ir Klemas Indrėkai. Drauge su savo mokiniais jie atliko svarbų darbą – surinko, kruopščiai suregistravo ir apibendrino Grinkiškio seniūnijos teritorijoje gyvenusių ir tebegyvenančių žmonių vardus, iš žemėtvarkininkų archyvų, girininkijų miškų planų, seniūnijos gyvenviečių sąrašų tebelasioja toponimus, iš gyvosios kalbos renka zoonimus.

Gyvoji savojo krašto istorija – pats tikrasis kelias į tautinį sąmoningumą ir valstybinę pilietinę brandą. „Radviliškio kraštas“ tuo keliu eina. Jo pastangos visokeriopa palaikytinos. Linkėčiau ir labai norėčiau, kad jis taptų prenumeruojamu periodiniu leidiniu, pasiektų vis platesnį skaitytojų ir savo tėviškės mylėtojų ratą, ugdytų jaunąją kartą tais priesakais, kuriuos paliko mums Lietuvos valstybės patriarchas Jonas Basanavičius:

„Kaip kiekvienas Žmogus atsimindamas wisą sawo giwenimo begį, atsižiūredamas atgalios mato ir numano, kas jis ira buwęs ir kuomi tapęs, supranta, koku sawo inpatibin delei jis tapęs toks, o ne kitoks; taip ir wisa musu gimine (tauta) turetu atminti ir pažinti praejusi laiką, kuri ira giwenus ant szios Lietuvos žemes, ir wisus laimingus ir nelaimingus atsitikimus, kurie sziokiu ar tokiu budu padare musu gimine tokią, kokią szendie regime ir pawede ję tiems wargams, kuriuose mes giwename. <...> Jei kožnas geras ir patogus sunus guodoja sawo tewus ir tewu tewus, tai ir mes, Lietuwei, szios gadines, turime sekti pawizdi geru sunu senowes Lietuvos; todelei pirmiu pirmiausei turime pažinti juju senowiszka giwenimą, budą, dabą ir tikybę, juju darbus ir rupesczius; nes ju giwenimą pažinę, pažinsime geriaus juos, o juos pažinę ir patis pasižinsime.“

Su nuoširdžia pagarba visiems Radviliškio krašto žmonėms –
Vidmantas VALIUŠAITIS

TURINYS

- 05 Šaukoto dvarai
Egidijus Prascevičius
- 10 Su aktore - apie Pašušvj, teatrą ir mėnulį
Justina Armonaitė
- 20 Save paaukojęs Tėvynės laisvei
Vytautas Šernas
- 27 Post scriptum
Vidmantas Valiušaitis
- 29 Dailininko lūkestis – paveikslais sugrįžti gimtinėn
Daina Elvaitė
- 34 Palonų pradžia – dvaras
Ona Gedžienė,
Vitalija Kaupienė
- 37 „Aidija“ populiarina krašto tradicijas
Elvyra Gražytė
- 39 Šeduvos krašto sūnus
Irena Dobrovolskaitė
- 43 Iš turgų ir „jomarkų“ raidos
Sigitas Senulis
- 46 Rašyti – tarsi vaidinti...
Marija Juočepienė (Franka)
- 49 Mokytojos kelias
Elena Adomaitytė -
Cemnolonskienė
- 52 Radviliškio krašto kalendorius
- 55 Radviliškio rajono kultūros kronika

RADVILIŠKIO KRAŠTAS

Kultūros ir istorijos leidinys

2007 m. Nr.2 (7)

ISSN 1822-0517

STEIGĖJAS

Radviliškio viešoji biblioteka ir
Vilniaus radviliškėnų bendrija

REDAKcinė KOLEGIJA

Romualdas Budrys
Mečislovas Jučas
Jonas Linkevičius
Aleksandras Šidlauskas
Irena Valikonytė

REDAKCIJA

Gražina Dunauskienė
Aldona Januševičienė
Augenijus Jurgauskas
Kristina Kacevičienė
Rasa Plukienė
Egidijus Prascevičius

MENINIS REDAKTORIUS

Arvydas Každailis

MAKETAVO

Tomas Januševičius

LEIDŽIA

Radviliškio rajono savivaldybės
Viešoji biblioteka
S.Dariaus ir S.Girėno g. 9,
LT-82137 Radviliškis
Tel./faksas (8-422) 5 31 68
El. paštas: aldona@radviliskis.rvb.lt
www.radviliskis.rvb.lt

SPAUSDINA

UAB "Standartų spaustuvė"
Dariaus ir Girėno g. 39,
LT-02189 Vilnius
Tel. 2167527, faks. 2167547
El. paštas: info@standart.lt

TIRAŽAS

300 egz.

Žurnalo leidybą remia
Lietuvos Respublikos kultūros
ir sporto rėmimo fondas,
Radviliškio rajono savivaldybė

Žemojo Šaukoto dvaro parkas 1937 m.

ŠAUKOTO DVARAI

Radviliškio rajono pakraštyje, Gomertos upelio pakrantėse, išsidėstęs kalvotą paviršių, išraiškingą kraštovaizdį turintis Šaukotas – labai sena gyvenvietė. Tai liudija archeologijos paminklai.

Egidijus PRASCEVIČIUS

Šaukote, Burniuko kalnu vadinamoje kalvoje, šlaite nuo Gomertos upės, yra senkapis. Vietos gyventojai jau nuo XX amžiaus pradžios čia kasdavo rūselius bulvėms laikyti. Bekasdami rasdavo žmonių kaulų ir įvairių archeologinių dirbinių. Todėl manoma, kad senkapis buvo sunaikintas.

1930–1937 metais į Lietuvos muziejus pateko 40 radinių iš šio senkapio. Jie datuojami III–IV bei VI–XI mūsų eros amžiais ir yra iš nedegintų kapų. Kapuose surasti žalvariniai papuošalai, kiti daiktai, būdingi žemaičiams. Senkapyje rastas žiedinis smeigtukas, žalvarinės antkaklės, X amžiaus sidabrinė

antkaklė plonėjančiais galais su ašele ir kabliuku, kryžminis smeigtukas. Čia taip pat buvo rastas storo vilnonio keturnyčio audeklio gabalas, papuoštas rombinėmis žalvarinėmis plokštelėmis, įvijomis ir grandinėėmis, prie kurių buvo prikabinti pakabučiai. Iš ginklų surasta plačiašmenių kovos peilių-kalavijų. Radiniai saugomi Šiaulių „Aušros“, Kėdainių krašto, Kauno karo muziejuose.

Netoli nuo Šaukoto esančiame Debeikių kaime taip pat yra senkapis. Ten, ariant dirvą, rasta žalvarinių apyrankių. Dvi jos pateko į Šeduvos kraštotyros muziejų. Šie radiniai priskiriami V–VII mūsų eros amžiams. Debeikių kaime išlikęs ir nedidelis pilkapynas, kuriame yra vienas gerai išsilaikęs ir trys apardyti pilkapiai.

Tamošiškių kaime, kuris yra prie Šaukoto, taip pat buvo pilkapiai.

Senkapių radiniai rodo, kad Šaukote ir jo apylinkėse žmonių gyventa jau mūsų eros pradžioje, nuo III amžiaus. Nekyla abejonių, kad čia buvo išsidėčiusios ir senovės gyvenvietės. Apylinkėje driekiasi kelios kalvos, vadinamos piliakalniais. Reikšmingiausia – Šiaulės kalnas, esantis arčiau Šiaulėnų, Kudinų kaime. Ant šios kalvos būta pilies, papėdėje yra senovės gyvenvietės kultūrinis sluoksnis. Arčiau Šaukoto dunkso Pašakarnėlio pilikalnis, vadinamas Pile, Goriškių pilikalnis. Prie Žemojo Šaukoto dvaro – kalva, vietinių gyventojų vadinama Piliakalniu, Beržotės kalnu. Tačiau nė vienas iš jų plačiau netyrinėtas, todėl nėra duomenų,

įrodančių jų archeologinę vertę.

ŠAUKOTO LAUKAS. Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės laikais buvo trys Šaukoto dvarai. Jie minimi įvairiuose istoriniuose dokumentuose. XVI amžiaus antroje pusėje Šaukoto apylinkės priklausė Tendžiogalos valsčiui, kuris buvo Žemaitijos žemėje. XIV amžiuje kryžiuočių žvalgų sudarytuose keliuose po Žemaitiją aprašymuose minimas Tendžiogalos kraštas, kuris, atrodo, apėmė Šušvės upės aukštupį su intakais. I. Sprogio sudarytame Žemaitijos žemės geografiniame žodyne, kuriame iš įvairių to meto dokumentų surinkti XVI amžiaus vietų pavadinimai, yra daug Tendžiogalos valsčiaus vietovardžių. Čia minimas Šaukoto laukas, apylinkė, dvaras, yra nemažai pastarojo vietovardžių. Tai – upeliai Gomerta ir Žadikė, Gomertos ežeras; dirvos – Beržiniai (apsėjama viena statinė javų), Visaitiškiei, Visaitiškė (prie Gomertos upelio ir ežero), Vinasriškiai; Sunteniškių miškas; kaimai – Butkaičiai, Levikainiai, Daužnagai; vietovė Loksaliai. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad Šaukotas vadinamas lauku. Kuriantis Lietuvos valstybei bei kovų su kryžiuočiais metu, XIV amžiuje, kryžiuočių žygių aprašymuose dažnai minimi laukai. Pavyzdžiui, Upytės žemę sudarė keliolika laukų. Laukas buvo lyg valsčiaus ar žemės administracinis vienetas. Taigi galima teigti, kad Šaukoto laukas Lietuvos kovų su kryžiuočiais metu galėjo būti organizuotas Tendžiogalos krašto vienetas. Vėliau Šaukoto lauke įsikūrė trys dvarai: Kalnuotasis Šaukotas, Baltasis Šaukotas ir Žemasis Šaukotas.

KALNUOTOJO ŠAUKOTO DVARAS. XVI amžiaus antroje pusėje Kalnuotojo Šaukoto dvarą valdė Jarošas Mikolajevičius Bilevičius-Stankevičius, Žemaitijos žemės pakamarys ir karaliaus raitininkų kapitonas. Už gerą tarnybą karalius Žygimantas Augustas 1568 metais dvaro savininkui padovanojo du kaimus – Levikainius su 24 valakais žemės bei 24 valstiečių ūkiais ir Daužnagius su 25 valakais. Bendras dovanotas žemės plotas, atrodo, sudarė apie 1047 hektarus.

1595 metų spalio 16 dieną Jarošas Mikolajevičius Bilevičius-Stankevičius Šaukoto dvarą su abiem kaimais už 3200 kapų grašių užstatė Markovai Vnučkieni Sofijai Pašušvenskai, karaliaus maršalkos žmonai. Tuo tikslu sudarytas dvaro inventorių, iš kurio aprašymo matyti, kad dvaras buvo prie Gomertos upelio ir priklausė Žemaitijos žemės Tendžiogalos valsčiui. Dvarelis būta nedidelio. Šiame dokumente rašoma: „O tai pirmiausia yra dvaro pastatai tame Šaukote. Didelis namas prie žemės su priesieniu po vienu stogu, šiaudais dengtas, kambariai du vienas prieš kitą, o iš jų – po kamara. Kitas namelis mažas prie vartų, tiktai du kambarėliai ir tai seni. Rūselis kastinis ir virtuvėlė ant jo. Klėtis javams nauja, joje aruodai. Arklidė šiaudais dengta. Į klojimą einant, kambarėlis tarnams su šeimynine (kepkykla). Klojimas su grendymu. Žardas be stogo penkiolikos perpynimų. Dvaro dirva, kaip iš senų laikų yra, kurioje įsėtos 57 statinės rugių. Tarp tos dirvos įvairiose vietose yra trys ežerai, tam dvarui priklausantys.“ Inventoriuje įrašytos penkios kumečių šeimos. Be kumečių, dvare gyveno septynios tarnų šeimos, kurių vieni ėjo visą tarnybą, o kiti po pusę. Pavyzdžiui, matininkas Andrielius su žmona ir vaikais gyveno Pamiškiškės vietovėje, kurią ponas Jarošas buvo nupirkęs iš pono Simono Vaidoto. Dar viena vietovė – Pikeliškė, skirta vienai iš dvaro tarnybų, buvo tuščia, be gyventojų. Ji driekėsi šalia pono Mikalojaus Maševičiaus-Čechovičiaus žemių ribos. Atrodo, kad iš viso tuo metu dvare buvo penkios su puse tarnybos, dirbo septyni tarnai.

Inventoriuje surašyti Levikainių ir Daužnagių kaimų baudžiauninkai. Abiejuose kaimuose jų buvo 61 šeima. 1597 metų lapkričio 28 dieną jau mirusio Jarošo brolis Stanislovas Mikolajevičius Stankevičius-Bilevičius, Žemaitijos pakamarys, ir Katerina Mikolajevna Volskienė perleido Šaukoto dvaro Daužnagių kaimą už 700 lietuviškų grašių Markovai Vnučkieni Sofijai Pašušvenskai, karaliaus maršalkienei.

Dokumente surašytos Daužnagių

kaimo baudžiauninkų prievolės dvarui nuo kiekvieno valako. Jos buvo tokios: pinigine duoklė po keturias kapas lietuviškų grašių, po dvi statines avių, po dvi vištas, po žąsį, po 10 kiaušinių, po vežimą šieno, 12 dienų atidirbti dvare, kada bus paliepta, pastotės pagal nurodymą. Dokumentas surašytas Pašūvyje.

1621 metų kovo 2 dieną sudarytame dvaro inventoriuje aprašyti gyvenamieji ir ūkiniai pastatai su vidaus įrengimais. Prie tvencinio jau buvo vandens malūnas.

Vėliau Kalnuotasis Šaukotas perėjo Herubavičiams. Simanas Herubavičius 1773 metais Šaukote pastatė medinę Švč. Trejybės bažnyčią, jai užrašė 20 margų žemės.

1796 metais Šaukoto dvare gimė Konstantinas Herubavičius. Jis buvo aktyvus 1831 metų sukilimo dalyvis. Baigė Vilniaus universitetą, vėliau tarnavo Varšuvos kunigaikštystės kariuomenėje. Po kiek laiko persikėlė į Vilnių ir dirbo vyriausiajame teisme. Prieš pat 1831 metus atvyko į Šiaulių apskritį ir rengėsi sukilimui. Buvo išrinktas Raseinių apskrities viršininku, jam priklausė aukščiausioji civilinė ir karinė valdžia.

Vėliau K. Herubavičius kartu su P. Šemeta, J. Grimaila, J. Goštautu, J. Vaštaku ir kitais vadovavo Šiaulių apskrities sukilėliams, buvo slapto sukilėlių komiteto nariai. 1831 metų kovo 29 dieną K. Herubavičiaus ir P. Šemetos vadovaujami sukilėliai užėmė Šiaulius. Šie apskrities sukilėlių vadai su 800 pėstininkų ir daugiau kaip 180 raitininkų daliniu žygiavo į pagalbą Raseinių apskrities sukilėliams. Balandžio 9 dieną jungtinės sukilėlių pajėgos puolė Raseinius. Po mūšio išstūmė rusų armijos T. Bartolomiejaus dalinį, kuris buvo priverstas traukti į Jurbarką. Balandžio 14 dieną K. Herubavičiaus dalinys atvyko į Kėdainius, o po dešimties dienų išvyko į Šiaulius. Balandžio 27-ąją keli tūkstančiai sukilėlių, susitelkusių Joniškio apylinkėse, vadovaujami K. Herubavičiaus ir P. Šemetos, iš visų pusių puolė Joniškį įsitvirtinusį

priešą. Caro armijos dalinio ir sukilėlių kautynės truko keturias valandas, bet sukilėlių būriams nepavyko užimti Jonišio. Sukilėliai nukovė 23 karius ir vieną karininką, 17 eilinių sunkiai sužeidė. Tačiau patys patyrė daug didesnių nuostolių – 200 jų buvo nukauta, 115 pateko į nelaisvę. K. Herubavičiaus ir P. Šemetos sukilėliai po nesėkmingo mūšio prie Jonišio atsitraukė į Šiaulius, po to į Kuršėnus, vėliau į Kurtuvėnus.

Carinei armijai užėmus Šiaulius, K. Herubavičius ir P. Šemeta padalijo apskrities sukilėlius į dalinius ir pradėjo partizaninį karą. K. Herubavičius su apskrities sukilėlių vadovybe įsitvirtino prie Kurtuvėnų ir birželio 6 dieną susikovė su rusų kariuomenės daliniu. Birželio 13-ąją K. Herubavičius su sukilėliais buvo prie Tytuvėnų. Čia jų susidarė 3000 pėstininkų ir 500 raitininkų su patrankomis. Birželio 16 dieną sukilėlių daliniai puolė Šiaulius, tačiau po atkaklaus mūšio caro armijos kareiviai ataką atmušė. K. Herubavičius mūšio metu buvo sužeistas.

Pralaimėjus sukilimui, liepos 13

dieną jis drauge su savo sukilėliais ir generolo D. Chlapovskio daliniais perėjo į Prūsiją, vėliau emigravo į Prancūziją.

1831 metais caro valdininkai Kalnuotojo Šaukoto dvarą nusavino. Vėliau jį įsigijo Žukauskai. Po 1863 metų sukilimo dvaro sodybvietę supirko žydai ir čia apsigyveno. Dvaro vietoje susidarė kaimelis, kuris vadintas Žydvariu. 1923 metais čia buvo 8 ūkiai ir gyveno 61 žmogus. Tuo metu šis kaimelis priklausė Raseinių apskrities Šiluvos valsčiui.

BALTOJO ŠAUKOTO DVARAS.

XV amžiaus pabaigoje dvarą valdė Vaclovas Daugirdavičius. 1537 metais Darata Daugirdavičienė užrašė donaciją Raseinių bažnyčioje įsteigta Daugirdavičių koplyčiai. Tai buvo padaryta su sąlyga, kad koplyčios kunigas Šaukoto apylinkės gyventojams teiktų dvasinius patarnavimus.

Atrodo, Baltajam Šaukotui priklausė Butkaičių palivarkas su to paties pavadinimo kaimu. 1662 metų rugpjūčio 17 dieną šio dvaro savininkai Samuelis

Prystanovskis ir Jonas Prystanovskis, Mozyriaus pastalininkas, už 3300 lenkiškų zlotų Butkaičių palivarką trejiems metams užstatė Mykolui Kazimierui Volmuskui, Upytės pavieto iždininkui. Sudarytas Butkaičių palivarko inventorius, iš kurio matyti, kad palivarko būta nemažo. Čia stovėjo tvarkingai įrengtas gyvenamasis namas, du svirnai – vienas didesnis, kitas mažesnis, arklidė, daržinė, naujai pastatytas rūmas, šeimyninė (kepykla), klojimas, trys daržinės, žardas. Sodyba buvo aptverta tvoromis su trejais vartais. Aprašyme minimi Pašakarnio kaimo Derškiškių arimai ir pievos. Palivarko laukuose buvo pasėta dvidešimt dvi statinės rugių, keturiasdešimt statinių avių, pusantros miežių, tiek pat grikių, viena kviečių, viena žirnių. Puspenkto valako dydžio Butkaičių kaime gyveno devynios baudžiauninkų šeimos. Kiekviena turėjo po pusę valako žemės. Vėliau vedybų keliu Baltojo Šaukoto dvaras atiteko Bilevičiams-Stankevičiams.

XIX amžiuje dvarą valdė Bušinskiai. Literatūroje minima, kad šiame dvare 1807 metais gimė žymus žemaičių kraštotyrininkas, kultūros istorikas Ignas Bušinskis. Istorikas Petras Juknevičius įrodė, kad I. Bušinskis šiame dvare gyveno nuo vaikystės, bet gimė ne čia. Jis mokėsi Kražių gimnazijoje, vėliau Vilniaus universitete. Dalyvavo 1863 metų sukilime, dėl to buvo ištremtas iš Lietuvos. Parašė daug knygų lenkų kalba apie įvairias Žemaitijos vietas: 1859 metais – „Šiluvos bažnyčios Žemaitijoje istorinis aprašymas“, 1871 metais – „Dubysa, didžiausia upė senovinėje Žemaitijos kunigaikštystėje“, 1872 metais – „Kražiai, jų praeitis ir bendroji padėtis“, 1873 metais – „Nevėžio krantai“, 1874 metais – „Istorinis-statistinis Raseinių apskrities aprašymas“ ir kitas. I. Bušinskis mirė 1873 metų spalio 3 dieną Jelgavoje, Latvijoje.

1923 metais Baltojo Šaukoto dvare buvo vienas ūkis, 27 gyventojai. Dvaras priklausė Raseinių apskrities Šiluvos valsčiui. Paskutiniai Baltojo

Baltojo Šaukoto dvaro alėja 1998 m.

Šaukoto savininkai buvo Aleksandras Vaitiekavičius ir jo sūnus Antanas. Abu valdė 119,94 hektaro žemės. Antano Vaitiekavičiaus duktė Viktorija Ona Vaitiekaitytė-Berner gyvena Amerikoje, Mičigano valstijoje.

Dvaro sodybą supo nemažas parkas, kuris išliko iki šių dienų. Jo teritorija suskaldyta į keletą dalių su sodais, medžių ir krūmų grupėmis. Yra nedidelis prūdelis su salele. Parko takai buvo apsodinti liepų alėjomis. Aplinka atrodo labai romantiška: aukšti medžiai, ūksmingos, gūdzios alėjos, įvairi augalija, daugybė paukščių. Parke auga kedrinė pušis, europinis maumedis, mandžiūrinis riešutmedis, baltoji tuopa, mažalapė liepa, vinkšna, paprastasis klevas, paprastasis uosis, plaukuotasis beržas, paprastoji eglė, varpinė medliava, darželinis jazminas, šermukšniapapė lanksvūnė, kalninis serbentas, paprastasis šermukšnis. Parko centrinėje dalyje, nedidelėje parkilumoje, yra dvaro rūmų pamatai.

Žemojo Šaukoto dvaras. Apie 1500 metus šis dvaras buvo Mažechnų nuosavybė. Manoma, iš šio dvaro Bogdanas Mastailavičius 1504 metais užrašė dešimtinę Raseinių bažnyčios Švč. M. Marijos koplyčiai. Vėliau savininkai dažnai keisdavosi. Dvarą valdė Skipriai, Tarusai, Ukolskiai, Kochanai. Kristupas Kochanas dalį dvaro turto užrašė žemaičių kapitulai – 25000 auksinų, kad Šiluvos bažnyčioje keturi kunigai kas dieną kalbėtų maldas į Švč. Mariją. 1768 metų inventoriuje dvaras vadinamas Lokuvos ir Šaukoto valda. Tuo metu jam priklausė Skapiškių, Montriniškių-Pakapūnių, Rybolovų, Litvinų, Navininkų, Dvarviečių-Lokuvos, Čiplių, Švelnių, Ragliškių, Spandotų, Klumpiškių, Markiškių, Vaikšnelių, Vaištaičių, Pundzių, Dirdiškių, Šaukoto, Papušnio, Ropkepių ir Vizberiškių-Pagumenių kaimai. 1771 metais visą dvarą nupirko Jokūbas Nagorskas, vėliau Žukauskai, po jų – Bulharinas.

1799 metais balandžio 23 dieną sudarytame inventoriuje nurodyta, kad Šaukoto valdos yra Raseinių pavietai. Dokumente aprašytas Šaukoto palivarko gyvenamasis namas. Jis buvo su

Žemojo Šaukoto dvaro rūmai 1937 m.

Žemojo Šaukoto dvaro tvartai 1937 m.

dailidės darbo durimis, pagražintomis pilkų koklių krosnimis. Aprašyti dvare buvę pastatai, bravoras. Dvarui priklausė Naudžių, Petkūniškės, Kybartėlių, Spandotų, Dvarviečių, Navininkų, Litvinų, Krutų, Skapiškių, Margiškių, Vaikšnelės, Vaikštaičių, Dirdiškių, Papušnio, Ropkepių kaimai. Kaimuose buvo du bravorai, prie Dubysos upės dvi karčemos: Dirdiškių ir Petkūniškių. Raseinių mieste dvaras turėjo žemės valdą – jurizdiką, kur stovėjo viešbutis ir karčema.

XIX amžiuje dvarą valdė Citavičiai. Šiame dvare gyveno Zigmantas Citavičius. Jis baigė kadetų korpusą Peterburge, tarnavo Rusijoje, Tverėje, raitojoje artilerijoje. Turėdamas kapitono laipsnį, išėjo į atsargą ir po tėvo mirties, apie 1857 metus, apsigyveno Šaukoto dvare. Prasidėjus 1863 metų sukilimui Lietuvoje, aktyviai dalyvavo organizuojant sukilėlius Raseinių apskrityje. Z. Citavičius buvo paskirtas Raseinių

pavietai kariniu viršininku, suorganizavo sukilėlių būrį, kuriame buvo apie 250 vyrų. Jis įsirengė stovyklą miške, prie Tytuvėnų. Būrys padidėjo, kai prie jo prisijungė Čiškevičiaus būrys. Stovyklą iš šonų saugojo balos, priekyje buvo įrengtos dviejų eilių užtvartos iš medžių. Tačiau Z. Citavičiaus būrį išdavė valstietis Jokūbas Kazlauskas, atvedęs rusų kariuomenės dalinį į Pšeciševskio mišką, prie stovyklos. Už tai išdavikas gavo 50 rublių premiją. Z. Citavičiaus stovyklą puolė du rusų armijos daliniai. Iš Raseinių buvo pasiūstas majoras Levašovas su kuopa pėstininkų ir eskadronu gusarų. 1863 metų balandžio 5 dieną jis surado sukilėlius. Užpulti sukilėliai priešinosi, bandė išsilaikyti už užtvartų, tačiau buvo apsupti. Iš kitos pusės juos puolė pulkininko Božerianovo karinis dalinys – trys kuopos pėstininkų ir eskadronas ulonų. Sukilėliams teko trauktis iš stovyklos. Smarkiai atakuojant rusų

Žemojo Šaukoto dvaro pastatų liekanos 1998 m.

kareiviams, žuvo 40 sukilėlių, tarp jų ir vadas Zigmantas Citavičius (1863 metų balandžio 6 dieną) bei jo adjuntantas Stankevičius. Penki sukilėliai pateko į nelaisvę. Iš sukilėlių buvo paimta 50 šautuvų, 35 dalgiai, daug kardų. Vėliau kratos metu Z. Citavičiui priklausiusiame Šaukoto dvare ir Skobulkos palivarke rasta 10 pūdų parako, paslėpto žemėje, statinėse ir dėžėse.

1923 metais Žemojo Šaukoto dvare buvo 54 gyventojai.

Žemojo Šaukoto dvaro sodyba išdėstyta Pašaltinio upelio krantuose. Kartu su parku ji užima apie 10 hektarų plotą. Parkas peizažinis, išplanuotas Pašaltinio upelio krantuose. Ryškiausias jo komponentas – tai didelis, iš visų pusių želdinių apsuptas tvenkinys, įrengtas užtvenkus upelį. Šalia tvenkinio užtvankos išliko vandens malūno akmeninių sienų griuvėsiai. Aplinkui tvenkinį tiesėsi parko takeliai. Kitas, mažesnis, prūdelis buvo iškastas netoli dvaro rūmų. Parke vyrauja vietinių rūšių medžiai, yra dekoratyvinių krūmų. Antrojo pasaulinio karo metais sudegę mediniai dvaro rūmai stovėjo parko šiaurinėje dalyje, ant upelio kranto, prie tvenkinio. Prie jų buvo įrengta nemaža įvairių gėlių prisodinta klomba, rūmus supo parko medžiai, dekoraty-

viniai krūmai. Priešingame upelio krante buvo užveistas sodas, iš visų pusių apsuptas parko medžių.

ŠAUKOTO MALŪNAI. XX amžiaus pradžioje Šaukotas turėjo net keturis malūnus: tris dvaruose ir vieną miestelyje – du vėjo ir du vandens. Kalnuotojo Šaukoto dvaro medinis vandens malūnas stovėjo prie tvenkinio, įrengto iš Gomertos upelio. Tvenkinys buvo į pietus nuo dvaro sodybos. Baltojo Šaukoto dvaro vėjinis medinis malūnas dunksojo dešinėje kelio Šaukotas–Papušyns pusėje, prie kelio, vedančio į dvarą, sankryžos. Žemojo Šaukoto malūnas buvo pastatytas prie tvenkinio dvaro parke. Mūrinį jį suko vandens turbina. Išliko šio malūno liekanų – užtvanka su vandens nuleistuvu, akmeninės malūno sienos, vandens turbinos kamera. Malūno griuvėsius supa seni parko medžiai. Šaukoto miestelio medinis vėjo malūnas stovėjo šiauriniame jo pakraštyje, gražioje vietoje, ant aukštos kalvos, sodybų pakraštyje.

Daugyvenės kultūros istorijos muziejaus-draustinio archyvo nuotraukos

Žemojo Šaukoto dvaro malūnas 1937 m.

Kalnuotojo Šaukoto dvaro vandens malūnas 1937 m.

SU AKTORE – APIE PAŠUŠVĮ, TEATRĄ IR MĖNULĮ

Rūta Staliliūnaitė

Justina ARMONAITĖ

Iš pokalbio* su aktore Rūta Staliliūnaite

Apie aktorę Rūtą Staliliūnaitę pasakojo mano mokytojai, Grinkiškio Jono Poderio vidurinės mokyklos lituanistai Audra ir Klemas Indrėkai, jos vaidmenis Kauno dramos teatre iš savo studijų metų prisimena mano mama. Žinojau, kad vasarą ši aktorė dažnai lankosi Pašušvyje, kuris yra visai šalia Grinkiškio. Iš matymo ją pažinojau, tik tiek...

Bet 2005-ųjų rudenį mokytojai manęs paprašė pasiruošti skaityti Salomėjos Nėries eilėraščių lietuvių kalbos mokytojų seminare mūsų mokykloje. Priminė, kad seminarą ves aktorė Rūta Staliliūnaitė. Ji dirbs su mumis – keliais eilėraščius ir prozas ištraukas skaitančiais mokiniais. Vyks meninio skaitymo pamoka viso rajono lietuvių kalbos mokytojams! Nedrąsu, bet smalsu... Mokiausi eilėraščių tekstus ir laukiau susitikimo su aktore.

Viskas pavyko sklandžiai. Po renginio šnekėjome apie Salomėją Nėrį, poeziją, mūsų mokyklą ir, žinoma, Pašušvį. Norėjome išgirsti daugiau ir... mano lietuvių kalbos mokytojai pasiūlė ruošti atskiram pokalbiui su Rūta Staliliūnaite.

Bet gyvenimo realybė diktavo savo tvarką, sutartos datos keitėsi... Tačiau klausimų aktorei daugėjo. Laukiau...

Pagaliau aktorės kalendoriuje atsirado man skirta diena...

Susitikome Kaune, Rūtos Staliliūnaitės namuose, Kęstučio gatvėje. Vaišinomės arbata su pyragaičiais ir kalbėjome. Ne tik pagal mano iš anksto apgalvotus klausimus – apie viską, bet vis grįždavome prie Pašušvio, teatro, o mūsų pokalbį tarsi apšvietė skaisti pilnaties mėnesiena...

– Kodėl susitinkate ir kalbatės su Grinkiškio mokyklos mokytoja?

– Jei jūsų literatūros mokytojai nebūtų surišę manęs su Grinkiškio gimnazija (vidurine mokykla), tai nieko ir nebūtų buvę. Nes aš toje mokykloje nesimokiau, tik žavėjaisi iš tolo gražiu, baltu nepriklausomos Lietuvos pastatu.

Tavo mokytojai supažindino mane su savo mokyklos mokiniais, ir mes turėjome tą, nežinau, kokios vertės, literatūrinę ir *aktorystės paslapčių* pamoką. Aš pažinau jus, tai ir yra tas ryšys, ta pynė žmoniškųjų santykių... Atsimenu, pirmąkart mane pasikvietė rudenį į klasę, kurioje kabojo deganti klevo šaka, o po ja obuolių krepšelis... Vaikai sėdėjo ir stovėjo puslankiu, buvo taip šilta ir gera, kad nenorėjome skirtis, o paskui – pamoka vyresniųjų klasių mokiniams apie Salomėją Nėrį, apie rinkinį „Prie didelio kelio“...

– Vėliau mums atvežėte **Rober-
tą Keturakį, Regimantą Adomaitį,
Nijolę Narmontaitę, taip pat buvo
Algimanto Mackaus skaitymai,
tada net iš viso rajono suvažiavo
mokinių ir mokytojų. Jūs taip mumis
rūpinotės...**

– Bet juk tai taip žmogiška... Jūs kviečiate, šaukiate – mes atsiliepiame...

– **Pakalbėkime, kodėl Jums svarbus tas Pašušvys – nedidelis miestelis Radviliškio rajono pakraštyje?**

– Pašušvys nėra mano gimtoji vieta. Aš esu gimusi Šiauliuose, iki karo augau Joniškėlyje, bet per karą mes gyvenome pas Senelius, pas Babūnę (taip ją vadinome), ten buvome išsikasę po didele sena kriaušė slėptuvę, nes, kaip žinoma, Grinkiškį, esantį už keturių kilometrų, karas nušlavė nuo žemės paviršiaus.

Atsimenu, kaip bombardavo Grinkiškį pralekiantys lėktuvai, regėjau savo akimis, kaip vidury vasaros dienos liepsnojo balti bažnyčios bokštai...

Visada žinojom, kad reikia Babūnei padėti, kur begyventumėm, vasarą mane išsiųsdavo atostogauti

Rūta Staliliūnaitė vasarą Pašušvyje su Tėveliais. 1968 m.

ir natūraliai Pašušvys tapo mano tėviške. Ten Mama gimus, ten Jos tėviškė.

Pačiame Pašušvyje aš esu baigusi pirmąjį skyrių, berods pas Dėdę Vacijų Reutą (*Mamos Onos Staliliūnienės brolij*), bet ne – taip negalėjo būti, aš ne Dėdės klasėj buvau, tada mane mokė, regis, mokytoja Ruseckaitė (vardo nebeprisimenu).

Antras skyrius ir trečias – Baisogaloje, ketvirtas skyrius ir penkta klasė – Kėdainiuose, šešta ir septinta klasės – Dotnuvos miestelyje, aštunta klasė – Akademijoje, siaubas, kiek mokyklų! Toliau devinta, dešimta, vienuolikta klasės – Krakių vidurinėje mokykloje. Taip vis sukomės vidurio Lietuvoje, bet visad vasarą sugrįždavau į Pašušvį. Ir taip atsitiko, kad aš beveik nebeįsivaizduoju savo gyvenimo be Pašušvio. Man atrodo, kad nebūtų užtekę jėgų išverti net ir teatre neapsakomai sudėtingą ir sunkų repertuarą, jeigu nebūčiau galėjusi *pasiganyti* Pašušvio lankose, kiekvieną vasarą grėbdama, kraudama šieną, ravėdama daržus, melždama karves, šerdama gyvulius, skalbdama ir taip toliau.

Kadangi mano Babūnės sodyba ant kalno ir vieniša, miestelis už upės, galėdavau dirbti pusnuogė,

basa, kaip sakau – nuoga, vėjo varstoma, glostoma ar genama. Tai buvo neapsakomo grožio kurortas, kurį, aišku, karūnuodavo, vainikuodavo meilė, meilė Babūnytei, Dėdei ir Tėvams. Senelis mirė 1951 metais. Nė nežinau, kaip reiktų pasakyti: „Sudie, Pašušvy“. Net su Kaunu man būtų atsiveikinti lengviau nei su Pašušviu, nors Kaune prabėgo, kad jį kur galas, prabėgo keturiasdešimt mano gyvenimo metų...

– **Vadinasi, turite žemėje tokią vietą, kuri Jums yra pati svarbiausia ir neatskiriama nuo Jūsų.**

– Tikrai turiu. Ir, jeigu dar akivaizdžiau pasakojant, tai septyniasdešimt trečiaisiais metais, viešint Amerikoje, dar šoko būklės – pirmąkart išvežta į pasaulį ir tiesiai į Ameriką – beveik nesąmoninga keliavau po tą kontinentą. Nuskridus į Los Andželą, mus nuvežė į Disneilandą, o ten prie centrinių vartų – didžiulė klomba, pilna levažandžių, nors gruodis. Staiga atvykus iš Vašingtono, kur užsnigo, klaidios pūgos siautėjo, užpustė kelius, lėktuvai vėlavo, turi nusimesti kailinius, apsirengti lengvai ir tave veda į vaikų stebuklų šalį, o čia tie levažandžiai... Labai mėgstu tas gėles, ir čia aš pamačiau visą klombą

Kazio Borutos „Baltaragio malūnas“. Jurgos vaidmenyje – Rūta Staliliūnaitė. 1966 m.

jų – levažandžių... Akimirksniu, žaibiškai suprantu, kad tai mano namų gėlė ir kad dabar net rėkdama, net šaukdama, net tiesdama rankas per vandenyną aš niekaip neprišauksiu, aš niekaip negalėsiu jo pasiekti – to savo Pašušvio, tų savo namų. Negalėjau apibrėžti Lietuvos, kaip Tėvynės, be Pašušvio...

Mane ištiko ašarų priepuolis, ėmiau raudoti nepaguodžiamai. Žinojau, kad to nedera daryti ir gėda, nes visi iškart apipila klausimais, kas atsitiko, ar skauda, o aš pasakyti negaliu, droviuosi...

Tai mat kas man yra Pašušvys!..

– Jūs minėjote svarbiausius savo gyvenimo faktus, bet jei dabar pabandytumėt viską sudėlioti ar išskirti, kas buvo Jūsų gyvenime svarbiausia, kokie įvykiai pastūmėjo, kad dabar esate tu, kuo esate?

– Aš dažnai bandau spręsti šį klausimą tylomis, kodėl taip atsitiko, kaip tai atsitiko. Na, formaliai galima tuos faktus aiškinti mokykla, bet Mama skambino gitara, Tėvas Joniškėlyje giedojo bažnytiniame chore, vaidino

klojimo teatre...

– Tad mokyklą Jūs laikot vienu iš svarbių veiksnių savo tolimesniam gyvenimui?

– Taip. Ypač stiprus dramos būrelis Krakių vidurinėje (*Kėdainių rajone*), imame rajono konkursuose pirmąsias vietas. Vaidiname Viljamo Šekspyro „Romeo ir Džiuljetą“ ir atvažiuojame gastrolių į Grinkiškį. Vaidinimui pasibaigus, lipame laiptais žemyn. Prasiленkdama su berniukais girdžiu: „O, žinai, tą Džiuljetą reikės pašokdint.“ O Viešpatie, įsidėmėjo!

Toks aguonos grūdėlis atsiminimų, bet paralelėje buvo noras tapti daktare, tad, baigus vienuolika klasių ir Mamai prašant, nes Mama nepasitikėjo artistės karjera, kaip sunkia, gal net įtartina (Tėvas leido mąstyti, kaip noriu), stojau į Medicinos institutą. Nepriėmė. Egzaminus išlaikiau ketvertais, bet perskaitė charakteristiką ir pasakė: „Artistų mums nereikia, mums reikia sportininkų.“ Už tai negaliu atleisti. Jeigu medicinoje reikia tik sportininkų... Už tai ilgai negalėjau atleisti...

Tada baigiau Kauno Juozo Gruodžio muzikos mokyklą, kur ruošė metodinius kultūros namams. Pradėjau dirbti Surviliškio (*Kėdainių rajonas*) kultūros namų direktore, bet darbas nepatiko.

Grįžtu į Kauną ir prašau rekomendacijos stoti į Konservatoriją. Įstojau...

Po studijų vėl grįžtu į Kauną.

Ir čia atsitinka lemtingas dalykas. Aš jau muzikos mokykloje buvau įsimylėjus Kauno teatrą. Čia buvo mano pirmi žingsniai, pirmos gastrolių, mano pirmi artistai, kuriuos aš pamačiau gyvus. Ir aš išdrįstu savo profesorei pasakyti, kad nepasilieku Vilniuje, kad noriu grįžti į Kauno teatrą. Tada ji mane perspėja, kad gal manęs ten nenori. Nežinojau, ar manęs ten nori, bet kad aš ten noriu, buvau tuo tikra. Tai įvyko kurso akivaizdoj, visi ironiškai pasižiūrėjo, iš kur mergaitei tiek drąsos?.. Nežinau net ir šiandien, iš kur tada manėje buvo tos drąsos. Galgi vėl gena meilė – tas galingas jausmas, kuris dažniau

siai diktuoja teisybę. Ne visada, bet dažniausiai...

Atvykstu, teatro meno taryba klausosi manęs, aš perskaitau visą savo programą: ir poeziją, ir prozą, ir pasakėčias, ir viską, ką tik išmokau per ketverius metus Konservatorijoje, o režisierius Henrikas Vancevičius sako: „Dar ką nors. Dar.“ Aš atsakau, kad liko tik kalbos pratimai. Tada jis: „Gerai, parodyk pratimus.“ Visi pradeda skaniai juoktis. Mane paleidžia ir aš laikiu porą valandų, kol jie posėdžiauja, paskui mane pakviečia ir sako: „Esi priimama vieneriems metams, bandomajam laikotarpiui.“

Tai man pasako teatro direktorius Romualdas Tumpa, buvęs mano grupės vadovas muzikos mokykloje: „Gyvenk, kur nori, jokio *blato*“. Aš jam atsakiau, kad gerai. Tada mano dienoraštyje atsirado toks įrašas: „Kad tik Kauno teatre, kad ir rekvizitininke ar scenos darbininke, kad tik Kauno teatre“... Taigi išsipildo tai, ko noriu. Randu, kur gyventi, priglaudžia giminaitė, paskui gyvenu grimo kambaryje, kai ji išteka ir aš užleidžiu vietą jos mylimajam.

Ir pagaliau labai nevykęs debiutas teatre – gaunu vaidmenį, kurio išvenčiau diplominiuose spektakliuose, tai buvo Viktoro Rozovo „Prieš vakarienę“ – socrealizmo pjesė. Aš tokių labai nemėgau, visad buvau linkusi į apibendrintus, į metaforinius scenos kūrinius ir gavus tą vaidmenį pagalvoju: „Betgi ir sekasi!“

Repetuodama erzinu trupe, nes iš baimės vis stveriuosi už kėdės, už sofos, už stalo, už sienos, už lentynos, o kolegos klausia: „Ko ji kabinasi už tų daiktų?“ Salėje režisierius Henrikas Vancevičius atsako: „Jeigu taip jai drąsiau, tegul kabinasi“, – apgina.

Bet, įsivaizduojate, manęs neatleidžia net po tokio nevykusio debiuto. Kažkodėl mane palieka teatre...

Net šiurpas nukrėtė dabar tai atsiminus. Paskui įveda mane į senus spektaklius, pavyzdžiui, į Artūro Milerio „Visi mano sūnūs“ – geras spektaklis, ten vaidino Algimantas

Kleopatra Viljamo Šekspyro dramoje „Antonijus ir Kleopatra“. 1987 m.

Voščikas, Vytautas Tomkus, dar vaidino Eugenija Pleškytė, bet ji tuo laiku išėjo iš teatro ir turėjau vaidinti vietoj jos. Vėl vertina mano darbą tas pats režisierius, kuris mane gynė. Tada sako: „Klausk, Staliliūnaite, žinai, kad Pleškytė netgi grimuodavosi geriau negu tu?“ Per profesinę valandą – visa trupė girdi, nors sudek iš gėdos. Net grimuodavosi geriau! Mano pašamonės atsakymas: „Betgi ji daug gražesnė už mane, gerbiamas režisieriau, aš negaliu būti tokia, kokio buvo jūsų mylima aktorė Eugenija Pleškytė, aš ne tokia“, bet neišdrįsau pasakyti, nuleidau blakstienas, nuraudau kaip vėžys ir atsėdau.

Ateina Jonas Avyžius į repertuarą. Ir Henrikas Vancevičius repetuojant inscenuotą jo romaną „Kaimas kryžkelėje“ man paskiria mažulytę rolę – vaidinu dukterį, kurios mama neištikima tėvui, turi meilužį. Tėvas – vargšas, smulkutis žmogelis. Mama – galingą stotą turinti moteris. Dukra mato šitai ir yra tėvo pusėje. Buvo tokia scena, kai ji išdrįsta pasakyti motinai, ką tu darai, kaip tu elgiesi su tėvu. Jos baisiai susibara, motina trenkia jai antausį, dukra sukniumba.

Ir pasipila recenzijos po premjeros, jog motinos ir dukters epizodas nuskambėjo taip, kad atkreipė visų dėmesį.

Čia pradeda pastebėti teatre ir mane, nuo šito mažo vaidmenuko...

Tada Henrikas Vancevičius, regis, po metų ar po dvejų, stato Viljamo Šekspyro „Antonijų ir Kleopatrą“. Ir vėl kaip perkūnas iš giedro dangaus: paskelbtam vaidmenų paskirstyme randu savo pavardę ir, aišku, netenku žado...

O po Kleopatros vaidmens prasiėjo visi kiti vingiai – kilimai, kritimai ir taip toliau. „Baltaragio malūnas“ – mano meilė, nes tai buvo viena iš pirmųjų knygų, kurias atsiminiau iš jaunystės, nors neatsiminiau nei Jurgos, nei Girdvainio, bet užvis labiau atsiminiau obuolmušius žirgus iš to jaunojo paauglystės skaitymo...

Keičiasi režisieriai, ateina Jonas

Barbora Juozo Grušo dramoje „Barbora Radvilaitė“

Vienas iš aktorės Rūtos Staliliūnaitės pamėgtų vaidmenų. Pamelos Trevers „Meré Popins“

Jurašas, čia atsiranda Juozo Grušo „Barbora Radvilaitė“, Henriko Ibseno „Nora“, „Karalius Motiejukas Pirmasis“, taip pat pastatoma „Dvikova“ – įdomi novelė, už kurią gavau pirmąją premiją – komjaunimo vardo, nors nebuvau komjaunuole. Paskui konfliktas po „Barboros Radvilaitės“ peržiūros, totalinis Jono Jurašo konfliktas su ministerija, su partijos centro komitetu. Jis iš teatro išėjo, jo pavardė išbraukiama iš afišų, sumažinamas žodžių LIETUVA skaičius spektaklyje, nuimama Aušros Vartų Dievo Motina, kuri metaforiškai pabaigdavo spektaklio sumanymo koncepciją: neva Barbora Radvilaitė yra Aušros Vartų Marija. Tai legenda, bet menininkas gali remtis kuo tik nori...

Jonas Jurašas negalėjo su tomis korektūromis sutikti ir neleido sužaloto spektaklio vaidinti. Sakė: „Negi man ten Staliliūnaitės portretą pakabint? Juk tai ne tas pats“...

Teatras vėl pasilieka be vadovo, keičiasi daug režisierių, ateina Jonas Vaitkus. Ateina Jonas Vaitkus ir išgelbsti mane nuo pražūties, nes kritika jau buvo manimi pradėjusi bodėtis: man buvo pakankamai skirta nelaimingų moterų vaidmenų. Tų verkiančių, paliktų, išduotų. Aišku, kad seko jėgos, emocinė atmintis nėra bedugnė...

Ir Jonas Vaitkus stato absurdo pjesę, kokios mūsų teatre niekadoms nebuvo, o gal ir Lietuvos teatre nebuvo, jis pasiūlo man suvaidinti Ūbienę (*Albero Žari pjesė „Karalius Ūbas“*), kur gali ilsėtis tavo emocinis pasaulis, turi dirbti intelektas, protas ir kūnas.

Tai buvo išsigelbėjimas, tai buvo vaistas, ir aš Jonui Vaitkui už tai esu dėkinga.

Bet išėjus Jonui Vaitkui – vėl tarpuvaldžiai teatre. Artėjant Nepriklausomybei grįžta Jonas Jurašas – repetuojami „Smėlio klavyrai“ (inscenizacijos autorė Aušra Marija Sluckaitė-Jurašienė). Ir aš suprantu, kad „Smėlio klavyrai“ – mano atsisveikinimas su teatru, pajutau tai aiš-

kiai... buvau skaičiusi, kad senojo kinų teatro garsus aktorius yra pasakęs: „Protingiausia, ką gali padaryti penkiasdešimt metų sulaukęs artistas, tai išeiti iš teatro“. Šitą išpažino ir Juozas Miltinis. Skelbė tai ne vieną kartą.

Po „Smėlio klavyrų“ dar buvo ir nevykusių darbų, spektaklių, kurie mane slėgė, erzino ir kėlė klaidų nepasitenkinimą, neviltį...

Taip sukakus lygiai trisdešimčiai metų nuo atėjimo į teatrą (šešiasdešimt trečiųjų rugpjūčio pirmąją aš atėjau, o devyniasdešimt trečiųjų rugpjūtį aš išėjau), parašiau pareiškimą, kad išeinu. Paprašiau leidimo, jei teatrui tai reikalinga, įdomu, palikti man du spektaklius – „Merė Popins“ ir „Mūsų miestelį“. Jie dar buvo pakankamai gyvi ir mano labai mylimi. Dar truputėlį buvo likę jėgų, bet su sąlyga, jei teatras to nori... Jie leido man šitai, jie paliko man šiuos du spektaklius.

Po poros metų išėjau visai... „Merė Popins“ dar vaidinama, yra įvestos dvi jaunos artistės, o „Mūsų miestelis“ jau miręs, paseno jau...

Justina, spektaklis kaip žmogus – sensta, gimsta ir numiršta... Jonas Vaitkus yra pavadinęs spektaklį gyvu organizmu, nežinau, ar tai originali jo mintis, ar ji kažkam kitam priklauso, bet tai tikrai yra gyvas organizmas. Vaidindama Norą, sudėvėjau nepaprasto grožio itališkus batelius, jie visiškai suplyšo, dešimt metų vaidinant spektaklyje. Ir dvi palaidinės suplyšo nuo skalbimo ir lyginimo...

– **Didžiausi įvykiai yra susiję su gimtine, mokykla ir teatru. Visi mes į šį pasaulį ateinam ne savo valia ir esam tarp mums skirtų artimų žmonių. Žinau, kad Jūs dabar labai rūpinatės savo artimųjų atminimu, jų amžino poilsio vietomis Pašušvyje ir ne tik ten. Ar tai pareiga savo giminei, ar kraujo šauksmas, tarsi Jūs būtumėt likus vienintelė atsakyti už visą giminę, ar dar kažkas? O gal tai tiesiog lietuviškumas, mūsų tautos bruožas?**

– Tiesą sakant, taip, aš esu likus

Julijona Aušros Marijos Sluckaitės „Smėlio klavyruose“. 1990 m.

Babūnyte po jos 90-ojo gimtadienio. 1970 m.

vienintelė. Aš žinau – po manęs to niekas nepadarys. Juolab kad tai man pavesta. Tai suvokiu, o visa kita yra kraujo šauksmas. Visad sunku išverti matant apleistą kapą. Suprantu, kad gal tai ir natūralu: „Dulke buvai, dulke pavirsi“, tai tegul ta žolėlė ramiai želia ant kapo...

Bet čia buvo taip. Prieš mirtį Mama gavo kompensaciją už žemę, naudoti tuos pinigus savo būstui gerinti, mašinai pirkti ar dar kokiam velniui neturiu poreikio, be to, neleistų sąžinė – tai ne mano, tai yra jų

vargas, jų gyvenimas, jų turtas. Būtų lengviau gyvenę, jei būtų sulaukę, nes buvo visokių problemų visais laikais... Tada pagalvojau – reikia sutvarkyti kapavietes.

Prosenelių kapeliai – devyniolikto šimtmečio pabaigos arba dvidešimto pradžios, nežinau, kada prosenelis mirė, ir Babūnė to neatsiminė, bet senelio mama ir Babūnės mama ten atgulė po 1914 metų karo. Vienišas kapelis, apaugęs konvalijomis, kurios labai gražiai sužydi, bet galvoju – reikia atnaujinti užrašus, nes žalvaris

pajuodo. Dabar jų palaičių amžiniai namai su vardais. Proseneliai – Beinortai. Seneliai – Reutai. Ir Tėvai – Staliliūnai.

Tebūnie tai tautos bruožas – saugoti atminimą.

– Bet visa tai reikalauja labai daug vidinės stiprybės, jėgų.

– Taip, bet kai viską padariau ir Pašušvyje, Mamos kambaryje, atsėdau su visais savo kalendoriais, datomis, telefonais, dienomis, dokumentais, galvoju: Viešpatie, nejaugi tai pavyko padaryti man vienai? Pavyko... Padedant draugams ir bičiuliams. O visai svetimiems – perkeltant Tetulės palaikus iš Šiaulių į Linkuvą.

– O dabar norėčiau pakalbėti apie... mėnulį, kylantį virš tėviškės stogų ir medžių, apskritai apie mėnesieną, ar ji šildo mūsų sielas?

– Pašušvio mėnesienos, Pašušvio saulėtekiai ir Pašušvio saulės laida – tai yra atskiri paragrafai... Net čia, Kaune, kai saulė rudėnant traukiasi, leidžiasi ties namo kampu, Mama, būdavo, klausia: „Ar saulė jau ant Klerijono?..“ (*kalva dešinėje Šušvės upės pusėje, prie kelio Grinkiškis–Pašušvys*). Rudeninė saulė... O vasaros saulė leidžiasi ties Pašušvio dvaru. Net Kaune gyvendamos mes orientuodavomės pagal Pašušvio orientyrus...

Miestiečiai to neturi. Jie yra *nabagai*, *nabagai* ir dar kartą *nabagai* dėl to, kad yra nutolę nuo pirmapradės gamtos, jie iš tikrųjų nežino, kas tai yra saulės patekėjimas iš už miško, jie iš tikrųjų nežino, kas yra pilnatis patekėjimas iš už miško, jie nežino, kas yra saulės laida už kito miško, jie nežino, kas yra pilnatis apšviestos kapinaitės kaime vidury nakties...

Ar tai šiluma? Ar tai šiluma, aš nežinau... Mano Mama labai liūdėdavo per pilnatį, mėnesiena Jai sukeldavo gausybę liūdnų prisiminimų. Turiu pasakyti, kad ir aš sustingstu žiūrėdama į mėnulį. Mamą išsivedė jaunatis... Lapkričio jaunatis Ją išsivedė, bet čia yra įdomus dalykas... Mama niekaip negalėdavo atsiminti vieno eilėraščio,

Ji žinojo tik pirmą eilutę: „Jaunas mėnuo danguje“, – pradėdavo Ji, o kaip toliau? Kažkas būdavo dėl žmonių, o kažkas dėl dangaus, bet į vieną posmą Jai sudėti niekad nepavykdavo... Ir atsitik tu man taip, kad tas jaunas mėnuo danguje Ją ir išsivedė... Saulė veikia visai kitaip. Aš visad svajojau aplankyti Graikiją. Turbūt neišsipildys ši svajonė, bet man užtektų vienos nakties per pilnatį pabūti Akropolio griuvėsiuose... Esu apie tai skaičiusi vienoje knygoje, rodos, Kurto Vilhelmo Ceramo „Dievai, kapai ir mokslininkai“.

– **Tai pilnatis Jums labiau patinka?**

– Pilnatis mane veikia graudžiai. Sako, kad moterys ypatingai jautrios per pilnatį. Man mėnulis patinka visoks... Nustebau, kad Amerikoj vėlgi mačiau mėnesį ir tą pačią saulę, po šimts pypkių, tik susikeitė, kur rytai, kur vakarai. Galvojau, kur namai? Ten, kur leidžiasi saulė? Ten ne namai – mano namai ten, kur kyla saulė, bet juk Lietuvoj Pašušvys ten, kur leidžiasi saulė... Ir buvau susimaišiusi... Mėnesiena gal yra meno žmonių planeta...

– **O kada Jūs pirmą kartą buvote teatre?**

– Pirmąjį spektaklį aš mačiau Kėdaičiuose, buvo keturiasdešimt devintieji ar penkiasdešimtieji metai. Vaidino gastrolėse tuometinis Kauno jaunimo teatras Fridricho Šilerio „Klastą ir meilę“, į kurį manęs nenorėjo leisti, nes buvau per maža. Bet kadangi vaidino Mamos pažįstama aktorė, pamačiau! Įsiminiau tik *krinolinus*! Daugiau nieko... Tai buvo pirmas mano matytas spektaklis.

– **Kurį savo vaidmenį teatre laikytumėte pačiu svarbiausiu?**

– Aš neturiu tokio vieno, aš negaliu padalinti. Prie Noros ir Barbaros dar galiu priskirti Karalių Motiejuką – jaunystės laikotarpis, be abejonės, Ūbinė, nes tai buvo nauja ir nepatirta. Taip pat svarbi Merė Popins, nes ten reikėjo dainuoti ir šokti, tai atrodė lyg egzaminas, nors mus visko mokė, bet tai buvo pirmas toks vaidmuo, be to, mano karjera jau buvo persiritusi į kitą pusę... O Jurga?! Jeigu stabtelėti prie

Barboros Radvilaitės vaidmens, tai juk istorinė asmenybė, ant kurios galvos švytėjo Lietuvos ir Lenkijos karūna...

– **O dabar nei apie teatrą, nei apie Pašušvį. Ką Jūs manote apie skirtingų kartų žmonių susikalbėjimą? Mūsų patirtys juk labai skirtingos, gal jaunajai kartai tik klausyti Jūsų nuleidus galvą, gal tokiems žmonėms kaip Jūs su mumis neverta net burnos aušinti?**

– Nemanau, kad neverta, jeigu jiems tai įdomu. Ir mums, kurie daug patyrę ir neva daug žinom, tas dialogas yra mirtinai reikalingas. Aš nežinau, kaip būčiau gyvenusi, jei nebūčiau klausiusi Babūnės, jei nebūčiau su Ja draugavusi. Žinoma, nebūčiau žinojusi, kaip gyventi, jei būčiau pražiopsojusi bendravimą su Mama ir Tėvu, jei būčiau neigusi Juos, nors vėjai tada rūpėjo ir nelabai klausdavai, ir nelabai girdėdavai. Dabar atgaminu, save lyginu su tuo amžiumi, kai Jie buvo tokie kaip aš. Mama man sakydavo: „Tu visiems turi laiko, tik ne man“. Manau, kad taip nebuvo. Teatras pasiglemžia žmogų su viskuo: su ūsais, ausimis... ir širdimi. Kai pareini po darbų, kam gi būni nedraugiškiausias – savo artimiesiems. Galvoji – pavargau, duok man ramybę, pagulėt, prisnūst, pagaliau skaityt, o jie – tėvai, vyrai, žmonos, vaikai – nori kalbėtis su tavim, nori dalintis, nori žinoti. Mama buvo kurse, ką darau, ką vaidinu. Ji, kol dar buvo stipri, man sekretoriavo. Būdavo, grįžtu, o Ji surašiusi: skambino Plungė, skambino Kaišiadorys, skambino vaistinė. Ir ką gydytojai sakydavo, Ji viską žinojo... Abu su Tėvu atvykdavo į premjeras...

– **Tarp Jūsų buvo stiprus ryšys?**

Pašušvyje praėjusiais metais

– Dvidešimt metų gyvenom dviese. Tėvas išėjo Aukštybėsna, Babūnė išėjo, Dėdė išėjo. Parsivežiau Ją Kuanan, ir mudvi buvom. Ir to buvimo pėdsakai labai gilūs.

– **Mes galvojame, kad menas atneša kūrėjui pripažinimą, šlovę, pasididžiavimą, net amžinumą, bet laimės – niekada. Jūs esate patyrusi minėtus dalykus: ir pripažinimą, ir šlovę, ir, aišku, turėjote pasididžiavimą pajusti, gal mes klystame sakydami, kad tai neatneša laimės?**

– Tokį klausimą man uždavė filmuodami dokumentininkai. Jie tiesiai paklausė, ar esu laiminga. Aš atsakiau, kad taip – aš esu laiminga. Tada jie nustemba ir laukia, ką aš toliau pasakysiu. Bet aš tepasakiau tiek: iš manęs buvo daug kas atimta, bet man taip pat buvo labai daug duota... Aš esu laiminga, o netektys, atsisveikinimai, atsiskyrimai, sudužimai... Tačiau juk tai visuotina, kiekvienas žmogus tai yra patyręs...

– **O kuo gyvenate šiandien, teatras lyg ir nepaleidžia Jūsų, o gal Jūs negalite be jo?**

– Teatras mane paleido, aš dabar egzistuoju be teatro rūmų, be pastato... Bet, va, buvo nepaprastai graži valanda, kai Muzikinis teatras pakvietė į Advento vakarą. Salė lūžo, vienuolių kelios eilės, kunigų – puiki auditorija, mirtinoj tyloj išklausė rimtą, be jokių šou elementų koncertą, kuris baigėsi poetės Aldonos Puišytės žodžiais: *Klausyk, mano tauta, lietuviško žodžio/Ir sergėk jo skambesį gryną*. Bisavo mums ir nepaleido, apdovanojo gėlėmis...

Teatras? Teatras... Mūsų mažasis spektakliukas menininkų namuose. Teatras? Teatras. Tiek, kiek dar yra jėgų, ir tiek, kiek aš dar galiu išdrįsti, turiu pasirinkimo laisvę. Nenoriu, nepatinka – galiu neiti... Noriu, pasitikiu – galiu eiti...

– **Jūs daug papasakojot apie save, savo kelią į teatrą. Žinoma, pokalbio ašis buvo Pašušvys, Jūsų širdies žemė. Bet mūsų pokalbis baigiasi. Ar galėtume jį apibendrinti, kad aktorė Rūta Staliliūnaitė dabar yra laisvas žmogus?**

– Taip, esu laisvas menininkas. Tuo gyveniu, taip pat dar turiu savo asmeninį gilų gyvenimą, kuris yra perpintas daugybe labai svarbių įvykių, juos verta suvokti iki galo, suvokti jų nepakeičiamumą, kad galėčiau nustoti dėl jų raudoti, kentėti... Susivokti, kad gyvenimas yra toks, o ne kitoks...

– **Ačiū už pašnekesį, šilumą, jaukumą. Tikiuosi vasarą susitikti Pašušvyje ir pratęsti malonų pabuvimą su Jumis.**

P. S. Kai baigėme pašnekesį su Rūta Staliliūnaitė, saulė pagal pašušvietiškus geografinius laiko orientyrus jau buvo pasiekusi Klerijono kalną. Aktorė mane išleidžia pro savo duris į Kęstučio gatvę...

Pasitaikė saulėta diena po ilgų darganų, stogų šešėliai žaidžia ant Kauno muzikinio teatro šoninės sienos... Nuotaika šviesi, bet su melancholijos atšvaitu. Juk kalbėjau su Nora, su karaliene Barbora, giliausio nuoširdumo moterimi, prieš šiuos garsiuosius persikūnijimus išbraidžiusia Pašušvio lankas ir tyliai tebesvajojančia apie mėnesieną Graikijos Akropolyje...

Nedrąsiai imu galvoti, kad mėnesiena savo sidabru blizga labiau už tikrąją karalienės karūną...

... Buvo neapsakomai gera, šviesu, šilta sieloje bendraujant su aktore. Jos žodžiai sroveno kaip monologai. Tik nesuvaidinti. Be grimo, balso efekty. Skaidrūs ir tyri, nugludinti meniškiosios

ir gyvenimiškosios patirties...

Pasibaigus pokalbiui, plojimų irgi nebuvo. Argi galima ploti žmogaus širdies atsivėrimui...

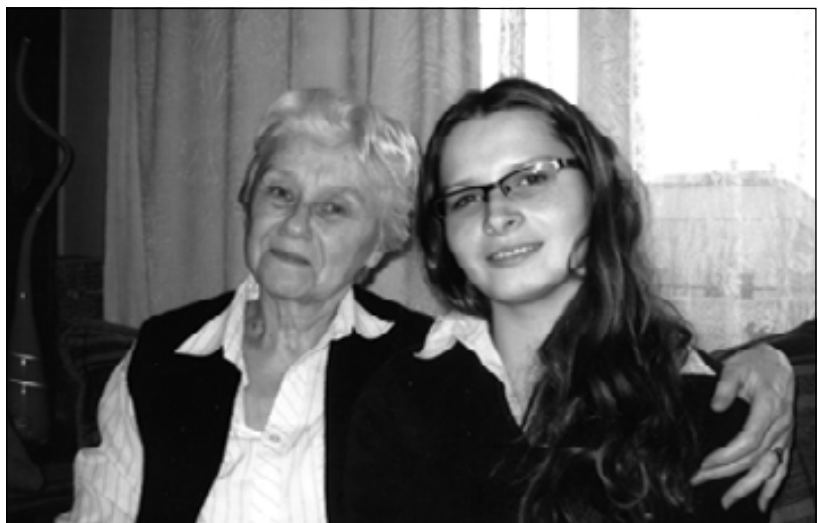
Rašydama stengiausi nekeisti pašnekovės žodžių, sakinių struktūros, šnekamosios kalbos posakių, įsiterpiančių gramatiškai bereikšmių žodelių (visi tokie aktorės pasakymai išskirti kitokiu šriftu). Taip pat aktorė prašė žodžius Mama, Tėvas, Babūnė, Dėdė, Tetulė rašyti iš didžiosios raidės, nes tai jos brangiausi žmonės.

Jie reikalingi kaip kraujas gyvybei, autentiškajai savasčiai. Juk mes kalbėjome ne virtualioje realybėje, o aktorės namuose susėdusios ant realios sofas, čia pat, ant grindų, tupint keramikiniam šuniukui iš Rūtos Staliliūnaitės vaikystės... Su juo nebūdavo baisu vaikiškoje lovytėje, kai Mama išeidavo ruoštis...

Ir šiandien šis žaislinis simpatiškas šuniukas tebesaugo aktorės namus. Jis niekada nesuloja. Bet ant ko loti? Čia visi savi – ir gyvi, ir mirę, ir su asmenybę liudijančiais dokumentais, ir iš meno erdvių nužengę į Kauno dramos teatro sceną...

*Šis Justinos Armonaitės interviu 2007 metų Jaunųjų filologų darbų respublikiniame konkurse įvertintas antrąja vieta. |

Aktorės Rūtos Staliliūnaitės ir Justinos Armonaitės archyvo nuotraukos

Po interviu

SAVE PAAUKOJĘS TĖVYNĖS LAISVEI

Apie vieną iš Šiaurės ir Vidurio Lietuvos partizaninio sąjūdžio pradininkų, Lietuvos kariuomenės karininką, rezistencinės kovos pagrindinį veikėją (1940–1945 metais), Lietuvos laisvės armijos dalinio Žalioji rinktinė organizatorių ir vadą, kapitoną Izidorių Pucevičių-Radvilą.

Izidorius Pucevičius

Vytautas ŠERNAS

Skaitytojui gali kilti klausimų, kodėl rašau apie kapitoną I. Pucevičių kaip vieną ne tik Šiaurės, bet ir Vidurio Lietuvos vadų? Pabandysiu prisiliesti prie šios problemos. Mano dešimtmečiais besitęsiantys tyrimai, pokalbiai su gyvais liudininkais: partizanais, ryšininkais, paprastais žmonėmis, gausios literatūros apie *Žaliąją rinktinę* (ŽR) analizė, darbas archyvuose, pagaliau mano prisiminimai leidžia kartais savaip pažvelgti į ŽR veiklą, savotišką organizacinį jos dvilypumą (Prisikėlimo ir Algimanto apygardos), kuris atsirado po to, kai KGB saugumo, NKVD organai 1947 metais sunaikino gausų ryšininkų tinklą tarp atskirų ŽR dalių (Strauso ir Valo). Vargu ar bebuvu įmanoma jį atstatyti.

BIOGRAFINIAI DUOMENYS

Izidorius Pucevičius gimė 1901 metų gruodžio 22-ąją Naujasodžio kaime, Šeduvos valsčiuje, Panevėžio apskrityje (dabartiniame Radviliškio rajone). Tėvai gyveno pasiturinčiai. Šeimoje buvo du sūnūs ir dvi dukros. Izidorius 1922 metais baigė Šeduvos progimnaziją¹. 1923–1924-aisiais mokėsi Panevėžio mokytojų seminarijoje. Tačiau nuo mažens jį traukė kariuomenė. 1924 metų rudenį Izidorius įstojo į Karo mokyklą, kurią baigė 1927-aisiais. Kartu su brandos atestatu gavo leitenanto laipsnį. Tarnavo aviacijoje ir šarvuotųjų rinktinėje. I. Pucevičius karo aviacijoje atliko 201 mokomąjį skrydį. 1929 metais buvo paskirtas Radviliškyje į šarvuotąjį traukinį „Gediminas“

kulkosvaidžių vagono vadu, ėjo viso traukinio vado pareigas, įgijo civilines mašinisto padėjėjo teises. 1931 metais jis vedė studentę Stasę Gyltę. Sulaukė dviejų dukrų – Gražinos, kuri įgijo medikės specialybę, ir Aldonos, baigusios miškininkystės mokslus. Kaip 1934-ųjų birželio 7-osios pučo dalyvis, I. Pucevičius buvo paleistas į atsargą ir išbrauktas iš karininkų sąrašo. Veikiai supratęs savo klaidą, nutraukė ryšius su voldemarininkais ir grįžo į tikrąją karo tarnybą. Nuo 1937 metų pabaigos 3-ajame dragūnų „Geležinio vilko“ pulke jis dirbo ūkio būrio vadu, ginklų prižiūrėtoju, nuolatiniu pulko stovyklos viršininku. 1939 metų spalio 14 dieną su pulku išvyko žygin į Vilnių. Netrukus Respublikos Prezidento aktu jam buvo

**Izidorius
Pucevičius
su motina
Antanina ir
žmona Stase**

suteiktas kapitono laipsnis.

Atestacinėse charakteristikose nurodoma, jog I. Pucevičius buvo stiprios sveikatos, drausmingas, sumanus, teisingas, labai šalto, uždaro būdo, bet mokantis su žmonėmis bendrauti kariškis. Jis rūpinosi savo valdiniais, domėjosi specialybės literatūra, retkarčiais rašė į spaudą. Kurį laiką priklausė Radviliškio šaulių būriui.

Sovietams okupavus Lietuvą, 1940 metų rugpjūčio 23 dieną kapitonas I. Pucevičius savo prašymu išėjo į atsargą.²

Per pirmąją bolševikų okupaciją jis veikė pagrindyje, Lietuvos aktyvistų fronte. Prasidėjus karui, I. Pucevičius suorganizavo Daugvenės krašto vyrų rinktinę, kuri birželio 24–25 dienomis užėmė Šeduvą. Prieš išvykstant į šį žygį, jis pasakė vyrams: „Laisvė – ne išmalda, kurią gali kas nors duoti. Laisvė – tai garbė, teisė būti savarankišku. Ją reikia iškovoti.“

Kol Lietuvai vadovavo vokiečiams nepavaldi Laikinoji vyriausybė, kapitonas I. Pucevičius ėjo Šeduvos karinio komendanto pareigas. Fašistams per

Kapitonas su Naujasodžio kaimo gyventojais

Toks Žaliosios rinktinės vadas išliko daugelio atmintyje

ėmus valdžią, pasitraukė iš šio posto. Kartu su Šeduvos klebonu, kanauninku Mykolu Karosu jis bandė išgelbėti 6 žydų šeimas, apkrikštijant jas. Deja, nepavyko. Tenka pastebėti, jog žydšaudžių į *Žaliaja rinktinę* jis nepriimdavo.

Vėliau I. Pucevičius gyveno Kaune, kur vėl dalyvavo Lietuvos aktyvistų fronto veikloje. 1944 metų vasarą, kai vokiečių karinės jėgos buvo palaužtos, kapitonas I. Pucevičius atsakė trauktis į Vakarus ir ryžosi tęsti kovą už Lietuvos nepriklausomybę, 1944-ųjų liepos mėnesį tapdamas Tėvynės gelbėjimo komiteto Šeduvoje *Žaliosios rinktinės* vadu. Įvykusiame posėdyje vyravo nuomonė, jog vokiečiai Rytuose ir Vakaruose karą pralaimėjo. Sovietų okupacija nebeišvengiama. Tačiau ji truksianti neilgai, nes Vakarų sąjungininkai, pašalinę Hitlerį, jokių būdu nepraleisią progos pašalinti ir jų buvusį sėbrą Staliną su jo kruvinuoju režimu. Kartu buvo pabrėžta, jog neišvengiamai prasi-dėsias Lietuvoje raudonasis teroras. Prievarta būsia mobilizuojami vyrai. Didžiausias pavojus – ūkininkams ir inteligentijai.³

ŽALIOSIOS RINKTINĖS ORGANIZATORIUS IR VADAS

Žaliają rinktinę sparčiau kurti skatino kelios priežastys:

- prasidėjęs nežabotas, jokiais įstatais neapribotas genocidas, kuris taikliai apibūdintas Šeduvos dekanu Mykolo Karoso 1945 metais pranešime Panevėžio vyskupijos kurijai. Jame pateikta gausybė faktų, kaip Šeduvos, Rozalimo, Klovainių, Pakruojo, Dambavos, Dapšonių, Smilgių ir Pamūšio parapijose 1944–1945 metais buvo naikinami, niekinami žmonės⁴. Šio pranešimo rezultatas – 1949-aisiais M. Karosas nuteistas 25 metus kalėti, konfiskuotas turtas, 5 metams atimtos politinės teisės;

- sovietinės ir fašistinės okupacijų metais susikūrė Lietuvos laisvės armija (LLA), Lietuvos laisvės kovų sąjūdis (LLKS). Ne kartą tardymo metu partizanai prisipažindavo esą LLA nariai;

- 1944 metais kažkokiam sovietiniam generolui paskelbus visuotinę mobilizaciją, tūkstančiai Lietuvos vyrų pradėjo nelegalų gyvenimą, išėjo į miškus. Fašistai ne kartą šiame krašte

skelbė vyrų mobilizacijas, tačiau užtek-davo tik tomis dienomis pasislapstyti. Tai patyrė ir dešimtys Šeduvos gimnazistų;

- į Vidurio ir Šiaurės Lietuvą kaip desantininkai grįžo dešimtys su frontu pasitraukusių vyrų. Pagal turimus duomenis, 1944 metų lapkritį į *Žaliają girią* parašiotais buvo nuleista 14 vyrų grupė, gruodį – leitenanto V. Juozoko-Petraičio 15 žmonių grupė, 1945 metų sausio 20–21 dienomis – dar 32 vyrai. Daugelis jų buvo ne vien iš Vidurio, bet ir iš Šiaurės Lietuvos;

- vyko masiniai miškų valymai, kurių metu šimtai vyrų pakliūdavo į raudonarmiečių rankas. Pavyzdžiui, 1944-ųjų rugpjūčio–spalio mėnesiais Panevėžio apskrities KGB ir NKVD kariniai daliniai 17 kartų „šukavo“ Panevėžio apskrities miškus, suėmė 841 vyrą, iš kurių 294 nukreipė į karinius komisariatų, 33 užverbavo KGB agentais ir panašiai. Paleido tik 276 vyrus⁵;

- dėl blogos, tarkim, leitenanto V. Juozoko-Petraičio karinės organizacijos 1945-ųjų kovo 27–29 dienomis Ažagų, Staroliškių, Bedugnės miškuose čekistų buvo nukautas 121 partizanas. Tiesa, šio nesėkmingo mūšio dalyviai man teigė, jog žuvo tik 75 partizanai, susitelkę čia iš Vidurio ir Šiaurės Lietuvos⁶.

Tikrąjį *Žaliosios rinktinės* susikūrimą aprašė Algimanto apygardos *Žaliosios rinktinės* vadas Visvaldas. Šiuos duomenis patvirtino ir papildė ŽR partizano, LLA nario J. Abromaičio tardymo protokolo medžiaga. 1945 metų kovo 23 dieną Berčiūnų gyvenvietės pakraštyje (Panevėžio apskritis) „buvo sušauktas Panevėžio, Šiaulių, Biržų ir kt. vietovių partizanų kovos dalinių vadų sąskrydis. Sąskrydį organizavo ir jam vadovavo kpt. Radvila. Sąskrydžio metu kpt. Radvila pasiūlė suformuoti organizacinį kovos vienetą – rinktinę. Visiems sąskrydžio dalyviams viena-balsiai pritarus, tą pačią dieną buvo suformuota rinktinė, duodant jai *Žaliosios* vardą. Patvirtinta ŽR vėliava. ŽR vadu, išrinktas kpt. Radvila“⁷. Tokiu būdu kapitonas I. Pucevičius-Radvila tapo ne vien Panevėžio apskrities, bet ir

Rezistencijos dalyvio pažyma, išduota Izidoriui Pucevičiui

Šiaurės Lietuvos LLA didelės partizanų grupuotės, *Žaliosios rinktinės*, vadas.

Šiame sąskrydyje nutarta:

- pradėti neorganizuotai besislapstančių vyrų savotišką mobilizaciją, nors Radvila tam nepritarė;
- užpulti 2–3 valsčius, sunaikinant vietinį aktyvą (buvo užpulti Rozalimas ir Vaškai);
- kapitonui Radvilai perimti iš leitenanto Petraičio vadovavimą visai Panevėžio apygardai;
- telktis į 10–15–20 vyrų būrius;
- laikinai susilaikyti nuo Panevėžio miesto šturmo;
- naikinti sovietinį aktyvą, išlaisvinti kalinius. Ir kita.

Žaliosios rinktinės vado kapitono Izidoriaus Pucevičiaus poveikis Šiaurės ir Vidurio Lietuvos partizaniniam judėjimui, jo plėtrai yra didelis.

Pirmausia, tai susiję su Radvilos nepaprastu autoritetu tarp partizanų, kitų žmonių, ypač jaunimo. Kaimuose tarp jaunų ir senų, tarp vaikų ir par-

tizanų I. Pucevičius buvo savas – visi jį sveikindavo, nors jis tų žmonių ir nepažindavo, bet jiems draugiškai šypsodavosi, nukeldavo kepurę, užkalbindavo, jų vargus suprasdavo. Kailiniuoti kaimo vaikai stebėdavo, kaip jis, per šalčius iki pusės išsirengęs, prausiasi šaltu vandeniu, o paskui apsitrina sniegu.

Kapitonas kvietė partizanus būti reikiems sau, teisingiems, saugoti savo garbę. Todėl nenuostabu, jog sovietiniais metais saugumo leistose knygose, brošiūrose, laikraščiuose ar KGB operatyvinėse bylose neradau, kad tikri kapitono Radvilos kariai būtų plėšikavę ar panašiai. Bet kokie skundai, įtarinėjimai rinktinės teisme būdavo reikliai tikrinami, nagrinėjami ir tik ypatingais atvejais imamasi kraštutinių priemonių. Rinktinė stengėsi ginti beginklius kaimo žmones nuo stribų, valsčių aktyvo, represinių organų veiklos. Buvo uždrausta gaminti degtinę ir vaišinti ja stribus bei kitus valdžios

pareigūnus, siekta apsaugoti miškus nuo naikinimo.

Tad suprantama, kad 1945-ųjų pavasarį ŽR turėjo daugiau kaip 100 pogrindžio darbu pasirengusių kovotojų, pasiryžusių atkurti nepriklausomą Lietuvą. Iš kapitono Radvilos štaboėjo nurodymai ir kitoms šiame krašte veikiančioms partizanų grupėms. Kas nulėmė tokį kapitono ir jo rinktinės populiarumą, įtaigumą?

Kapitono Radvilos rinktinės branduolyje, savotiškame štabe, buvo daugiau kaip 10 desantininkų, kurie, I. Pucevičiaus vadovaujami, apmokė jaunimą. ŽR anksti įsigijo šapirografą, be priekaištų kopijavo valsčių antspaudus, gamino dokumentus vengiantiems tarnybos Raudonojoje armijoje. Kad sumažintų lietuvių aukas, I. Pucevičius perspėdavo rodžiusiuosius palankumą sovietinei valdžiai, patardavo nesikišti į politiką, išradingai mokydavo motinas slėpti sūnus, neiti į partizanus tiems, kurie gali gyventi legaliai.

Buvo skatinama plėsti spaudos darbą: leisti ne vien atsišaukimus, informacinius pranešimus, lapelius, bet ir partizaninės kovos dalyvių kūrybą, rinkinius. Išėjo net du almanachai „Žodžiai iš miško“ numeriai (sudarytojas – radviliškietis mokytojas V. Vyšniūnas). Kartais net būdavo rengiami koncertai gyventojams. Mat tarp partizanų buvo muzikantų, gerų dainininkų.

Didžiulis kapitono Radvilos nuopelnas Prisikėlimo ir Algimanto apygardoms buvo tas, kad jo rinktinėje subrendo gražus būsimųjų partizanų vadų, jų pavaduotojų būrelis. Iš jų tektų paminėti kai kuriuos Prisikėlimo apygardos teritorijoje veikusius *Žaliosios/Lietuvos Žaliosios rinktinės* vadus: leitenantus Juozą Skačkauską-Strausą, Petrą Masilaitį-Virpšą, Zenoną Rupšlaukį-Perkūną, Girdžiūną-Žilvitį, Joną Bleką-Patrimpą, Petrą Bleką-Štuką, Antaną Vitką-Smidrą, Adolfą Skačkauską-Topolį. Kita Radvilos ugdytinių grupė tapo Algimanto apygardos teritorijoje veikusios *Žaliosios rinktinės* vadais: leitenantas Vladas Juozokas-Petraitis, Vytautas Česnakavičius-Valas, Daujo-

tas, Jonas Januškevičius-Rakštys, Vilkas, leitenantas Ignas Daukša-Šipulskis, Valo adjutantas Algirdas Meškauskas-Lapinas ir dešimtys kitų.

Tokiu būdu ŽR vadas kapitonas Izidorius Pucevičius sukūrė pagrindus ilgalaikei partizaninei kovai. Dar sovietmečiu, 1958 metais, Lietuvos TSR KGB prie Ministrų tarybos 5 skyriaus vyresniojo įgaliotinio majoro Vereno ... (neįskaitoma) buvo padaryta KGB archyvuose esamų ŽR archyvinių dokumentų apžvalga⁸, kurioje teigiama (KGB organai neskyrė ŽR į du poskyrius: LŽR ir ŽR): ŽR po 1950 metų apėmė Šeduvos, Pakruojo, Panevėžio, dalies Šiaulių, Pasvalio, Vabalninko, Kupiškio rajonus, tai yra nusitęsė nuo Radviliškio gana toli. Ten pat nurodoma, jog kapitono I. Pucevičiaus-Radvilos 1945 03 23 įkurta ŽR egzistavo iki 1958 metų.⁹ Pridurčiau: Algimanto apygardos ŽR globojo LLKS suvažiavimą (1949 02 22), jo dalyvius¹⁰, tai yra pripažino save LŽR partizanais.

Atkreiptinas dėmesys į tai, kad ŽR labai intensyviai plėtėsi. Visvaldo duomenimis, 1945 metais ji apėmė Šeduvos, Radviliškio, Klovainių, Pušaloto, Subačiaus, Raguvos, Kupiškio, Šimonių,

Pašventinus paminklą kapitonui Izidoriui Pucevičiui-Radvilai Mediniškių kaime, Pakruojo rajone

Panevėžio, Pumpėnų, Šiaulėnų apylinkes, o 1951-aisiais jau 21 valsčių. Panašūs duomenys pateikiami ir *Laisvės kovų archyve*¹¹. Priskėlimo apygardos vadovai 1948 metais teisingai padarė, *Žaliąją rinktinę* pavadindami *Lietuvos Žaliąja rinktine* su slapyvardžiu Vi (Vilnius, kaip užuomina, jog visa LLA yra Žalioji).

Manau, būtų tikslinga paminėti tai,

kad kapitono Radvilos dispozicijoje buvo sunkiųjų ginklų slėptuvė Anykščių šilelyje¹².

SUMANUS PARTIZANINĖS KOVOS VADAS

Kapitonas I. Pucevičius vadovavo dviem dideliems susirėmimams.

Liaudiškių kautynės. Panevėžio

Laisvės paminklo atidengimo iškilmės Šeduvoje 2007 m.

Šeduvoje partizanams pastatyto paminklo užrašas

apskritis KGB ir NKVD organams buvo žinoma Berčiūnų Vidurio ir Šiaurės Lietuvos partizanų vadų suvažiavimo nutarimai, ŽR dydis, jos veiklos pobūdis. Todėl saugumo liaudies komisaras A. Guzevičius ir NKVD liaudies komisaras J. Bartašiūnas suruošė grandiozinę operaciją, kurios tikslas buvo galutinai sunaikinti ŽR. Liaudiškių mišką 1945 metų birželio 29 dieną „šukavo“ NKVD kariuomenė, pasieniečiai ir Raudonosios armijos kareiviai. Juos rėmė šarvuočiai ir aviacija. Vienu metu buvo apsupti Liaudiškių, Mažuolių ir Varnionių miškai, o kelius partizanams atsitraukti užtvėrė net 15 km ilgio kordonai, suformuoti iš šarvuočių ir pėstininkų. Okupantai pasitelkė daugiau negu 5000 kareivių su galinga kovine technika. Pirmasis kapitono I. Pucevičiaus įsakymas buvo toks: persukti biržių susikirtimuose stovėjusius stulpus su kvartalų numeriais. Tai atlikta, baudėjams dar nespėjus įžengti į mišką. Suklaidinti čekistai susikovė su saviškiais.

Antra, kaip rašo radviliškietis mokytojas V.Vyšniūnas, nutarta ŽR 20 vyrų būriui priešintis kartu. Dėl to, kad puikiai pažinta vietovė, kad kovotojai gerai orientavosi, nestokojo sumanumo, „ŽR sugebėjo išeiti iš apsupimo nepatyrusi nuostolių. Nebuvo nei sužeistų, nei nukautų!!!“¹³ Nuken-

tėjo tik atskirai veikęs kunigaikščio Margio būrys (žuvo 7 partizanai).

Kitas stambus susirėmimas su sribais ir reguliaria kariuomene įvyko 1945 metų liepos 8 dieną Rozalime.

ŽR žvalgybai pavyko sužinoti Rozalimo miestelio gynybos plano detales, sargybos pagrindinius postus prie bažnyčios ir kitur. Naktį per 100 ŽR partizanų brigada šturmavo Rozalimą. Sėkmingai buvo užimtas šventorius, miestelis. Įbaiminti sribai, jų šeimos išsislapstė. KGB, NKVD archyvų paimti nepavyko. Tačiau sribams pasisekė pranešti apie užpuolimą Panevėžio garnizonui. Partizano Mato kuopa nepajėgė atlaikyti garnizono (jį sudarė 5 šarvuočiai, pilni kareivių) puolimo. Net 7 partizanai žuvo. Tarp jų – kapitono Radvilos pavaduotojas leitenantas Z. Rupšlaukis iš Alksniupių kaimo (Šeduvos valsčiaus). Kiti sėkmingai pasitraukė.

Šio puolimo nesėkmė, manyčiau, buvo ta, kad 1945 metų liepos 1 dieną į ŽR gretas įvestas KGB agentas Aldonskis.

Kapitonas Radvila, vykdydamas Berčiūnų Šiaurės ir Vidurio Lietuvos partizanų vadų sąskrydžio nutarimą vadovauti *Žaliajai*, nutarė sujungti Šeduvos, Radviliškio, Rozalimo, Klovainių ir kitų vietovių partizanus į vieną brigadą su kita Panevėžio apskrities partizanų

rinktine (vadovas – V.Juozokas-Petraitis), kurioje telkėsi irgi per 100 partizanų. Iškilio rimta grėsmė Panevėžio KGB, NKVD organams, būtinybė neleisti įvykdyti šį sumanymą. Bene vienintelis kelias tai padaryti buvo nukauti ŽR vadą Radvilą.

Tai atliko du infiltruoti į ŽR agentai: Aldonskis (1945 liepos 1 dieną) ir Kuznecovas (liepos 15-ąją) bei trys informatoriai. Jie sugebėjo įsibrauti į mažutį vado patikėtinių ratą, išsiaiškinti jo kelionės detales (atsiimti pataisytus batus, aplankyti žmoną, dukras ir pan.), parinkti konkrečią pasalos vietą.

Kapitonas Izidorius Pucevičius žuvo 1945 metų rugpjūčio 26 dieną prie Mediniškių kaimo. Jį lydėjęs partizanas V. Vaitiekūnas-Matijošius stebuklingai išliko gyvas, nors buvo 6–7 metrų atstumu nuo pasalos. Pasaloje buvo 7 Rozalimo sribai, Panevėžio apskrities KGB vadas.

ŽR vado palaikai buvo išniekinti Rozalime, dabartinėje Laisvės aikštėje, kur stovi paminklas „Daugyvenės krašto kovotojams už Lietuvos laisvę“.

Kapitono Radvilos palaikai, be pelkėtos Rozalimo Liudynės vietos, turi dar dvi palaidojimo vietas prie Radviliškio, Radviliškyje. Jas žino dukra Gražina Pucevičiūtė.

APIBENDRINANT:

- kapitono I. Pucevičiaus-Radvilos įkurta *Žalioji rinktinė* yra neginčijamas Priskėlimo apygardos pirmtakas. Abiem atvejais centru išliko Šeduva, nors poslinkiai buvo tai į Šiaurės, tai į Vidurio Lietuvą.

- daug buvo Priskėlimo apygardos vadų, kuriais pelnytai Lietuva didžiuojasi. Tačiau iš jų sąrašo *Žaliosios rinktinės* kūrėjo, jos vado vardas kažkaip išbrauktas. Užmirštama, kad jo ugdytiniai buvo jaunesnysis leitenantas J. Skačkauskas-Strausas, leitenantas Petras Masilaitis-Virpša, Giria ir daug kitų, tęsusių kovą už Lietuvos nepriklausomybę. Nesvarbu, kurioje apygardoje jie veikė.

Kapitonas I. Pucevičius-Radvila oficialiai pripažintas *Žaliosios rinktinės* partizanų vadu, dalyvavusiu 1944 08 15–1945 08 26 pasipriešinime.¹⁴ Prezidento dekretu jam po mirties suteiktas majoro laipsnis.

Šio partizanų vado, suaugusio su galingu samaninės spalvos motociklu, vizija niekada neišblės iš jo bendražygių, gyventojų atminties, skatins būsimus kovotojus niekada nenutolti nuo paprastų žmonių, tvirtai saugoti kovų už gimtojo krašto laisvę tradicijas. Kaip rašė V. Mykolaitis-Putinas,

Ne viskas sutemose žuvo.

Šiltu krauju širdis pasruvo

Ir prievartai paklusti neišmoko:

*Mortuos voco!*¹⁵

Lietuvos gyventojų genocido bei rezistencijos tyrimo centras (LGGRC) 2002 07 10 nutarė Šeduvos centrinėje aikštėje pastatyti paminklą Priskėlimo apygardos partizanams (skulptorius – Romanas Kazlauskas, architektas – Arūnas Paslaitis). Paminklas atidengtas šiame, spalio 14-ąją.

Žiemgalos draugijos Vilniaus skyriaus taryba su šio paminklo idėja ir statyba susijusioms institucijoms, tarp jų – Radviliškio rajono savivaldybei, parengė raštą, kuriame išdėstė savo pastabų, pasiūlymų. Kreipimąsi pasirašė profesorius Vytautas Šernas.

Dokumente pritarta tokio paminklo sumanymui, jo įgyvendinimui ir

parinktai vietai. Tačiau išsakyta ir kai kurių abejonų dėl paminklo užrašo „Priskėlimo apygardos partizanams 1944–1953“.

Anot autorių, užrašė „šiek tiek apsilenkta su istorine tiesa. Pirma, Priskėlimo apygarda (Gražina) egzistavo nuo 1948–04–01 iki 1952–05–20. Prieš tai ir po to atsirado nesuprantama tuštuma tarp 1944 ir 1948 metų, o taip pat tarp 1952–05–20 ir 1953 metų. Kas tada vadovavo Šiaurės Lietuvos laisvės kovoms, o jos buvo ypač žiaurios 1944–1947 metais.

Antra, kur dingo *Žalioji rinktinė* nuo 1944–04–01. Todėl manytume, jog užrašė ant paminklo bereikalinga nuoroda į konkrečius metus <...>.

Trečia. Pagal užrašą ant paminklo kyla dvejonė: gal visai iki 1948 metų nebuvo *Žaliosios*, Maironio, kunigaikščio Žvelgaičio rinktinių <...>.

Ketvirta: keistai skamba užrašė ant paminklo <...> žodis „partizanams“. Neįmanoma Šeduvos bažnyčios kanauninkas, dekanas Mykolas Karosas (1878–1955) už atvirą teisingą laišką Panevėžio vysk. Paltarokui apie padėtį dekanato parapijose buvo partizanas, nors už pilietinę veiklą nuteistas 25 m. kalėjimo <...>. Pagaliau neįmanoma tūkstančiai tremtinių, politinių kalinių visada būdavo tikri partizanai, o ne aktyvūs Priskėlimo apygardos kovotojai. Todėl ant paminklo būtų tiksliau pakeisti žodį „partizanai“ į „kovotojus“.

Pasiūlyti tokie užrašo variantai: Lietuvos *Žaliosios* Priskėlimo apygardos kovotojams; Priskėlimo apygardos teritorijos kovotojams už Lietuvos laisvę. Taip pat siūlyta greta pagrindinio Priskėlimo apygardos paminklo koku būdu įamžinti Priskėlimo apygardos rinktinių vadus, bent *Žaliosios*. Taip pat ir pirmojo Šiaurės Lietuvos apygardos vado kapitono/majoro Izidoriaus Pucevičiaus pavardę.

Skyriaus atstovai aptarti šių klausimų buvo atvykę į rajono Savivaldybę. „R. k.“ žiniomis, į tuos pasiūlymus, kurie dar nepavėluoti, numatoma pagal galimybes atsižvelgti. █

Autoriaus bei redakcijos archyvo nuotraukos

Nuorodos

¹Linkevičius J. Šeduvos mokyklos dešimtmečiai. Vilnius: Agora, 1999. P.18.

²Šie ir kiti duomenys apie kapitoną I. Pucevičių imti iš jo „Tarnybos lapo“ bei kitų šaltinių, esančių autoriaus dispozicijoje.

³Vaitiekūnas V. Mano atsiminimai apie *Žaliają rinktinę*. 1994–11–27.

⁴Daugyvenės kraštas / Sud. ir ats. red.V. Šernas. Kaunas: VDU leidykla, 1998. P. 70–75

⁵duomenys yra autoriaus dispozicijoje.

⁶Šernas V. Tėvynės šauksmą išgirdusių vyrų tragedija. Lietuvos aidas, 1999 03 23. Nr.55.

⁷Visvaldas. LLKS *Žaliosios rinktinės* istorija. 1944–1951.

⁸LYA, arch. 323876/3. T. 2. P. 278 – 16.

⁹autorius tyrimai apima šį laikotarpį tik iki 1954 m. imtinai.

¹⁰duomenys yra autoriaus dispozicijoje.

¹¹Laisvės kovų archyvas. Kaunas, 1993. T. 8.

¹²Šernas V. Prieš 60 metų: Lietuvos *Žalioji*, jos istorija, vadai. Lietuvos aidas, 2004 01 21. Nr. 16. P. 7.

¹³A. a. kpt. I. Pucevičių-Radvilą prisiminus. Lietuvos aidas, 1994 08 19. Nr. 162.

¹⁴1994 09 30. Nr. 612

¹⁵iš Mykolaitčio-Putino V. eilėraščio „Vivoplango, mortuos voco“.

Literatūra ir kiti šaltiniai

1. Anušauskas A. Lietuvių tautos sovietinis naikinimas 1940–1958 metais. Vilnius: Mintis, 1996.

2. Daugyvenės kraštas / Sud. ir ats. red. V. Šernas. Kaunas: VDU leidykla, 1998. P. 157–312.

3. Kasparas K. Lietuvos karas. Kaunas, 1999. P. 282–308.

4. Laisvės kovos Priskėlimo apygardoje / Sud. A. Malinauskaitė. Vilnius, 1999. P. 14–89 ir kt.

5. Linkevičius J. Šeduvos mokyklos dešimtmečiai. Vilnius: Agora, 1999. P. 18.

6. Juknevičius B. Žuvome dėl Tėvynės. Kaunas, 1999.

7. Oficialus Pucevičiaus I. Tarnybos lapas, išduotas 1940–08–30, bei jo paties ranka rašytas Tarnybos lapo variantas.

8. Partizanų kovos Šiaulių krašte / Sud. A. Malinauskaitė. Šiauliai, 1998. P. 111–121.

9. Šernas V. Tėvynės šauksmą išgirdusių vyrų tragedija / Lietuvos aidas, 1999–03–23. Nr. 55.

10. Vaitiekūnas V. Mano prisiminimai apie *Žaliają rinktinę*. Kaunas, 1994.

11. Visvaldas. LLKS. *Žaliosios Rinktinės* istorija (1944–1951).

12. Vyšniūnas V. Apie save ir *Žaliają rinktinę*. Klaipėda, 1995 m. rankraštis.

13. Vyšniūnas V. Abu turėjo slapyvardžius ir numerius / Lietuvos aidas, 1995–06–20. Nr. 127.

POST SCRIPTUM

Vidmantas VALIUŠAITIS

Jau parašius straipsnį „Radviliškio kraštui“ apie Valiušaičių šeimą (Nr.1 (6) 2007), pasisekė aptikti naujų, reikšmingų žinių, papildančių ir patikslinančių ne vien šeimos istorijos detales, bet teikiančių medžiagos ir bendrai Baisogalos apylinkių gyvenimo istorijai. Panašu, jog prieš 99 metus „Vilniaus žiniose“ aprašytieji įvykiai paaiškina mūsų šeimoje išsaugotos

nuotraukos padarymo aplinkybes ir paliudija asmenis, kurie toje nuotraukoje buvo nufotografuoti. Išskyrus savo senelį Nikodemą Valiušaitį (pirmoje eilėje pirmasis iš dešinės), kitų šioje nuotraukoje matomų asmenų nustatyti negalėjau. Gal kas iš „Radviliškio krašto“ skaitytojų galėtų padėti ir atpažinti čia nufotografuotus savo protėvius ar tolimesnius gimines? Šiame

savo pasakojime, kaip atrodo, ne visai tiksliai spėjau šios nuotraukos padarymo laiką – 1918–1923 m. „Vilniaus žinios“ liudija buvus tai 1908-aisiais. Bet tegul kalba pageltusieji laikraščių puslapiai.

Štai 1908 m. balandžio 22 (gegužės 5) d. „Vilniaus žinių“ (Nr. 88) pranešimas (kalba, rašyba ir skyry-

Baisogalos senosios savivaldos atstovų grupė

ba autentiška, neredaguota):

Beisogala (Šiaulių pav[ietas]). Neseniai čia buvo atvažiuavęs antstolis su dešimčia sargybinių ir suėmė devynis valsčiaus rinktinius («vibornus»), viršaitį ir vietinį vargonininką, kurie būk esą įtariami socialistiškos propagandos platinime. Tas atsitikimas sukėlė visą parapiją, kuri pareikalavo, kad paliuosuotų suimtuosius, arba suimtų visus parapijonus. Tas prajiečių reikalavimas pasiliko be pasekmių. Suimtuosius pasodino Šiaulių kalėjiman.

Po keturių dienų, t. y. balandžio 26 (gegužės 9) d., tas pats Vilniaus dienraštis (Nr. 91) jau platesnėje korespondencijoje tęsė pasakojimą apie įvykius Baisogaloje:

Šiaulių kalėjimą atgabeno aštuonis Baisogalos (Skiemių) valsčiaus rinktinis. Juos suėmė už tai, kad jie kovo 10 dieną š. m. padarė valsčiaus sueigą metų apyskaitai peržiūrėti, naują viršaitį, raštininką ir mokesčių rinkėją išrinkti. Žemiečių viršininkas griežtai užprotstavavo prieš naujas permainas. Raštininką, girdi, norit išvaryti už tai, kad jis rusas, ir sugniaužęs kumštį rūščiai suriko: «Jūs buntaučikai – socialistai, aš jus tuojau areštuosiu!»... Valstiečiai gi (apie 200 ypatų) suškuko: «Visus teareštuoja!» Kovo 28 d. sargybiniai suėmė šiuos «sukilėlius»: Praną Šleivį, Vincą Grigą, Antaną Gailiūną, Joną Stančių, Antaną Vasiuką, Nikodimą Valiušaitį, Adolfą Rūdą ir Mykolą Antanaitį, – Baisogalos vargonininką. – Kovo 29 d. į Baisogalą atvyko pavieta viršininkas «sukilėlių» tyrinėtų. Valstiečiai pagirdę, kad jų rinktiniai areštuoti, plaukė iš visų pusių į Baisogalos miestelį «sukilėlių» išliuosuotų. Susirinkusi

minia apsupo namą, kuriame buvo laikomi suimtieji ir pareikalavo paleisti juos. Policija perspėjo juos, kad pradėsią šaudyti, jei neatsitrauks. Tik suimtiesiems pasisekė numalšint įniršusią minią ir taip išvengt kraujo praliejimo. – Suimtieji nenusiminę, jie sako, kad dabar šviesesnėm akim žiūrėsią į gyvenimą, geriau pažįsią, kas jų draugas, kas priešas. («Ž.»)

Dar po savaitės, gegužės 3 (15) d., „Vilniaus žinios“ (Nr. 97) įdėjo pakankamai platų įvykių Baisogaloje aprašymą, pasirašytą Lietuvos:

Baisogala (Šiaulių pav[ietas]). «Viln. Žinios» Nr. Nr. 88 ir 91 buvo aprašytas suėmimas septynių valsčiaus «vibornų», viršaičio ir vargoninio. P. Lietuvis suteikia mums kiek platesnes žinias. (Red.).

Sausio 7 (20) dieną š. m. buvo sušaukta Skiemių valsčiaus sueiga, kurion atvyko ir pats žemiečių viršininkas, kuris paliepė sueigai pildyti kasmetinius nusprendimus.

Vyrai visų-pirma pranešė žemiečių viršininkui, kad jie ilgiau nebepatinka laikyti raštininko, kuris per dvylika metų įgriso jiems ligi kaului savo bjauriais pasielgimais ir kyšių ėmimais. Prie to vyrai paaiškino žemiečių viršininkui, kad pagal general-gubernatoriaus leidimą nuo lapkričio 27 d. 1905 metų pačios vyrijos turi tiesą rinkti lietuvius raštininkus ir mokytojus. Žemieč. viršininkas klausyti apie tai nenorėjo, girdi-tai jo dalykas, koks turi būti raštininkas. Apšaukę visus «buntaučikais», jis paliepė išrinkti iš kiekvienos vyrijos (obščestvo) po du vyrus pasikalbėti su juo.

Buvo išrinkta, bet išrinktieji tą patį kalbėjo, ką ir visi. Žemiečių viršininkas «iš širdies» velyjo tą patį raštininką.

Vyrai turėjo išsiskirt.

Kovo 10 (23) dieną buvo vėl

sušaukta sueiga. Žem. viršininko buvo dar sykį mėginta susitaikint su vyrais, bet nepavyko.

Supykę vyrai padavė Kauno gubernatoriui telegramą. Atsakymo nesulaukė. Palikę du vyrus priimti telegramą, visi išvažinėjo namo.

Telegrama buvo gauta, bet nieko gero nežadanti.

Toje dienoje vyrai buvo parūpinę ir du kandidatus į raštininkus, kurie neturėdami kur praleisti dieną, nuvyko pas vargonininką.

Zakristijono tarnaitė įdavė vargonininką, būk jis rašęs vyrams gubernatoriui telegramą.

Kovo 28 d. septyni valsčiaus įgaliotiniai ir vargonininkas buvo suimti.

Suvažiavo Baisogalon visi žmonės. Prašė antstolio, kad paliuosuotų suimtuosius. Antstolis vietoje to pažadėjo – visus iššaudyti. Gerai žinodami, kad dabartiniu laiku policija gali savo žodžius patvirtinti darbu, valstiečiai išvažinėjo namo.

Balandžio 11 (24) d. šeši įgaliotiniai ir vargonininkas buvo paleisti. Septintas, Valiušaitis, liko 3 mėnesiams. Mat jis kito valsčiaus žmogus ir šin teatėjo užkuriu, taigi valsčiuje jis balso neturi.

Neseniai vėl buvo sueiga sušaukta. Išrinktas naujas viršaitis. Senajam gi būk pats žem. viršininkas liepęs išeiti. Jis pažadėjęs kitą atsiųsti.

Žem. viršininkas yra juristas; turi Skiemių valsčiuje dvarą. Žmonės tankiai kreipdavosi į jį su visokiais pasikalbėjimais, bet dabar, kada jis įkišo kalėjiman žmones, tai pamatė, kas jis per paukštis.

Po tų visų atsitikimų buvo padaryta krata Krakinavos valsčiuje pas vieną iš kandidatų į raštininkus p. L. Tikėtasi rasti telegramos «černovikus».

Tai taip pas mus.

Lietuvis. |

DAILININKO LŪKESTIS – PAVEIKSLAIS SUGRĮŽTI GIMTINĖN

Daina ELVAITĖ

Vyresniosios kartos išėivijos dailininkas Viktoras Turčinskas kuria savo malonumui. Ir dar tam, kad savo paveikslų kada nors galėtų padovanoti Radviliškiui. Taip tarsi sugrįžti į gimtinę, kurią buvo lemta palikti, kuri jį ilgainiui primiršo, bet kurią jis nuolat tebesaugo širdyje.

Nedažnas Radviliškyje šiandien galėtų ką papasakoti apie savo kraštietį Viktorą Turčinską. Sumažėjo jo giminių, pažįstamų, bendraamžių ratas, o iš jaunesniųjų nebent tiems, kurie labiau domisi išėivijos veikla ir kūryba, ši pavardė bežinoma. Nepelnyta likimo ironija: įveikti tiek negandų, dešimtmečiais gyventi tolybėje, nesiliauti ilgėtis tėviškės ir ... nejausti, kad ji tebemena tave.

1929-ųjų vasario 6 dieną Radviliškyje gimęs Viktoras jau buvo pusiau našlaitis: tėvas iškeliavo amžinybėn, kai mažylis buvo pakeliui į šį pasaulį. Netrukus berniukas neteko ir motinos. Ją palaidojo Radviliškio kapinėse. Našlaitį ėmė auginti teta ir močiutė. „Visą laiką gyvenau Radviliškyje, Kęstučio 30 <...> Daug skausmo patyriau ir iki šios dienos negaliu pamiršti tada iškentėtų nuoskaudų netgi nuo savo artimųjų, nors praėjo tiek daug laiko. Sulaukus 13 metų, teko dirbti Radviliškio durpyne, nes mano augintojai karo metu neturėjo jokių pajamų“, – dabar laiške prisimena šis tautietis.

Penkiolikmetis Viktoras Turčinskas 1944-aisiais iš Šiaulių buvo išvežtas į Vokietiją ir paimtas į vokiečių kariuomenę. Pasibaigus karui, atsidūrė Anglijoje. Dirbo įvairius jam pasitaikiusius, dažniausiai gana sunkius darbus, gaudamas tokį mažą atlyginimą, kad vos galėjo išgyventi. Po 14 tokių kančių metų atvyko į Kanadą. Ten, Toronto mieste, tebegyvena ir šiandien.

Nors praeitin tolstantys metai buvo paženklinti daugybe negandų ir bėdų, Viktoras Turčinskas nepajėgė ir nesistengė jų ištrinti iš atminties. Prisiminimai vis parvesdavo į Radviliškio kraštą, žadindami savotišką nostalgiją, tvilkdami keistu ilgesiu.

Kai tik atsirado galimybė, išėivis nedvejodamas išsiruošė tolimon kelionėn. „Radviliškį aplankiau tik vieną kartą ir tai skubiai, paslaptinai – 1986 metais. Labai norėjau aplankyti mamos kapą, bet jo nesuradau. Tais

laikais atvažiavus iš užsienio, nebuvo leidžiama išvažiuoti iš Vilniaus. Vis tiek važiavau, Radviliškyje išbuvau apie porą valandų, aplankiau naują bažnytelę <...>, geležinkelio stotį ir savo gimtąjį namelį. Mano apsilankymas buvo labai trumpas ir gana liūdnas, atrodė viskas svetima <...>“, – liudija laiška iš Kanados.

Kraštietis neslėpė nusivylimo tuo, ką tada pamatė Lietuvoje, išgyveno dėl čia rastos netvarkos, įsišaknijusių negerovių: „<...>Mūsų protėviai, kad ir nebuvo tokie mokyti, sugebėjo užtikrinti tvarką, nors buvo daug sunkiau tą padaryti. Teko skaityti tokį teisingą pasakymą: vienybėje maži dalykai auga, nesantaikoje dideli dalykai žūva...“

Tada nebežinodamas, ar kada dar apsilankys gimtinėje, Viktoras Turčinskas nors iš tolo nesiliovė domėjęsis jos įvykiais, džiaugėsi prasidėjusiomis geromis permainomis. Visa tai, patirti išgyvenimai ir likimo vingiai galbūt padėjo jam atrasti dar vieną būdą priartėti prie tėviškės.

Dar gyvenantį Radviliškyje jį labai traukė dailė. Bet apie ją tais laikais vargo vaikas, našlaitis galėjo tik pasvajoti. Ir tos svajonės užsitęsė ilgus metus. „Pagaliau tapybos parodos prasidėjo televizijos laidoje, tik pusę valandos per savaitę, bet buvo labai vertingos. Nors pradžioje ir patyriau sunkumų, bet atkakliai daug, daug dirbau“, – apie savo kūrybinio kelio pradžią pasakoja dailininkas.

Aktyviai tapyti jis pradėjo maždaug prieš 15 metų. Savo idealu laiko rusų peizažistą Ivaną Šiškiną. Būtent jo kūryba turėjo kraštiečiui įkvepiančios, gal ir savaip nukreipiančios galios. Vyraujanti Viktoro Turčinsko tema – gamtos vaizdai. „Labai mėgstu gamtą, tai ir mano tapyboje vyrauja gamtovaizdžiai“, – pats patvirtina. Tie motyvai dažnai tokie artimi autoriaus atmintyje ir širdyje tebegyvenančiai tėviškei, o neretai ir tiksliai atitinka jos tikrovę, kokią kažkada yra regėjęs savo akimis.

Laiko neištirpdyti saitai, kurių tikrąją prasmę ir atgaivą pajaušti, suvokti lemta gal tik išėiviu tautiečiui...

Viktoras Turčinskas sakosi tapęs tik savo malonumui, todėl nesiekia dalyvauti jokioje parodoje. Kaip teigia jo žmona Danutė, parodos uždeda daug vargo, o po to paskleidžia nemažai apkalbų ir kitokių nemalonumų, be to, abu su vyru esą neturi ryšių lietuvių bendruomenėje. „Man atrodo, kad Lietuvoje žmonės yra nuoširdesni, nors visko pasitaiko visur...“ – po šiemetės kelionės į Radviliškį, kurios metu aplankė vyro giminaičius, už save ir už jį pasigrožėjo jubiliejų švenčiančiu miestu, rašė ponija Danutė.

Taigi kiek leidžia amžius ir sveikata, Viktoras Turčinskas kuria, gausina savo tapybos aruodą, stengiasi neužsisiklęsti tarp savo namų sienų: domisi nūdieniu gyvenimu, menu, mėgsta būti gamtoje ir ją globoti.

Prieš dešimt metų į Radviliškio viešąją biblioteką iš Kanados atkeliavo Viktoro Turčinsko laiškas. „Jau seniai galvoju kreiptis į Jūsų biblioteką ar panašią įstaigą... – rašyta jame. – <...> Norėčiau po savo mirties padovanoti Radviliškio miestui dalį ar visus savo paveikslus ir knygas, jei Jūs esate suinteresuoti, prašau man parašyti.“

Tai buvo pirmasis atsiliepiamas į bibliotekos bandymus susirasti šį išėivį. Taip užsimezgė abipusiai ryšiai. Juos tolydžio sustiprina laiška, žinutės elektroniniu paštu. Kraštietis atsiuntė bibliotekai išsaugotų kai kurių senųjų Radviliškio nuotraukų, pluoštą savo paveikslų reprodukcijų, spaudos leidinių įdomesnių ištraukų.

Pilnėja medžiagos, skirtos besidomintiems skaitytojams, aplankas apie Viktorą Turčinską. Tvirtėja viltis, kad gimtinė iš nepelnyto primiršimo susigrąžins dar vieną savo kraštietį. ▮

**Viktoro Turčinsko
archyvo nuotraukos**

Iš rajono kaimų ir miestelių istorijos

PALONŲ PRADŽIA – DVARAS

425 metai, kai istorijos šaltiniuose pirmą kartą paminėti Palonai. Kokie jie buvo praeityje ir kokie yra dabar?

Ona GEDŽIENĖ,
Vitalija KAUPIENĖ

Kiekviena vietovė miela ir brangi joje gyvenantiems. Dar artimesnė darosi, kai ją puošia darbščios žmonių rankos.

Mūsų Palonai – gyvenvietė (bažnytkaimis, o seniau kaimas ir dvaras) yra Lietuvos Vidurio lygumoje, Radviliškio rajono pietryčiuose, į rytus nuo Baisogalos, prie Palono upės (Kiršino dešiniojo intako). Vietovė neišsiskiria didesnėmis kalvomis, ežerais, vandeningomis upėmis. Kraštovaizdį gal tik kiek pajvairina Beržoto, Dišlių bei mažesni, net pavadinimų neturintys miškai ir upeliai. Tik kaimynystėje – Valatkonių kaime – yra aukštumėlių. Tad darbštūs Palonų gyventojai visais laikais stengėsi patys pajvairinti aplinką: sodindavo medžius, veisdavo sodus, puošdavo savo sodybas, puoselėdavo gėlynus. Ši tradicija išliko iki šiol.

Palonų vardas žinotas jau XIV amžiuje – 1582 metais pirmą kartą paminėtas Palonų dvaras. To meto dokumentuose nurodoma, kad Lietuvos–Lenkijos karalius Žygimantas Senasis dalijo tėvoniją žymiesiems asmenims, kartu – ir Palonus.

Daugiau žinių apie Palonus išliko

iš XVIII amžiaus. Tuo metu juos valdė Rinkševskių giminė. Po to Palonai atiteko Jonui Veličkai, kuris valdė iki XVIII amžiaus vidurio. Vėliau šis dvaras buvo „perskeltas“: iš rytinės jo dalies suformuotas Dišlių dvaras ir Beržytės vienkiemis. Dvaro valdytojai keitėsi.

Pačioje XVIII amžiaus pabaigoje į Palonus iš Gasčiūnų atsikėlė Piskorskiai, kurie čia gyveno iki Antrojo pasaulinio karo. Jiems išsikrausčius, dvaro sodyba atiteko Palonų pradinei mokyklai. 1830–1914 metais Palonai priklausė Kauno gubernijai. Tarpukario nepri-

klausomybės laikotarpiu ši vietovė ir gretimi kaimai buvo Baisogalos valsčiaus, Kėdainių apskrities teritorijoje. 1923 metais Palonai turėjo 249 gyventojus. Tada čia veikė pradinė mokykla, pašto agentūra, parduotuvė, malūnas, pieninė.

Antrojo pasaulinio karo metais Palonų kaimas nenukentėjo, didesnių sugriovimų nepatyrė. Veikė mokykla. Keliolika kaimo vyrų dalyvavo fronte, veikusioje kariuomenėje. Tragiškiausias įvykis – išžudyta Juozo Stolio šeima.

Tiek šiandien beliko iš Palonų dvaro pastato

Palonų Dievo Apvaizdos bažnyčia

pagrindinės mokyklos priestato su sporto sale statybą.

Po 1990 metų „Komunaro“ kolūkis buvo panaikintas. Įsikūrė Palonų žemės ūkio bendrovė. 1999-aisiais ir ji likviduota. Buvę kolūkiečiai pradėjo patys ūkininkauti ar susirado kitokių darbų.

Šiandieniniai Palonai turi savo bažnyčią, kuri priklauso Radviliškio dekanatui, Šiaulių vyskupijai. Jos pirmakė – 1752 metais pastatyta koplyčia. 1786-aisiais, vadovaujant kunigui M. Ruseckui, pradėta statyti medinė Dievo Apvaizdos bažnyčia, kuri buvo Baisogalos filija. Baigta statyti 1789-aisiais. Vėliau, 1928–1941 metais, iškilo akmeninė dabartinė bažnyčia. Čia buvo perkelta ir puošni monstracija, kurią XIX amžiaus pabaigoje padovanojo užsienio lietuviai. Ilgai bažnyčios chorui vadovavo vargonininkas A. Žiaunys.

Palonų švietimo, kultūros židinėlis buvo ir tebėra mokykla. Pirmoji ji atidaryta 1911 metais (kai kuriuose šaltiniuose – 1913-aisiais). Tai buvo valstybinė rusiška mokykla. Jai statyti nupirktas vienas hektaras žemės, kuriame iškilo medinis, skarda dengtas

Daug dramatiškų įvykių būta po karo.

1950–1963 metais Palonai – apylinkės centras. Žmonėms tai buvo patogiu: neišvykdami galėdavo susitvarkyti įvairius reikalus. Tačiau maža apylinkė buvo nuostolinga ir ją prijungė prie Baisogalos apylinkės (dabar – Baisogalos seniūnijos).

1949-aisiais Palonuose įkurtas kolūkis. Pirmasis jo pirmininkas – Vladas Dubauskas. Netrukus sujungti keli maži kolūčiai, taip atsirado vienas – „Komunaro“. Per 35 metus tinkamai vadovaujamas kolūkis tapo vienu iš pirmaujančių rajone. Ūkis turėjo 3237 hektarus žemės, kurios buvo derlingos, įvertintos 58 balais. Daug pastangų kelti kolūkio ekonomiką, žmonių gerovę įdėjo pirmininkai Vladislovas Kazakevičius ir Viliūmas Malinauskas. Palonų ir Valatkonių gyvenvietėse buvo pastatyta daug individualių namų, naujos dirbtuvės, įrengtas technikos parkas. Ūkis parėmė ir naujos Palonų

Buvusi pirmoji ir dabartinė kaimo mokyklos

Prie Palonų bibliotekos iškilusi medžio skulptūrų kompozicija

pastatas. 1915 metais mokykla uždaryta. Po Pirmojo pasaulinio karo atkurta jau lietuviška pradinė vieno komplekto mokykla. Ji veikė, kol 1949 metais buvo perorganizuota į septynmetę. Pastaroji buvo Palonų dvaro pastate, nes anksesnėje jos patalpoje įsikūrė apylinkės raštinė ir kitos įstaigos. Ilgainiui mokykla keitė pavadinimus: aštuonmetė, devynmetė, nepilna vidurinė. 2000 metais ji tapo pagrindine. Pirmoji mokyklos direktorė – Adelė Každailienė (1949–1952 m.), dabartinė ir ilgiausiai vadovaujanti – Aldona Marčiauskienė (nuo 1994-ųjų). Palonuose dirbo ir dirba daug gerų, darbščių pedagogų. Tarp tokių – veteranės V. Pavlavskienė, J. Bakutienė ir kiti. Jie tolimesniam ke-

liui parengė per 500 mokinių. Palonų pagrindinėje mokykloje yra mokęsi žymus grafikas Arvydas Každailis, daug nuveikęs heraldikoje, ir jo brolis muziejininkas bei rašytojas Aloyzas Každailis. Su mokykla ryšius palaiko rašytojas, literatūrologas Jonas Linkevičius, kilęs iš netolimo Vabalių kaimo.

Prieš 50 metų Palonų kaime pas J. Bložę buvo atidaryta klubas-skaitykla. Pirmąją vedėja dirbo Zosė Vaidulaitytė. Didėjant knygų fondams, jie nebetilpo mažose patalpose, todėl biblioteka perkelta į Palonų dvarą, kur buvo ir mokykla. 1959-aisiais gyvenvietėje atsirado dar vienas kultūros židinys – kultūros namai, kurių direktorė tada buvo Romualda Zakarkienė. Vėliau

Kaimo bendruomenės namai

virš jų, nedideliame, bet apšildomame kambarėlyje, įsikūrė ir biblioteka. Augant poreikiams, „Komunaro“ kolūkio pirmininko V. Kazakevičiaus iniciatyva bibliotekai pastatytas pastatas. Dabartiniame pastate biblioteka veikia nuo 1977 metų. Ji po rajono bibliotekų centralizacijos tapo Radviliškio viešosios bibliotekos Palonų filialu.

Nuo 1958 metų Palonuose veikė felčerių punktas (pirmoji vedėja – J. Stankevičienė, dabar dirba felčerė Valda Bložienė).

Paloniškiams svarbi įstaiga – ir Ryšių skyrius. Jo pradžia buvo kaime pokario metais veikusi pašto agentūra, kurią kunigas M. Ruseckas įsteigė špitolėje. Vėliau agentūra keitė vietą – pas Juozą Kilį, pas Joną Bložę, „Komunaro“ kolūkio patalpose, kol 1969-aisiais jai buvo pastatytas atskiras pastatas. Ten paštas tebėra ir šiandien, paštininke dirba Marytė Visockienė.

Palonuose šiandien gyvena 736 žmonės. Jų aktyvumą, norą gyventi įdomiau, turiningiau įrodo bendruomenės veikla. Ši bendruomenė susikūrė 2003 metais (pirmasis jos vadovas – Modestas Stebrys) ir siekia vienyti Palonų, Valatkonių, kitų aplinkinių kaimų bei miestelių gyventojus ir iš jų kilusius žmones. Nuo 23 narių jų skaičius dabar išaugo iki 70. Bendruomenei vadovauja Svetlana Vagnorienė. Sutelktomis pastangomis suremontuoti, įrengti bendruomenės namai, puoselėjamos senos ir įtvirtinamos naujos paloniškių tradicijos. Tarp jų – Oninių šventė, labiausiai kaimui nusipelnusių žmonių pagerbimas, Palonams svarbių datų, istorinių sukakčių paminėjimas, aplinkos tvarkymo konkursai ir kita. Paloniškiai aktyviai dalyvauja projektinėje veikloje: vien pernai jų bendruomenė laimėjo šešis projektų konkursus, tuo pelnė ir savo būtiniausioms reikmėms panaudojo 23 tūkstančius litų. |

Remtasi Valstybinio archyvo dokumentais, Baisogalos bažnyčios archyvu, enciklopedijomis, mokyklos, bibliotekos archyvais, įvairiais leidiniais, žmonių pasakojimais.

Palonų bendruomenės archyvo nuotraukos

„AIDIJA“ POPULIARINA KRAŠTO TRADICIJAS

Trečią savo dešimtmetį pradėjo Radviliškio kultūros centro folkloro ansamblis „Aidija“. Jis – vienas iš aktyviausių rajono meno kolektyvų, puoselėjančių šio krašto etnokultūros tradicijas.

Elvyra GRAŽYTĖ

Šis, vienas iš radviliškėčių pamėgtų meno kolektyvų, įsikūrė 1986 metų spalį tuometinės miesto Kultūros rūmų metodininkės Jolantos Labanauskaitės iniciatyva. Susibūrę dešimt entuziastų iš pradžių tik dainavo, bet netrukus prie jų prisidėjo šviesaus atminimo muzikantas Vladas Bagdonas. Tada programą papildė muzikos kūriniai, senieji šokiai, kurių jis daug mokėjo ir perdavė kolektyvui.

Po penkerių metų pirmąją vadovę pakeitė Alvydė Braslauskaitė, kurios

tėvai Albina ir Antanas Braslauskai dalyvavo ansamblyje. Kolektyvą sudarė gana įvairaus amžiaus (26–66 metų) mėgėjai. Jie tarsi įsiūbavo ansamblio veiklą. Pastaroji dar labiau išsiplėtė, kai vadovauti, nors ir trumpam, atėjo Kęstutis Volkus. Jis tuo laiku buvo ir Kurklių etnografinio ansamblio vadovas. Tad abu ansambliai susijungė ir išvyko į pirmąją svarbią savo koncertinę kelionę – į folkloro festivalį „Baltica 93“, kuriame sėkmingai pasirodė ir tuo pasidrausino tolesnei veiklai.

Kai išėjo pastarasis vadovas, kolektyvas repetavo vienas – tiek turėta meilės senosioms krašto tradicijoms,

noro jas gaivinti ir puoselėti. Tai mątydami ir suprasdami, rajono kultūros vadovai ir patys ansamblio dalyviai ėmė vadinti kolektyvo narę Angelę Virgailienę stoti prie kolektyvo vairo. „Prisibijojau, maniau, nesugebėsiu, juk buvau ekonomistė, o ne kultūros specialistė. Viena – dainuoti mano pačios nuo mažumės pamėgtas liaudies dainas, kita – vadovauti tokiam ansambliui. Todėl ilgokai atsikalbinėjau, kol pasiryžau“, – prisimena Angelė.

1993-aisiais ji apsisprendė ir vadovauja kolektyvui iki šiol. Ansamblis vis augo, sutelkė 25 dalyvius. Išsiplėtė ir

**Ilgametė folkloro ansamblio „Aidija“ vadovė
Angelė Virgailienė**

jo repertuaras. Tai buvo Radviliškio krašto, aplinkinių regionų folkloro kūriniai, kurių nemažą dalį surinko ir ansambliui pateikė patys nariai. „Kur tie darželėliai“, „Mylėk jaunikaitį“, „Mudu du broliukai“, „Šiokioj tokioj bakužėlėj“ – tai vienos iš tų senųjų, tarmiškai dainuojamų krašto dainų, kurias atgaivino ir ansambliui padovanojo Vanda Lukoševičienė, Aldona Janelionienė, Albina ir Antanas Braslauskai ir kurias kolektyvas tebedainuoja iki šiol.

Ansamblio programose skambėdavo ne vien dainos: atsirado įvairių žaidimų, šokių, pasakojimų, susikūrė ir instrumentinė grupė, kurią sudarė Vytautas Žilvytis, Rimas Sirusas, Bronius Kisielius, Eugenijus Arbušauskas. Jie grojo harmonika, dūdelėmis, būgnais. Į tą skambesį netrukus įsiliejo ir Igno Dailidonio virkdomas smuikelis. Dažnėję koncertai, ilgėjo jų maršrutai, programa keitė programą, įvairėjo, gausėjo žiūrovų auditorija. 1995 metais ansamblis pasivadino „Aidija“: kad

toli skambėtų, kad garsiai aidėtų....

Dabar kolektyve – 20 dalyvių, po lygiai moterų ir vyrų. Tarp jų – nuo pat kolektyvo susikūrimo tebedalyvaujantys Vanda Lukoševičienė, Angelė Virgailienė, Eugenijus Arbušauskas, Antanas Braslauskas. Ansambliciai ne tik dainuoja, šoka, groja, bet yra ir nagingi meistrai. Antai Eugenijus Arbušauskas – tautodailininkas, iš medžio drožia skulptūras, ypač vertinamas už Užgavėnių kaukes. Aldona Janelionienė riša tautines juostas, Viktoras Ivanovas ir Rimgaudas Zavadskis kuria senovinius spragilus, slides, ratus, stebules, fakelus. Todėl tokios įspūdingos ir įsimenančios būna „Aidijos“ Užgavėnės Daugyvenės kultūros istorijos muziejuje-draustinyje ir Liaudies buities muziejuje, Rasos šventės, kiti jos organizuojami renginiai.

Ansamblis geba žiūrovams ne tik dovanoti koncertų, teminių programų, bet ir daug ko pamokyti, kuo patraukti, sudominti. Jo dalyviai rajono moksleiviams surengė senųjų amatų pamokas Kleboniškių kaimo buities muziejuje, mokė vaikus pasidaryti Užgavėnių kaukių Radviliškio kultūros centre, advento metu Radviliškio vaikų globos namuose „Nykštukas“, mokyklose, vaikų darželiuose, miesto visuomenei rengia senųjų papročių,

tradicijų, apeigų pristatymo vakarus.

„Aidija“ koncertavo Vokietijoje, Latvijoje, dukart dalyvavo „Europiadoje“ – Italijoje ir Latvijoje, tarptautiniame folkloro festivalyje „Baltica“, šalies dainų šventėse, ji yra beveik nuolatinė „Graži mūsų šeimynėlė“, „Jau saulelė teka“, „Nemirštanti tautos gaida“ ir kitų to žanro festivalių dalyvė, pelniusi įvairių apdovanojimų, paskatinimų, žiūrovų simpatijų.

Kai kolektyvas minėjo savo 20 metų jubiliejų, surengė šventę Radviliškio kultūros centre. Tada „Aidijos“ sulauktų sveikinimų, gerbėjų padėkų gausa liudijo, kad radviliškiečiai pamėgę šį ansamblį ir vertina jo ilgametės pastangas skleisti senųjų krašto tradicijų grožį bei prasmę.

„Tokios minutės ilgam pastiprina ir yra didžiausias atpildas už visas pastangas, veiklą. „Aidija“ mums patiems nuolat teikia daug džiaugsmo, atgaivos, prasmingo laisvalaikio. Esame lyg šeima, kurioje visi bendrai dirbame, švenčiame, keliaujame, planuojame. Rodos, atimk visa tai iš bet kurio „Aidijos“ nario, ir dienos jam praras spindesį...“ – sakė vadovė Angelė Virgailienė. |

**Autorės ir „Aidijos“
archyvo nuotrauka**

Kolektyvo tradicinę šventę – Užgavėnės – kasmet papuošia ansamblio dalyvio Eugenijaus Arbušausko (stovi antras iš kairės) drožtos originalios kaukės

Šeduvos krašto žemė išaugino ne vieną žmogų, kilniais darbais ir talentais garsinusį savo gimtinę už jos ribų. Tarp tokių – ir Jonas Martinaitis. Dailininkas, grafikas, akvarelistas, lietuviškų komiksų pradininkas, rašytojas, poetas, kurio gimimo 110-ąsias metines minėsime kitais metais ir kurio netekome lygiai prieš 60 metų.

ŠEDUVOS KRAŠTO SŪNUS

Irena DOBROVLSKAITĖ

Šis mano pasakojimas apie Martinaičių dinastiją bus tęstinis. Norisi kuo plačiau aprėpti, kad skaitytojas susipažintų su šio žmogaus gyvenimu: tėvais, seneliais, šeima bei vaikais, toliau sėkmingai sklaidžiančiais garsą apie Martinaičius.

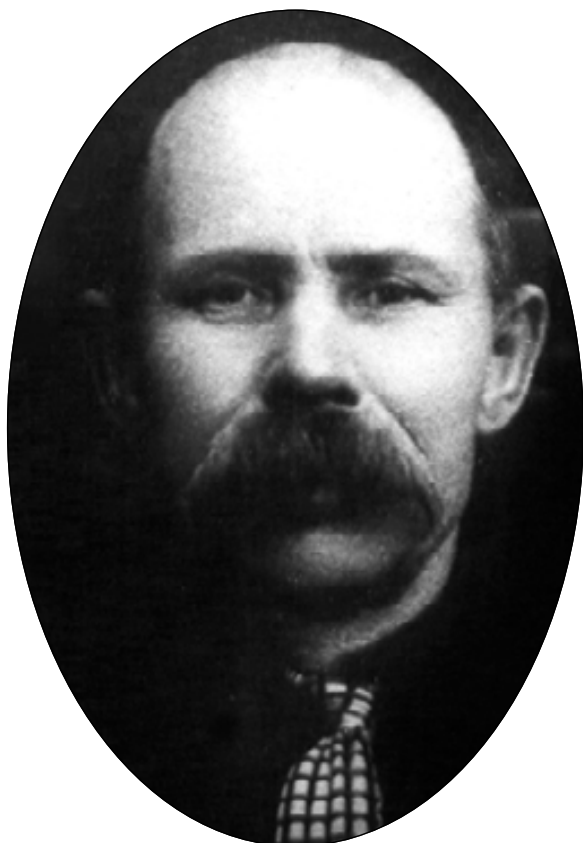
Smalsu pasėkti šių žmonių pėdomis, pavaikščioti painiais jų gyvenimo vingiais, keliais ir takeliais.

Mano pažintis su Jonu Martinaičiu buvo labai proziška. 1998 metais Lietuvos dailės muziejus minėjo šio kūrėjo 100-ąsias gimimo metines.

Muziejus sėkmingai leido metraštį. Tokiu būdu straipsnis turėjo atgulti į jo puslapius.

Dar vėliau apniko nenumaldomas poreikis paieškoti gilesnių šaknų, rasti šeimos narius, gimines ir pa-

Dailininko tėvai Antanas Martinaitis ir Eleonora (Leonora) Zdanuskaitė (Zdanavičiūtė)-Martinaitienė

bendrauti su jais akis į akį.

Likimas man buvo palankus ir dovanojo nuostabią galimybę susipažinti su dailininko brolio Petro dukra Ona Guliokiene, tuomet visai neseniai sugrįžusia po tremties iš Rusijos, su Adele Martinaitiene, Antano Martinaičio našle, kitais.

Dažnai taip būna, kad po iškilmių bei minėjimų kažkas atitolsta, priblésta. Ir mano ryšys su šiais puikiais žmonėmis – taip pat. Šią vasarą vėl buvau pradžiuginta. Paskambino dailininko Igno Adakrio dukra Rūta ir pasiūlė atnaujinti bendravimą, taip pat ir bendradarbiavimą.

Taigi renkimės į kelionę po Radviliškio apylinkes.

Jonas Martinaitis gimė 1898 metų birželio 26 dieną Panevėžio apskrityje, Šeduvos valsčiuje, Pavartyčių kaime. Vietovės pavadinimas kilęs nuo Vartyčios upelio. Rašytiniuose šaltiniuose Pavartyčiai minimi jau

1588-aisiais. Iki baudžiovos panaikinimo šio kaimo žmonės ir žemė priklausė dvaro baronui Ruopiui (Von Ropp).

Jono Martinaičio tėvai Eleonora (Leonora) Zdanuskaitė (kai kuriuose šaltiniuose – Zdanavičiūtė) ir Antanas Martinaitis kilę iš mažažemių valstiečių šeimos. Motinos tėvas Mikalojus Zdanavičius turėjo 7 decincinas žemės.

Martinaičiai susilaukė trijų sūnų – Vinco, Petro, Jono – bei dukros Paulinos. Visi vaikai, išskyrus Joną, pabaigė tik pradžios mokslus ir vėliau ūkininkavo tėvo nupirktoje žemėje. Šeima buvo labai šviesi, visi mėgo skaityti knygas ir laikraščius, buvo raštingi. O Jonukas savo mokslus pradėjo kaimo daraktoriaus mokykloje, kurią lankė ilgais žiemos vakarais. Vaiką kaime visi mylėjo, jo galvelė bolavo pievoje, smalsiai stebint žiogelius ar varles, jis būdavo ir

nuolatinis kaimo senolių pasakojimų klausytojas. Ne tik klausė, bet ir stropiai dėjosi viską savo mažon galvelėn. Mokyklos daraktorius Pranciškus Varvuolis turėjo dvigubas pareigas: vasarą – vyriausiojo piemens, o žiemą skyrė vaikams mokyti. Būdamas įžvalgus, netruko pastebėti Jonuko gabumus, imlų būdą, smalsumą. Visomis išgalėmis ragino jo tėvus leisti vaiką mokyti toliau. Tuo metu Pavartyčiuose retas galėjo sau leisti mokslo prabangą. Beje, Jonukas baigė Šeduvos keturmetę mokyklą, vėliau mokėsi Šiaulių gimnazijoje. Polinkis menams išryškėjo tik paėmus pieštuką į rankas, bet kol kas liko šviesia berniuko svajone.

Gausi Martinaičių šeima, sunkus gyvenimas, nepritekliai, noras išmokslinti vaikus atvedė šeimos galvą prie minties uždarbiauti anapus Atlanto. Apie 1913–1914 metus

Vestuvės Panevėžio apskrityje. Pirmoje eilėje antras iš kairės – Jonas Martinaitis, antra iš dešinės – jo žmona Ona. 1939 m.

tėvas atsisveikino su savo žmona ir vaikais, tikėdamas ilgai neužsibūti svetur. Tada niekas nenujautė, kad tėvai matėsi paskutinį kartą...

Trumpas išsiskyrimas užsitęsė apie 15 metų, sunkiai dirbant anglių kasyklose. Širdį ramino vien tai, kad siunčiami pinigai palengvino likusios Lietuvoje šeimos gyvenimą ir buitį. Į Tėvynę išvykėlis grįžo tik po žmonos mirties (ji mirė 1918 metais, sulaukusi vos 45-erių). Jam pargrįžus, sūnūs Vincas, Petras ir dukra pasididino savo žemės plotus (tėvas nupirko 37 hektarus žemės). Vienam Jonui galva buvo pramušta kitais dalykais ir žemė visai nerūpėjo.

Radęs tuščius namus, "amerikantas" neužsibuvo juose. Ir išėjo gyventi pas sūnų Vincą (mirė 1932 metais, sulaukęs 75-erių).

1915 metai. Kaizerio kariuomenė artinosi prie Šeduvos. Būsimasis dailininkas ir dar keli Pavartyčių kaimo berniokai paliko gimtinę. Tuomet

**Ona ir Jonas Martinaičiai
Kaune 1933 m.**

Martinaičių giminės šiandieniniai atstovai su Radviliškio rajono Kultūros skyriaus vedėju Augenijumi Jurgausku (pirmas iš kairės)

Petrograde jau gyveno ne vienas lietuvis, tarp jų – ir iš Pavartyčių. Matyt, ši aplinkybė padaršino pasukti būtent ten. Kažkas priglaudė, kažkas pamaitino, išklausė...

Peterburgiškasis Jono laikotarpis mažai žinomas ir miglotas. Nežiūrint iškilusių sunkumų, Jonas troško mokytis. Likimas pagailėjo jauno emigranto, suvesdamas jį su Kajetonu Sklėriumi. Jau tais laikais dailininkas buvo žinomas kaip kūrėjas ir pedagogas. Barono Štiglico techninio piešimo studijos suole atsisėdo ir Jonas. Akvarelės ypatumas dėstė Sklėrius. Jie ir susidraugavo, kartu tapė iš natūros, kalbėjosi. Tai užpildė Jonui namų trūkumą ir šildė vienišą sielą.

Petrogradas užkrėtė naivų kaimo jaunuolį ir užliejo nepatirtais jausmais. Jonas visą laiką degė noru ginti mažą žmogų, jam padėti. 1917 metų revoliucija, ore sklandančios įvairiausios idėjos atrodė yra tai, apie ką svajota...Tėvo pinigai, siunčiami iš

Amerikos, maitino, rengė ir palaikė Joną Petrograde.

Balta dėmė biografijoje – ir Jono įstojimas į Raudonosios armijos gretas, kovos su baltalenkais Baltarusijos miškuose, sunkus kojos sužeidimas (trauma, perėjusi į gangreną, ilgainiui tapo mirties priežastimi).

Pasiblaškęs ilgokai po svetimus kraštus, Martinaitis 1922 metais grįžo namo. Deja, jį pasitiko tuščia troba, motina buvo mirusi. Tai jį smarkiai paveikė, prislėgė kaltė, gailėstis dėl nespėtų išsakyti žodžių, neatiduotos vaikiškos šilumos. Kurį laiką pasisukiojęs savo kaime, išvažiavo į Kauną. Tuo metu broliai ir sesuo apsigyveno savarankiškai ir ūkininkavo. Petras įsikūrė Žilionių kaime, netoli Šeduvos, Vincas – Babrujuose, prie Radviliškio, sesuo – Prastavoniuose.

Joną traukė dailė. 1922–1926 metai. Kauno meno mokyklos suolas. Vėl likimo vingis – akvarelę dėsto Sklėrius, tapęs tarsi antruoju tėvu. Jo, garsaus akvarelisto, vardas, ma-

tyt, padėjo apsispręst rinktis būtent akvarelę.

Trumpam paliksime Jono kūrybą bei darbo karjerą ir paseksime asmeninį jo gyvenimą. 1924 metais Onutė Olišauskaitė parašė pirmąjį laišką Jonui. O susitiko jie Pavartyčių kaime, kur tuo metu mokytojauti buvo paskirta Onutė. Pedagoginį išsilavinimą įgijusi Panevėžio mokytojų seminarijoje, santūri, itin religinga (kažkada svajojusi ir apie vienuolyną), rimtai žiūrinti į gyvenimą mergina patiko visai kitokio būdo Jonui. Ilgus metus jie lankė vienas kitą lyriškais, romantiškais laiškais. Onutė suprato, kad ramaus šeimyninio gyvenimo su gražiu, laisvu, bohemiškos sielos jaunuoliu nebus. Nežiūrint į tai, 1933 metais Juozas Tumas-Vaižgantas sutuokė jaunuosius. Simboliška, kad tai buvo paskutinė šio kunigo tuoktuvių ceremonija. Su jo palaiminimu ir išėjo pora į gyvenimą. |

(Bus daugiau)

IŠ TURGŲ IR „JOMARKŲ“ RAIDOS

Sigitas SENULIS

Prekyba – mūsų ir viso pasaulio kultūros dalis, be kurios neįsivaizduojamas gyvenimas. Spausdinamos mintys nepretenduoja į moksliskumą, tik pateikia šiek tiek istorinių faktų ir pamąstymų.

Žodį „turgus“ pasiskolinome iš senovės slavų – „torg“. Taip vadinosi senosios Rusijos miestų dalys, kur gyveno pirkliai ir vykdavo prekyba. „Jomarkas“ – taip pat skolinys iš slavų kalbų; jie šį žodį pasiskolino iš vokiečių – „jahrmarkt“, kuris reiškia metinį prekymetį. „Jomarkas“ lietuvių kalboje laikomas barbarizmu, ir dabar

vartojamas „prekymetis“. Pastarasis žodis „Dabartinės lietuvių kalbos žodyne“ aiškinamas taip: „periodiškai vykstantys dideli turgūs“. Rusai iki šiol tebevartoja „jarmarka“ – jis atitinka lietuvišką „mugės“ terminą (turintį tą pačią reikšmę, kaip „prekymetis“, tik platesnę).

Prekiauti žmonės pradėjo civili-

zacijų aušroje. Prekyba pastūmėjo kultūros vystymąsi: pirkliai „išnešiojo“ po pasaulį naujausius pasiekimus, išradimus, technologijas ir taip skatino pažangą. Susikūrus pirmosioms civilizacijoms, visą oikumeną (tuo metu žinomą pasaulį) apraizgė prekybos keliai, kurie driekėsi sausuma ir jūromis. Prisiminkime kad ir garsųjį „Šilko kelią“ (buvo keli), jungusį Rytų kraštus su Vakarais.

Senieji Lietuvos gyventojai prekiauti pradėjo dar akmens amžiuje. Čia buvo atvežamas geros kokybės titnagas iš kasyklų, buvusių dabartinių Baltarusijos ir Lenkijos teritorijose. Iš šiuandieninės Estijos žemių atkeliavo akmeniniai dirbiniai. Baltijos gintaras pasiekdavo Senovės Egiptą, Graikiją, netgi Himalajų prieigas. Egzistavo du taip vadinami „Gintaro keliai“. Senovės romėnai importuodavo gintarą neįtikėtinais dideliais kiekiais ir stebėdavosi, kad aiškiai jį taip menkai vertina. Per prekybinius ryšius Lietuvos teritoriją pasiekė žalvaris, vėliau geležis – taip keitėsi epochos. Prekiauta su toliausiais kraštais. Archeologinių tyrimų metu randama romėniškų, persiškų, arabų kraštų monetų, slaviškos ir skandinaviškos kilmės dirbinių. Baltai daugiausia

Turgus Radviliškyje 1918 m.

prekiaudavo gintaru, kailiais, vašku, medumi. Stebėtinai didelė vaško paklausa atsirado, krikščionybei tampant vyraujančia religija Europoje. Mat reikėjo gaminti galybę žvakių bažnyčioms ir vienuolynams.

Pirmojo tūkstančio po Kristaus pabaigoje didelį vaidmenį prekyboje mūsų kraštuose vaidino vikingai, kurie vertėsi ne tiek plėšimais, kiek prekyba. Baltijos jūros pakrantėse jie įsteigė daug prekybinių faktorijų. Artimiausia – Gruobinia – buvo dabartinės Latvijos teritorijoje. Egzistuoja nuomonė, kad tokia faktorija galėjo būti Nemuno žiočių apylinkėse. Yra šaltinių, pavyzdžiui, Snor Sturlesono saga (XIII amžiaus pradžia), kur pasakojama, kad vikingai prekybiniais tikslais plaukiojo aukštyne Nemunu. Dabartinės Vokietijos teritorijoje buvo Truskos faktorija. Ten mūsų protėviai vykdavo parsivežti labai svarbaus ir brangaus maisto papildą. Taip atsirado žodis „druska“.

Kuriantis Lietuvos valstybei, prekybos reikšmė išaugo. Didysis Lietuvos kunigaikštis Gediminas savo laiškuose Europos miestams į Lietuvą kvietė visų pirma pirklis ir amatininkus, garantuodamas apsaugą bei privilegijas. Nuo Vytauto Didžiojo laikų didiesiems miestams pradėtos teikti Magdeburgo teisės, kurios garantavo ne tik savivaldą, bet ir galimybę rengti turgus, prekymečius, imti mokesčius iš atvykstančių pirklių. Nuo XV amžiaus antrosios pusės Lietuvos miestams ir miesteliams jau buvo teikiamos atskiros privilegijos turgams ir prekymečiams rengti. XVIII amžiuje tokių gyvenviečių buvo 83. XIX amžiaus antroje pusėje (jau carinės Rusijos okupacijos metais) gyvenviečių, turinčių teisę rengti turgus, buvo 169, o prekymečius – 172.

Turguose ir prekymečiuose dvarininkai bei valstiečiai parduodavo žemės ūkio produkciją, amatininkai – savo gaminius. Pirkliai atveždavo druskos, silkių, metalo gaminių, galanterijos ir kitų prekių.

Kauno gubernijoje, kuriai priklausė ir dabartinio Radviliškio rajono

teritorija, 1861 metais įvyko 59 prekymečiai, prekių parduota už 156 tūkstančius rublių; 1891 metais – 237 prekymečiai, prekių parduota už 500 tūkstančių rublių.

Nuo seniausių laikų iš prekyautojų buvo imamas mokestis. Pavyzdžiui, XV amžiaus pabaigoje už vežimą buvo nustatytas dviejų grašių mokestis. Tai duodavo nemažų pajamų miestų ir miestelių savivaldybėms. Kai kur iš prekeivių būdavo imami „tiltų“ mokesčiai. Pavyzdžiui, Trakuose, o tiltų ten buvo du, kas įdomiausia, šią privilegiją turėjo ne tik miesto savivaldybė, bet ir karaimų bendruomenė. Savivaldybės reguliavo matų ir saikų sistemą, imdavo taip vadinamą „svarstyklių“ mokesť. Kai kurie valsčiai drausdavo valstiečiams pardavinėti savo prekes kitų valsčių turguose ir prekymečiuose.

XIX amžiaus pabaigoje–XX amžiaus pradžioje turgūs vykdavo visuose Lietuvos miestuose ir miesteliuose. 1918–1940 metais Lietuvoje buvo 218 vietų, kur rengti turgus, ir tiek pat vietų, kur galėdavo vykti prekymečiai. Čia realizuodavo valstiečių žemės ūkio produkciją, amatininkų gaminius. Atsiskaitydavo ne tik pinigais, vykdavo ir mainai, ypač arkliais. Būdavo sudaromi sandoriai. Į turgų važiuodavo ne vien pirkti ar parduoti, tai prilygo savotiškam ritualui. Čia

susitikdavo kaimynai, seni draugai, čia galėdavo sužinoti naujienas, užsilipę ant statinės, įvairūs „agitatoriai“ rėždavo kalbas. Egzistavo netgi specialūs terminai: „turgininkas“ (žmogus, mėgstantis lankytis turguose), „turginis“ (arklys, skirtas į turgų važiuoti, turginis krepšys). „Turgus“ reiškė ne tik prekybos procesą, bet ir vietą, kur prekiauta.

Turgūs ir prekymečiai dažniausiai vykdavo centrinėse miestų ir miestelių aikštėse, todėl aplinkui formavosi infrastruktūra – kūrėsi parduotuvės, užkeigos, karčemos, arbatinės. Vien Šeduvoje, anot G. Beresnevičiaus, – „mat didmiestis“ – karčemų ir kitokių užkeigų buvo 113. Kituose Lietuvos miesteliuose – ne ką mažiau. Toks, atrodo, nelogiškai didelis skaičius gali būti aiškinamas turgų ir prekymečių skaičiumi bei populiarumu. Prekiaudavo po atviru dangumi, tiesiog iš vežimų.

1923–1927 metais Lietuvoje susikūrė žemės ūkio produkcijos supirkimo bei perdirbimo bendrovės – „Lietūkis“, „Maistas“, „Pienocentras“. Tai šiek tiek sumažino turgų reikšmę, tačiau vien 1939-aisiais į turgus buvo atvykę 5,2 milijono valstiečių.

Radviliškio rajone seniausias prekybos centras – Šeduvos miestas. Abiejų Tautų Respublikos karalius Jonas

Radviliškis. Centrinė aikštė, kur vykdavo turgūs. XX a. 4 dešimtmečio pabaiga

Nepriklausomybės sukaktuvių minėjimas Turgaus aikštėje, Šeduvoje. 1922 02 16

Kazimieras 1654 metais suteikė Magdeburgo teises Šeduvai ir leido rengti savaitinį turgų bei keturis metinius prekymečius. 1672 metais karalius Mykolas Vyšniaveckis šią privilegiją patvirtino iš naujo, tą patį padarė karalius Jonas Sobieskis 1679-aisiais. Šeduva tapo pakankamai stambiu prekybos centru, mat stovėjo prekybinių kelių sankryžoje. Per miestą driekėsi prekybinis Hanzos kelias į Rygą. Buvo pastatyti Hanzos prekių sandėliai. Veikė didelė karčema su stadala. Garsūs Šeduvos prekymečiai buvo ir XX amžiaus pirmojoje pusėje.

Prie pagrindinių prekybinių kelių karčemos kūrėsi ne tik miestuose, bet ir kitose vietovėse, pavyzdžiui, Pakalniškiuose, šalia Šeduvos–Bauskės kelio. Rajone turime netgi vietovardį – Karčemų kaimas. Čia, prie kelio į Šiaulius, stovėjo dvi, o gal ir daugiau karčemų.

XX amžiaus pirmojoje pusėje dabartinėje mūsų rajono teritorijoje turgūs ir prekymečiai veikė Baisogaloje, Grinkiškyje, Pociūnėliuose, Radviliškyje, Šeduvoje, Šiaulėnuose.

Nuo 1918 metų žymus spaudos darbuotojas Liudvikas Jakavičius

Šiauliuose leido „Lietuvių ūkiškąjį kalendorių“. Jame taip pat buvo pateikiama informacija apie turgus, prekymečius, nurodomos jų vietovės ir datos. Pagal „Lietuvių ūkiškąjį kalendorių už 1924 m.“ prekymečiai tais metais vykdavo (kalba netaisyta):

„1. BAISOGALA – pirmadieniniai turgai.

2. GRINKIŠKIS – per Šv. Jurgį (kovo 23 d.), Sekminių dieną, kas antrą antradienį arklių prekymečiai nuo Šv. Jurgio iki Sekminių.

3. POCIŪNĖLIAI – 28 D. birželio, po Šv. Martyno (lapkričio 11 d.) sekmadienį.

4. RADVILIŠKIS – 19 d kovo, 19 d. birželio, 8 d. rugsėjo.

5. ŠEDUVA – pusiagavėnio ir nuo tos dienos iki Šv. Jonui (liepos 26 d.), per Žolinę (rugsėjo 11 d.) ir per Aniuolus Sargus.

6. ŠIAULĖNAI – prekymečiai; arklių ir galvijų – 1. Prieš Tris Karalius (sausio 06 d.) antradienį. 2. Prieš Verbą. 3. Prieš Šv. Oną (liepos 26 d.). 4. Po Spalių 2 dienos – Rožancavos (Marija Rožančinė – spalio 1 d.). Mažiukai prekymečiai; nuo Grabnyčios (vasario 02 d.) iki Sekminių (birželio 08 d.) kas savaitę antradieniais ir

pirmais antradieniais po Šv. Onos ir po Šiaulėnų Šv. Mykalojaus atlaidų (gruodžio 06 d.), po Rožancavos, po Velykų.“

Jeigu prekymetis sutapdavo su šventadieniu, jis būdavo keliamas į kitos savaitės tą pačią dieną. Populiariausi prekymečiai buvo Šeduvos, Radviliškio, Šiaulėnų. Be abejo, mūsų valstiečiai, amatininkai vykdavo ir į kitų vietovių prekymečius. L. Jakavičius savo kalendoriuje nurodė ir Latvijoje bei Rytpūsčiuose vykusius prekymečius.

Sovietmečiu turgūs virto „kolūkiniais“, bet savo reikšmės neprarado, nes produktų kainos turguose būdavo mažesnės negu valstybinės. Prekymečiai beveik išnyko. Dabar pridigus „Maksimų“, „Norfų“ ir kitokių prekybos centrų, turgų reikšmė labai sumažėjo. Bet tradicija tebegyva ir neatrodo, kad greit išnyks. Tebėra ir „turgininkų“, tiesa, nebeliko „turgininkų“. Dar daug žmonių į turgų renkasi ne tik apsipirkti, bet ir pasižmonėti, pabendrauti. |

Nuotraukos iš Daugyvenės kultūros istorijos muziejaus-draustinio fondų

RAŠYTI – TARSI VAIDINTI...

Marija Juočepienė (Franka) – naujas veidas savo dešimtmetį mininčiame Radviliškio rajono literatų klube „Jonvabalis“. Pamanytum, kad šiai šeduvei dabar tarsi trūkte pratrūko kūrybinių gebėjimų: ką tik debiutuota dviejų dalių romanu „Ištaisyta klaida“, spausdinti parengtas naujas romanas „Ašmenų paliesti“, jau rašomas trečias, rengiami poezijos, pasakų vaikams rinkiniai... Bet tai nėra vien pastarųjų metų kūrybos vaisiai. Moteris kuria jau seniai, tik prabilti į kitus ir kitiems vis neišdrįsdavo.

...Rašyti man – tarsi vaidinti kine. Pasirenki vieną personažą ir vedi jį per pačios sukurtą gyvenimą. Neapsakomai geras jausmas! Svarbu, įdomu pabūti kitame kailyje ir likti savimi. Rašydama tampi ne tik bendrakeleivė daugelio gyvenimuose, bet viską ir pati išgyveni, patyri nepamirštamų akimirų, įsijauti į personažų santykius. Veikėjai tampa savi, tau tokie realūs, kad kartais prireikus jų patarimo imi laukti, svarstai, kaip jie pasielgtų tavo vietoje, diskutuoji su jais... Mintis yra didžiulė jėga, kuri prasiveržia žodžiais. Kai to nelieka, tarsi miršti.

Rašydama iš dalies parodai save. Trokšti jaudinančių įvykių, norisi pakartoti niekad negrišiančios jaunystės prisiminimus ir visa tai kuri, kuri, kuri... Juo toliau, tuo labiau norisi tai patirti. Ir būna: ne autobiografinis

romanas, bet jame yra gana daug tiesos.

Visada noriu rašyti apie meilę, gražią, stiprią, apie įsimylėjusią, aistringą moterį. Manau, daugumai trūksta arba trūko meilės, kiekviena svajojo apie gyvenimą, kuriame šalia vis būtų ją mylintis, suprantantis vyras, bet ne visų tas troškimas išsipildė, pildosi. Žinoma, į savo kūrybą atsivedu ir visai kitokių personažų: toks gyvenimas – ir sukuriamas, ir tikras, jame veikia įvairiausi žmonės.

Traukia priešingybės. Nesu ir nebuvau naivuolė, tačiau moteriai, kurią noriu iškelti, partneriu renku tik tokį, kuris atitiktų mano įsivaizduojamą. Jie nėra šimtu procentų iš sutiktųjų gyvenime. Vis dėlto kai kurie turi prototipus.

Esu mažiau savimi pasitikinti, nei norėčiau, bet būti įdomia nuolat

knietai. Suprasti ne tik žmogaus minties labirintus, bet ir mažesnius mūsų brolius. Todėl rašau ir apie gamtą, jos kūriniją, mums duodamas išminties pamokas, kuriu ir romanus, ir pasakas, ir eilėraščius, poemas... Visko prisikaupė tiek daug, kad vieną dieną ryžausi: reikia pabandyt parodyti skaitytojui.

Gal reikėtų pirmiau sakyti skaitytojoms? Juk spėju, kad mano knygas daugiausia skaitys moterys. Nors jos skirtos anaipsole ne tik joms, o visiems, kurie ilgisi gėrio, virš kasdienybės pakylėjančios meilės, kuriems ne svetimas jautrumas. Man rodos, taip natūralu mylėti ir norėti būti mylimam – amžius tam neturi jokios reikšmės. Deja, iš tikrųjų taip nėra... Todėl ir rašau.

Marija FRANKA

AŠMENŲ PALIESTI

...Linda ėmė pasakoti. Ką žinojo, tą ir sakė. Negalėjo Arnui pasakyti daugiau, negu žino pati. Iki pat ryto nenutilo, o jeigu nutildavo, tai tik dėl to, kad sutramdytų ašaras. Jai dingtelėdavo, kad abu kalbasi paskutinį kartą gyvenime. Po šio pokalbio ji išeis ir abu niekada nebesusitiks. Kartais atrodydavo, kad kalba ne ji, o jos mintis kažkas įrašinėja. Jos nėra, nėra ir Arno. Mintys rašosi pačios, jas sustabdyti neįmanoma. Eina ir eina juodu keliu, paskui tas kelias prašviesėja, kyla į kalną, vėl pakalnė, gėlių laukai, o toliau – vien ražienos, gražiausia muzika ir gedulingi varpai...

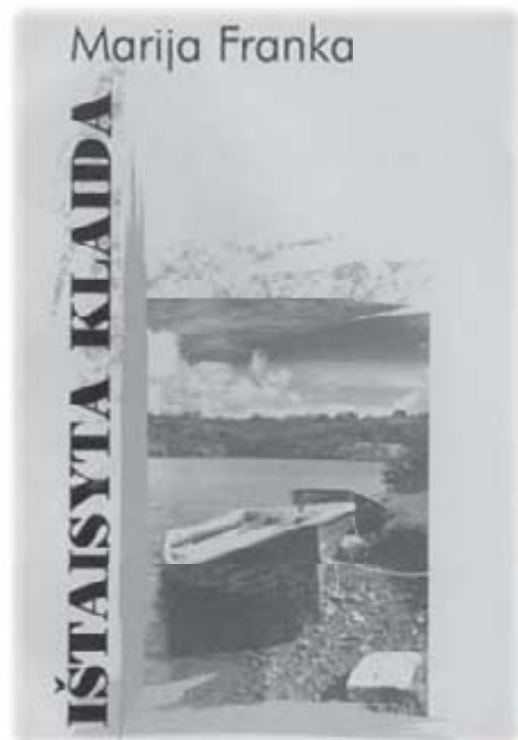
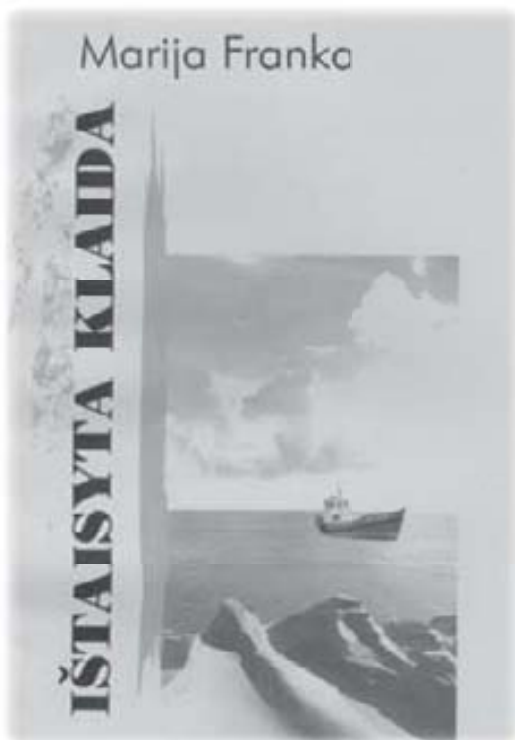
Nuėjo visą kelią. To, kas išsitrynė, nutolo negrįžtamai, nepasakys. Jausmų spalvomis neišreikš. Kai kurie sustabarėjo, kai kurie sutrupėjo, dar kiti virto pelenais. Jausmai kaip ir pats žmogus: jeigu jų nepuoselėsi, neatnaujinsi, negirdysi gyvybės elektry, nemaitinsi meilės duona, nerodysi saulės spinduliams, neatnaujinsi, mirs. Kaip benamis, paliegęs, išbadėjęs ar ištroškęs... Lindos mintys sukosi verpetais, žodžiai liejosi kaip muzika, o kartais kaip rauda, kaip pabarimas, apgailėstas, atsiprašymas – visko buvo. Ji sugebėjo: jų abiejų gyvenimo dienos sutalpinė į vienos nakties rapsodiją. Rodos, išseko žodžiai, išdžiūvo ašaros, nuskardeno,

nuskambėjo sidabriniais varpeliais laikas, kuris nebesugrįš...

Arnas klausėsi. Ėjo šalia jos – savo gyvenimo palydovės, bet nematė, kokia ji. Ši naktis atsiskleidė kaip tamsoje žydintys žiedai, pakvipo nuostabiais kvapais, tik pamatyti visko negalėjai. Turėjai pajauti, kaip žiedas skleidžiasi naktį ir siunčia savo aromatą ne žmogui, o dangui, žvaigždėms. Dabar Linda buvo tas žiedas, kurį atvėrė daugybė nemalonumų, nuopolių, širdgėlos ir skausmo, taipogi juodų kaip naktis. Ar suprato Arnas jos jausmus tada, o dabar? Ėjo abu kartu ir atskirai. Lengviausiais keliais suko, ieškodami nieko vertų jausmų, kurie nuplasnojo, palikdami nemalonų pėdsaką. Jis viską sužinojo. Bižojo net paliesti šalia esančią Lindą, bet mylėjo ją dar labiau. Įveikė savo gyvenimo rubikoną, dabar viskas bus kitaip. Jau yra kitaip, belieka nuraminti taip labai įskaudintą širdį, užgydyti žaizdas, atleisti.

Už lango saulė jau rodė savo veidą – aušta dar vienas rytas. Kaip suprastum šviesą, jeigu nebūtų tamsos... Jiems nereikėjo žodžių. Arnas glostė Lindos ranką. Linda, prigludusi prie Arno peties, pasijuto lengva ir laiminga.

Tai, ką šią naktį išgyveno Arnas, sunku ir įsivaizduoti. Gerai suprato, kad tai – tik ledkalnio viršūnė.

Negalėjo Linda žinoti viso jo gyvenimo – kas jis, kaip galėjo toks būti, kiek puikybės jame buvo, kiek paleistuvysčių... Grįždavo į namus kaip į ramybės uostą, bet tą uostą buvo pavertęs priklausomybės užeiga: girdė žmoną tabletėmis, pirkto dovanų, kad išpirktų savo kaltes. Neišsipirko, tik dar labiau klimpo, privedė ją prie savižudybės, o gal to ir norėjo, kad laisvas rankas turėtų? Sofušką nupirko žmonai? Jam šiaušėsi plaukai, apie visą tai galvojančiam. Pats būdamas advokatas, daugybės bylų nagrinėjime dalyvavęs, teismuose gynęs ne vieną sunkų nusikaltėlį, dabar teisė save. Gal ne teisė, bet bandė tai daryti, koneveikdamas tokį savo praeitą gyvenimą. Bylinėjosi pats su savim ir norėjo Lindai būti kitoks – geras ir dėmesingas.

Sudėliotojai Arno ankstesnio laikotarpio mozaikai dar daug ko trūko. Linda nieko neužsiminė apie didelę sumą pinigų. Juk negalėjo jis atiduoti pinigų Sofijai, nepasitaręs su Linda. Po kelių dienų surado nemažai akcijų, kurios taip pat priklausė Sofijai. Už ką Arnas buvo toks dosnus jai? Iš pasąmonės sugrįžtantys įvykiai varė iš proto. Nejaugi galėjo išprievartauti savo žmonos seserį? Apie susitikimą su Sofija negalėjo nė pagalvoti. Linda apie tai nekalbėjo. Matyt, susitikimo bus galima išvengti bent kol kas. Savęs kaltinimas prie gero nepriveda. Tai nieko gero nežada. „Nuo savęs neįmanoma pabėgti“, – tūkstantį kartų girdėtas posakis teikė vilčių, rodė tikslą. Privalo viską išsiaiškinti, kad galėtų ramiai gyventi, kol dar nevelu, kol dar turi laiko.

(Ištrauka iš spausdinti parengto romano „Ašmenų paliesti“)

ŠVIESA

Man reikia šviesos,
Kad nuskaidrintų dangų,
Kad naktį paverstų diena,
Kad žemę atverstų tarsi pasakų knygą,
Kad melą paverstų tiesa.

Man reikia šviesos,
Kad sušildytų sielą,
Kad nuspalvintų medžių lapus,
Paukščiams čiulbėjimą kad sugrąžintų,
Gėlėms – stebuklingus kvapus.

Man reikia šviesos,
Kad matytčiau pasaulį.

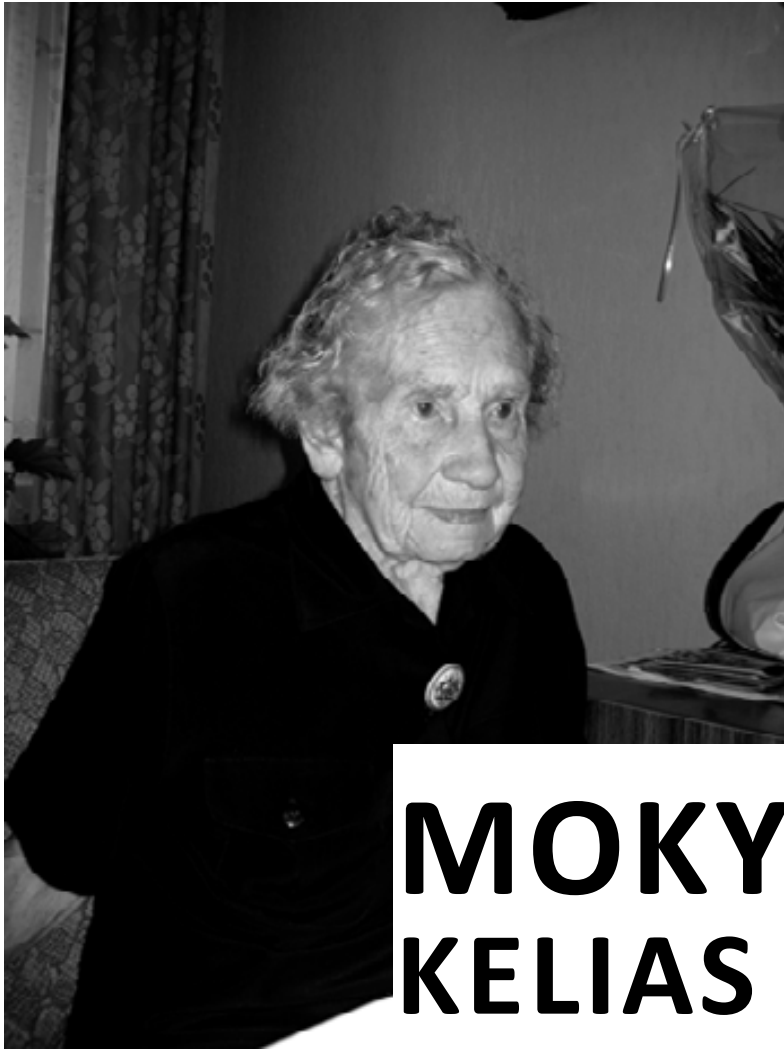
Prašau:
Suteik mano sielai šviesos,
Minčiai – erdvės,
Akims – dienos skaistumo,
Protui – išminties.

ATNEŠK

– Ar eisi su manim prie jūros?
– Ne, – atsakai.
– Ar eisi su manim prie marių?
– Ne, – atsakai.
– Ar eisi su manim prie upės?
– Ne, – atsakai.
– Tai ateik palydėti manęs.
– Kada?
– To dar nežinau, – atsakau.
– Kada žinosi, pasakyk.
Ateisiu, kitaip nemanyk.
– Ačiū, – sakau ir prašau:
– Atnešk man geltoną rožę –
Vienintelę, vieną.
Neklausk, ką sakys kiti,
Kad mirusiems neša po dvi.
Man atnešk vieną,
Nes viena, tik viena gyvenau...

KŪRINIUI

Kaip paukštę širdyje tave nešiojau,
Nuploviau ašarom,
Išdžiovinau šypsniu.
Dabar rankas ištiesusi paleidžiu,
Sparnus išskleidusi –
Dalinkis su kitais džiaugsmu!

MOKYTOJOS KELIAS

Šie metai jubiliejiniai ne tik Radviliškio miestui, jie išskirtini ir kai kuriems čia gyvenantiems žmonėms. Viena iš jų – iškili asmenybė, garbi Lizdeikos gimnazijos Mokytoja veteranė Stanislava GELUMBAUSKIENĖ – mini net tris savo jubiliejus: 90 metų, kai gimė, 70 metų, kai pradėjo pedagoginę veiklą, ir 60 metų, kai tapo Radviliškio gyventoja, pasišventusia auklėti miesto jaunąją kartą.

Elena ADOMAITYTĖ -
CEMNOLONSKIENĖ

LIKIMO VINGIAI

Jubiliejus, juolab trilypis, – tarsi aukštuma, nuo kurios atsiveria praskubėję metai, visa, kas juose tilpo ir į ką taip dažnai vėl parveda prisiminimai. O prisiminti ši garbi Jubiliatė turi daug ką.

Stanislava Gelumbauskienė gimė

1917 metų gegužės 26 dieną Liepojoje, gaisrinės tarnautojo Bračo šeimoje. Kai mergaitėi sukako penkeri metukai, šeima persikėlė į Šiaulius. Tėtis dirbo pašte, o mama šeiminkavo namuose, nes augino penkias dukras. Stasytė tarp atžalų buvo vyriausia. Netrukus ji ėmė mokyti pradžios mokykloje ir kartu prižiūrėti jaunesnes sesutes. 1936-aisiais Stasytė Bračaitė baigė Šiaulių mergaičių gimnaziją. Kaip pavyzdinga absolventė netrukus, 1937 metais,

buvo iškviesta į Grinkiškį dirbti privačiai. Teko mokyti vietos klebono J. Šakenio dukterėčią ir ruošti ją stoti į gimnaziją. Taigi Stasytės pedagoginė veikla prasidėjo gana anksti. Tačiau mergina tuo nepasitenkino ir 1938-aisiais stojo į Vytauto Didžiojo universitetą studijuoti lietuvių kalbą ir literatūrą. Po metų ištekėjo už Lietuvos karininko leitenanto Felikso Gelumbausko. Sutuoktuvės įvyko žiemą, tuoj po Naujųjų metų. Nors

Stanislava su savo širdies išrinktuoju Feliksu jaunystėje

spigino šaltis, bet netrūko žydinčių gėlių...

Laiminga jaunųjų pora neilgai tegyveno Kaune. Perkeliant karių pulką, teko vykti drauge su vyru, pabūti įvairiuose Lietuvos miestuose: Klaipėdoje, Telšiuose, Palangoje, Vilniuje, Šiauliuose. Studijos nutrūko. Prasidėjus pirmajai sovietinei tremčiai ir Antrojo pasaulinio karo audroms, baigėsi laimingas jaunos poros gyvenimas. 1941 metų birželio 15-ąją vyras Feliksas su šimtais kitų karininkų buvo suimtas ir ištremtas dešimčiai metų į Sibirą, Norilsko miestą. Nusitiesė kančių keliai...

Antrąją karo dieną Šiauliuose gimė sūnus Vaidotas. „Gimė mano tėvų namuose, nes gimdymo skyrių buvo užėmę vokiečiai. Vyras apie sūnų sužinojo tik pasibaigus karui, – prisimena Mokytoja. – Šiauliuose vykstant įnirtingiems mūšiams, sudegė sunkiai ir ilgai statytas tėvų namas, žuvo Tėvelis. Mus, vienas likusias, ir sūnų priglaudė uošvis savo ūkyje netoli Šeduvos. Čia, Užuožerių kaime, praleidome visus labai neramius karo metus.“

Aprimus karo sūkuriams, teko galvoti, kur ir kaip toliau gyventi. Reikėjo auginti jaunesnes sesutes,

sudaryti sąlygas joms užbaigti vidurinį mokslą. Šiauliai – taip subombarduoti, sugriauti ir sudeginti, kad nebuvo vilties juose įsikurti. Pasirinktas palyginti mažiau nukentėjęs Radviliškis. Laimė, spėta iš kaimo išvykti. 1947-aisiais, tik išvažiavus, sovietinė valdžia ištrėmė ir 70 metų uošvį su dukra.

PADĖJO GERI ŽMONĖS

Nelengva buvo Stanislavai Gelumbauskienei, atvykusiai į Radviliškį su sūnumi ir sesutėmis, įsikurti nežinomame mieste. Pažįstamų moteris neturėjo, bet jai padėjo geri svetimi žmonės, kurių čia nestokota. Jų netrūko ir tada vienintelėje Radviliškio gimnazijoje, kurioje S. Gelumbauskienė ėmė mokytojauti. Patarimais iš savo patirties ypač padėjo jautri ir rūpestinga užsienio kalbų mokytoja Doma Navickaitė. „Jūsų klasės auklėtoja, nepamirštamoji Doma Navickaitė, ir Jūsų klasės mokiniai buvo pirmieji Radviliškio žmonės, su kuriais susipažinau“, – rašė Mokytoja savo buvusiai mokiniai.

Gimnazijoje gimtąją kalbą dėstė kūrybingi pedagogai: Bronė Katinienė, poetai Antanas Mikalkėnas ir Balys Serevičius. Stanislava Ge-

lumbauskienė tada sutiko dėstyti geografiją, vėliau – dar biologiją bei namų ruošą. Neakivaizdiniu būdu ji studijavo Vilniaus pedagoginiame institute.

Metus padirbus, išaiškėjo: Mokytojos vyras yra nuteistas. „Tokių mokytojų tarybinėje mokykloje nereikia!“ – pasakė kažkoks viršininkas iš Šiaulių. Mokytoja buvo atleista. Tada pagelbėjo buvusi kolegė Staivienė, tapusi Aukščiausios Tarybos deputate. Ji pažinojo S. Gelumbauskienės vyrą, kai mokėsi Šiaulių mokytojų seminarijoje, teigiamai jį charakterizavo. „Tai ji padėjo man išsilaikyti, nors visą laiką kybojau kaip ant plauko, – viename laiške rašė Mokytoja. – Po dešimties metų grįžo vyras. Irgi sunkiai pavyko įsidarbinti. Vis atleisdavo po mėnesio kito, nors iš Maskvos vyriausiojo tribunolo buvo gauta pažyma, kad teistumas jau nuimtas. Užauginome dar du vaikus – dukrą Rūtą ir sūnų Donatą. Jau dešimt metų, kai vyro nebėra... Mirė dvi seserys, o prieš pusmetį netekau ir pirmagimio Vaidoto, gimusio per karo audras,“ – guodėsi Mokytoja, prisimindama savo kančių kelius, sudėtingo gyvenimo vingius.

NEPALŪŽO DVASIA

Pakėlusi daug likimo smūgių, Mokytoja nepalūžo, išliko moraliai stipri ir stebėtinai energinga. Daugiau kaip ketvirtį amžiaus diena iš dienos ji nepaprastai kantriai dalijo mokiniams ne tik dėstomų disciplinų žinias, bet ir savo širdies šilumą. Stanislava paruošė ir išleido į gyvenimą daugybę mokinių, auklėtinių. Buvo visada kolegų bei mokinių vertinama, gerbiama ir mylima kaip tauri, subtili asmenybė. Pati gyvenime patyrusi daug vargo, atjautė kitus.

Prisimenu, kaip vargingais pokario metais man, paauglei, geraširdė ir elegantiška Mokytoja, Lietuvos karininko žmona, pati pasiūlė savo išveiktą rožinę suknelę, kad galėčiau

Mokytojos Stanislovos Gelumauskienės (priekyje, centre) 90-asis gimtadienis draugėn suvedė koleges ir buvusias mokines. Iš kairės – mokytojos Jūra Baronienė, Aldona Janelionienė, Irena Kazlauskienė, jubiliatės dukra Rūta Gelumauskaitė, Develta Einorienė, Birutė Radzevičienė ir sesuo Marytė Bračaitė

dalyvauti klasės meninėje programoje. Kaip atsargiai su ja šokau, bijodama sutepti! Iki šių dienų prisimenu išskirtinį Mokytojos gerumą ir draugiškumą.

„Mokykloje sekėsi pusėtinai, nors buvau visai žalia,“ – kuklinasi Mokytoja. Tačiau mes, buvę mokiniai, prisimename, kad jos pamokos visada būdavo labai dalykiškos ir įdomios. Matyt, joms savarankiškai

gana gerai pasiruošdavo. Mokytoja dirbdama ne tik sėkmingai baigė Vilniaus pedagoginį institutą, bet ir suspėdavo dalyvauti gimnazijos bei miesto meno saviveikloje. Ji dainavo Radviliškio chore, vaidino su mokiniais lituanistų Bronės Katinienės ir Jono Linkevičiaus vadovaujamuose gimnazijos dramos būreliuose. Sulaukusi garbaus amžiaus Stanislava Gelumauskienė, kiek leido jėgos,

nesišalino Lizdeikos gimnazijos mokytojų veteranų klubo veiklos, nepraleisdavo įvairių laidų mokinių susitikimų.

Kaip liepa plačiašakė, prieš šešis dešimtmečius sulapojusi Radviliškio žemėje, Mokytoja iki šiol vešliai žaliuoja, džiugindama ir traukdama prie savęs jos išsiilgusius buvusius mokinius bei kolegas.

SUSITIKIMŲ ŠVENTĖS

„Kai palyginu mokinius, kuriuos mokėme sunkiais pokario metais, su dabartiniais, – didžiausias skirtumas. Ankstesnieji susitinka dažnai. Kalbų – daugybė, apie mokyklą ir mokytojus – gražiausi prisiminimai. Vėlesnieji mokiniai, kurie mokėsi geresnėmis sąlygomis, beveik nesusitinka, o susitikę neturi apie ką kalbėtis,“ – stebisi Mokytoja.

Per Radviliškio miesto jubiliejinę šventę aplankę garbiąją Jubiliatę, džiaugėmės, radę ją namuose sveiką, guvią, gana energingą. Buvome labai maloniai priimti, kaip brangiausi žmonės. Mokytoja pasakojo, kad ja rūpinasi dukra, sūnus bei anūakai, gyvenantys kituose miestuose, bet labai dažnai atvažiuojantys pas ją. Džiaugėsi, kad jubiliejinio gimtadienio proga ją sveikino daug buvusių mokinių iš visos Lietuvos, aplankę nuoširdžios kolegės, kurias ji pati kadaise gimnazijoje mokė. Mokytoja domėjosi kultūriniais renginiais, skirtais Radviliškio 440 metų sukakčiai, pas ją viešėjusių mokinių gyvenimu. Susitikimas buvo nepaprastai šviesus ir malonus.

Atsisveikindami dėkojome iškiliai Mokytojai už ištvermingus metus, pašvęstus mums ir Radviliškio miestui, už taurios lietuviškos moters pavyzdį. Linkėjome Jubiliatei dar ilgai ilgai gyvuoti, artimo meile visiems spinduliuoti! Jautėmės tokie laimingi, galėję tuos žodžius nepamirštajai Mokytojai išsakyti... |

Autorės ir Stasės Gelumauskienės archyvo nuotraukos

RADVILIŠKIO KRAŠTO KALENDORIUS 2008 METAI

JUBILIEJAI

SAUSIS

75 m., kai 1933 01 01 Valatkonų k. gimė dailininkė Liucija Šulgaitė.

80 m., kai 1928 01 02 Pociūnėlių k. gimė aktorė Julija Gasčevičiūtė-Zmirskienė.

15 m., kai 1993 01 02 mirė archeologas Karolis Mekas, gimęs Aukštelkų k.

80 m., kai 1928 01 03 Ramoškių k. gimė istorikė Anatolija Beržinskaitė.

80 m., kai 1928 01 03 Rudžių k. gimė fiziologas, biologijos mokslų daktaras Vytautas Petkus.

90 m., kai 1918 01 18 gimė knygnešys Jurgis Bielinis, veikęs ir Radviliškio rajone.

125 m., kai 1883 01 20 Šeduvoje gimė gydytojas Jonas Augevičius.

70 m., kai 1938 01 21 gimė aktorė Rūta Staliliūnaitė, gyvenusi ir Pašuvio k.

65 m., kai 1943 01 21 Daukantų k. gimė choreografė Genovaitė Juknevičienė.

20 m., kai 1988 01 21 mirė inžinierius-aviamodelistas, išradėjas Petras Motiekaitis, gimęs Maneitų k.

110 m., kai 1898 01 25 Pakalniškių k. gimė švietimo ir kultūros

veikėjas Kazys Plungė.

50 m., kai 1958 01 25 gimė filosofas, humanitarinių mokslų daktaras Vytautas Radžvilas, gyvenęs ir Karčemų k.

110 m., kai 1898 01 27 Dvarninkų k. gimė nusipelnęs agronomas Juozas Petraitis.

80 m., kai 1928 01 28 Papušynio k. gimė inžinierius-technologas Jonas Vitkus.

VASARIS

15 m., kai 1993 02 06 mirė agronomas, poetas Vladas Žaromskis, gimęs Valatkonų k.

65 m., kai 1943 02 11 Kociuškų k. gimė Lietuvos nepriklausomybės akto signataras Julius Beinortas.

85 m., kai 1923 02 15 mirė religinių raštų rengėjas, vienuolis Laurynas Bortkevičius, gimęs Jankaičių k.

KOVAS

120 m., kai 1888 03 02 gimė rašytoja, pedagogė Aldona Didžiulytė-Kazanavičienė, gyvenusi, dirbusi ir Radviliškyje.

20 m., kai 1988 03 02 mirė stalo tenisininkas, sporto meistras, treneris Vilnius Variakojis, gyvenęs ir Aukštelkų k.

60 m., kai 1948 03 09 Miškinių k. gimė Šiaulių apskrities viršininko administracijos Socialinių reikalų, švietimo ir kultūros departamento direktorius Jonas Bosas.

80 m., kai 1928 03 10 mirė JAV lietuvių visuomenės veikėjas Juozas Sasnauskas, gimęs Gankių k.

110 m., kai 1898 03 19 Radviliškyje gimė gydytojas, medicinos mokslų daktaras Juozas Zubkus.

85 m., kai 1923 03 20 Žilionių k. gimė poetė, pedagogė Bronė Linauskienė.

100 m., kai 1908 03 25 Sidabrave gimė aktorius, režisierius, vertėjas Algirdas Jakševičius.

85 m., kai 1923 03 28 Baisogaloje gimė biomedicinos mokslų daktaras Alfredas Kulpavičius.

BALANDIS

50 m., kai 1958 04 01 mirė prozininkas, inžinierius Antanas Graurokas, gimęs Šeduvoje.

110 m., kai 1898 04 16 Šeduvoje gimė rašytojas Antanas Tulyš.

170 m., kai 1838 04 18 Nirtaičių k. gimė liaudies menininkas Juozas Gedminis.

30 m., kai 1978 04 24 mirė zoologas, entomologas Stanislovas Mastauskis, gimęs Dauburaičių k.

70 m., kai 1938 04 25 Aukštųjų Levikainių k. gimė publicistas Justinas Lazauskas.

GEGUŽĖ

120 m., kai 1888 05 08 Radviliškyje gimė visuomenės veikėjas Liudvikas Abramavičius.

10 m., kai 1998 05 10 mirė prozininkas Vladas Vyšniūnas, gimęs Radviliškyje.

75 m., kai 1933 05 14 Radviliškyje gimė geologas Kęstutis Sakalauskas.

110 m., kai 1898 05 15 Pagarduvų k. gimė JAV lietuvių visuomenės veikėja Janina Kleivaitė (Bondžinskaitė).

75 m., kai 1933 05 19 Šiaulėnuose gimė grafikė, keramikė, fotografė Henrieta Vepštas (Vepštienė, Virkau).

80 m., kai 1928 05 24 gimė mokytoja, redaktorė Ona Birutė Boreišienė, gyvenusi ir Radviliškyje.

55 m., kai 1953 05 27 Radviliškyje gimė architektė Audronė Kaušpėdienė.

BIRŽELIS

85 m., kai 1923 06 03 Skamaičiuokų k. gimė teisininkas, teisės mokslų daktaras Antanas Burkauskas.

65 m., kai 1943 06 03 mirė vertėja, dramaturgė Stasė Bogušytė-Skipitienė, gimusi Kalpokų k.

100 m., kai 1908 06 07 Žybartų k. gimė dailininkas Boleslovas Plungė.

125 m., kai 1883 06 15 Šiaulėnuose gimė kunigas Silvestras Remeika.

185 m., kai 1823 06 16 Švelnių k. gimė vyskupas, profesorius, Žemaičių vyskupijos valdytojas Aleksandras Beresnevičius.

90 m., kai 1918 06 20 Piepalių k. gimė agronomas, agrarinių mokslų daktaras, visuomenės veikėjas Antanas Butkus.

135 m., kai 1873 06 22 gimė arkivyskupas Teofilis Matulionis, gyvenęs ir Šeduvoje.

110 m., kai 1898 06 26 Pavartyčių u. gimė dailininkas Jonas Martinaitis.

65 m., kai 1943 06 27 Baisogaloje gimė prozininkas Aloyzas Každailis.

75 m., kai 1933 06 28 Baisogaloje gimė kūno kultūros dėstytojas, treneris Jonas Algimantas Juozaitis.

LIEPA

70 m., kai 1928 07 04 Legečių k. gimė gydytojas Antanas Bitė.

110 m., kai 1898 07 08 Sidarių k. gimė dailininkas Jonas Burčas.

15 m., kai 1993 07 09 mirė gydytoja, profesorė Janina Lašienė, gimusi Maralnės k.

50 m., kai 1953 07 20 Radviliškyje gimė geografijos mokytojas ekspertas Vytautas Steponavičius.

105 m., kai 1903 07 21 Kubiliškio k. gimė botanikė, valstybinės premijos laureatė Marija Lukaitienė.

75 m., kai 1933 07 26 Vertimų k. gimė dailėtyrininkas Romualdas Budrys.

70 m., kai 1938 07 29 Lopų k. gimė biomedicinos mokslų daktaras Virgilijus Citvaras.

55 m., kai 1953 07 31 mirė rašytojas Jonas Marcinkevičius, gimęs Radviliškyje.

RUGPJŪTIS

55 m., kai 1953 08 01 Baisogaloje gimė Šiaulių dailės galerijos direktorė Romualda Nenėnaitė-Atkočiūnienė.

70 m., kai 1938 08 20 Šeduvoje gimė teisininkas, teisės mokslų daktaras Pranas Kūris.

30 m., kai mirė kunigas, dramaturgas Henrikas Prialgauskas, gimęs Jankaičių k.

70 m., kai 1938 08 23 Radviliškyje gimė inžinierė, architektė Dalija Zareckienė.

20 m., kai 1988 08 25 mirė kunigas Alfonsas Strelčiūnas, gimęs Paežerių k.

RUGSĖJIS

110 m., kai 1898 09 19 Radviliškyje gimė savanoris, Lietuvos nepriklausomybės kovų dalyvis, paskutinysis šio miesto burmistras Vladas Brazauskas.

85 m., kai 1923 09 21 Radviliškyje gimė dailininkė Janina Monkutė-Marks.

80 m., kai 1928 09 23 Šeduvoje gimė chemikas Juozas Butkevičius.

85 m., kai 1923 09 25 Radviliškyje gimė rašytoja, žurnalistė, visuomenės veikėja Aurelija Žižniauskaitė-Balašaitienė.

80 m., kai 1928 09 25 Kubiliūnų k. gimė aktorė Julija Blėdytė.

60 m., kai 1948 09 25 Radviliškyje gimė teisininkė Regina Stokaitė-Cemolonskienė.

90 m., kai 1918 09 29 Radviliškyje gimė kunigas, vienuolis Algirdas Mykolas Dobrovolskis (Tėvas Stanislovas).

SPALIS

135 m., kai 1873 10 03 mirė kultūros istorikas, etnografas Ignas Bušinskis, gimęs Šaukote.

20 m., kai 1988 10 08 mirė agronomas, poetas Anicetas Onaitis, gimęs Mažaičių k.

55 m., kai 1953 10 13 mirė vaistininkas, kultūros ir meno veikėjas Petras Bložė, gimęs Kemėrų k.

100 m., kai 1908 10 25 gimė kunigas Pranciškus Šniukšta, dirbęs ir Grinkiškyje.

20 m., kai 1988 10 27 mirė dailininkas Vincas Kisarauskas, gimęs Augmėnų k.

LAPKRITIS

65 m., kai 1943 11 01 gimė kompozitorius, dirigentas, Vilimas Malinauskas, ilgus metus vadovaujantis Baisogalos kultūros namų liaudiškos muzikos kapelai „Žvangulis“.

60 m., kai 1948 11 06 Vabalių k. gimė fizikas Povilas Poškas.

70 m., kai 1938 11 13 Radviliškyje gimė habilituotas agrarinių mokslų daktaras Antanas Svirskis.

115 m., kai 1893 11 17 Lopų k. gimė inžinierius Kazimieras Pusnikas.

50 m., kai 1958 11 19 Paežerių k. gimė Susisiekimo ministras Algirdas Butkevičius.

70 m., kai 1938 11 20 Pašušvio k. gimė ekonomistas, profesorius Povilas Domeika.

75 m., kai 1933 11 20 Margavonių k. gimė miškų ūkio inžinierius, išradėjas Algirdas Valavičius.

120 m., kai 1888 11 24 mirė kalbininkas, tautosakos rinkėjas Mykolas Miežinis, gimęs Vaitiekūnų k.

65 m., kai 1943 11 25 mirė aktorius, režisierius Juozas Monkevičius-Monkus, gimęs Baisogaloje.

GRUODIS

65 m., kai 1943 12 03 mirė kultūros darbuotojas, knygnešys Juozas Zauka, gimęs Baisogaloje.

25 m., kai 1983 12 04 mirė poetė Ona Lukauskaitė-Poškienė, dirbusi ir Radviliškyje.

80 m., kai 1928 12 14 Baisogaloje gimė inžinierius Juozas Majauskas.

50 m., kai 1958 12 20 Vališkių k. gimė poetė, pedagogė Eugenija Liumaitė.

165 m., kai 1843 12 30 Kairėnėlių k. gimė gydytojas, generolas Augustinas Paškevičius.

KITOS SUKAKTYS

230 m., kai gimė kunigas, kultūros bei švietimo veikėjas Juozapas Rupeika, dirbęs ir Šeduvoje.

195 m., kai Gavėniškių k. gimė liaudies skulptorius Antanas Norvaiša.

195 m., kai mirė kunigas, kanau­ninkas Adolfas Daugėla, dirbęs ir Baisogaloje.

180 m., kai gimė, ir 145 m., kai mirė Zigmantas Citavičius, 1863 m. sukilimo dalyvis, aktyviai veikęs Šaukoto apylinkėse.

150 m., kai Radviliškio parapijoje gimė knygnešys Jonas Zubrys.

90 m., kai mirė bibliografas, etnografas Silvestras Baltramaitis, gimęs Mankiškių k.

85 m., kai mirė liaudies menininkas Juozas Gedminis, gimęs Nirtaičių k.

510 m., kai istoriniuose šaltiniuose paminėtas Pakiršinio k.

455 m., kai Pašušvyje pastatyta katalikų bažnyčia.

420 m., kai istoriniuose šaltiniuose paminėtas Pavartyčių kaimas.

355 m., kai istoriniuose šaltiniuose paminėtas Kudrėnų kaimas.

125 m., kai Vadaktuose pastatyta Šv. Agotos bažnyčia.

115 m., kai Grinkiškyje atidaryta ambulatorija.

105 m., kai atidaryta mokykla Grinkiškyje.

60 m., kai įkurti Šeduvos kultūros namai.

50 m., kai įkurti Baisogalos, Pašušvio ir Pakiršinio kultūros namai.

50 m., kai pastatyta dabartinė V. Kudirkos pagrindinė mokykla.

40 m., kai įkurta Daugėlaičių pramogų ir šokių salė.

25 m., kai susikūrė Radviliškio kultūros centro šokių grupė „Šelmiai“.

15 m., kai įkurta Radviliškio jaunimo mokykla.

15 m., kai Radviliškyje įkurtas Lietuvos reabilitacinis profesinio rengimo centras.

RADVILIŠKIO RAJONO KULTŪROS KRONIKA

(2007 M. II PUSMETIS)

Liepos 1–23 d. Radviliškio kultūros centro liaudiškos muzikos kapela „Seni pažįstami“ ir tautinių šokių kolektyvas „Šelmiai“ buvo išvykę į „Europiadą“ ir koncertavo Zamoroje (Ispanija).

Liepos 11– rugsėjo 11 d. Viešojoje bibliotekoje veikė kraštiečio dailininko marinisto Edvardo Malinausko tapybos paroda. Ji pakeitė iki tol čia kvietusią kito kraštiečio Vlado Lisaičio kūrybos darbų parodą. Abi ekspozicijos buvo skirtos Radviliškio 440 metų jubiliejui.

Liepos 12–14 d. skardėjo Radviliškio miesto 440 metų jubiliejaus šventė. Viešojoje bibliotekoje surengta kraštotyros konferencija „Metų akimirkos...“, mieste suorganizuota kolektyvų šventinė eiseną, įvairių kitų renginių, parodų, pramogų. Jubiliejinėse iškilmėse nominuoti miesto garbės piliečiai – operos solistas Vytautas Juozapaitis, aktorius Vytautas Tomkus, mokytojas Viktoras Karmonas, įteikti kiti apdovanojimai, vyko koncertai.

Liepos 20 d. radviliškietis Albertas Vitartas Viešajai bibliotekai padovanojo savo knygų šachmatų tema kolekciją. Renginyje „Baltieji pradeda ir...“ ji iškilmingai perduota bibliotekai, apdovanoti geriausi rajono šachmatininkai, vyko šachmatų varžybos.

Rugpjūčio 4–5 d. Baisogalos parke skardėjo tradicinis tarptautinis folkloro festivalis „Nemirštanti tautos gaida“. Jis kasmet rengiamas Baisogalos seniūnijos ir tenykščių Kultūros namų iniciatyva.

Rugpjūčio 13 d. Gamtosaugos projektų vystymo fondas ir rajono Savivaldybė parengė fotoparodą „Jūrinis erelis Lietuvoje“.

Rugpjūčio 14 d. Šeduvos miesto bibliotekos vaikams organizuota išvyka į Anykščius. Kelionė finansuota iš lėšų, bibliotekos laimėtų vaikų socializacijos programos projekte „Mažas žmogus – didelė pasaulio dalelė“. Kartu su šeduviais keliavo ir Alksniupių bibliotekos jaunieji skaitytojai.

Rugpjūčio 15 d. Šeduvos parke įvyko Aukštaitijos kapelų šventė

„Žolinės vainikas“. Koncertavo rajono ir svečių kolektyvai, kvietė įvairūs atrakcionai, kitokios linksmybės.

Rugpjūčio 15 d. Daugėlaičių pramogų salėje suorganizuotas etnokultūros renginys „Išauskim dermės juostą“.

Rugpjūčio 18 d. Aukštelkų kaimas šventė savo 450 metų sukaktį. Jubiliejaus proga prisiminta kaimo istorija, surengta koncertų, pagerbti labiausiai nusipelnę gyventojai, pristatyta knygelė apie Aukštelkus.

Rugpjūčio 30 d. Viešojoje bibliotekoje būsimesiems pirmokams surengta Rugsėjo 1-osios šventė. Įteikti kelialapiai į mokyklą, dovanėlių, parodytas lėlių spektaklis.

Rugsėjo 1 d. Radviliškyje skardėjo naujųjų mokslo metų šventė. Ji prasidėjo proginėmis šv. Mišiomis bažnyčioje, tęsėsi prie paminklo, skirto pergalei prieš bermontininkus. Vėliau laukė iškilmės mokyklose, kultūros įstaigose.

Rugsėjo 8 d. Radviliškio seniūnija surengė gėlių kilimų šventę. Joje apdovanoti gražių sodybų šeimininkai,

vyko gėlių kilimų konkursas, kitos pramogos.

Rugsėjo 14-spalio 14 d. Viešojoje bibliotekoje veikė dailės mokytojų Reginos Rudienės ir Marijos Burneikienės kūrybos paroda „Iš moterų gyvenimo“.

Rugsėjo 28 d. Pakalniškių pušyne rajono švietimo įstaigų darbuotojų sveikatingumo diena dalyviams pažėrė nuotaikingų pramogų: varžybų, konkursų, smagaus pabendravimo.

Spalio 1-30 d. vyko renginių ciklas, skirtas Radviliškio viešosios bibliotekos 70 metų jubiliejui. Surengta fotoparoda „Keliai į laisvę – per Solidarumą į Europą“, viktorina jaunimui „Ką žinai apie Lenkiją?“ Pradėta akcija „Knygvežiukas“: į kelionę po mažiausius kaimo filialus išlydėta „Naujų knygų skrynias“. Kvietė susitikimas su rašytoju Algimantu Zurbu ir leidyklos „Gimtas žodis“ atstovais, kraštiečio dailininko Jono Martinaičio kūrybos parodos atidarymas, rajono literatų klubo „Jonvabalys“ 10 metų šventė, kraštiečio Rimanto Driežio režisuotas „Lėlės“ teatro spektaklis – Kazio Binkio „Kiškių sukilimas“. Baigiamojoje šventėje parodytas mėgėjiškas dokumentinis filmas apie šios bibliotekos nueitą kelią, bibliotekos šviesuoliais nominuoti kraštiečiai Romualdas Budrys, Jonas Linkevičius, Aleksandras Šidlauskas ir Elona Vaišnienė, įteiktos bibliotekos rėmėjo nominacijos, kiti

apdovanojimai. Šventę vedė kraštiečių Mindaugas Capas, koncertavo Klaipėdos muzikinio teatro artistai.

Spalio 5 d. Radviliškio kultūros centre kvietė šventinis renginys, skirtas tarptautinėms Mokytojų bei Policijos dienoms. Pasveikinti šių profesijų atstovai, jiems skirtas koncertas.

Spalio 14 d. Šeduvoje atidengtas Laisvės paminklas 1944–1953 metų Prisikėlimo apygardos partizanams. Iškilmingoje ceremonijoje dalyvavo šalies Seimo, Vyriausybės, Gyventojų genocido ir rezistencijos, kariuomenės atstovai, kiti svečiai. Dainavo Radviliškio politinių kalinių ir tremtinių choras „Vermė“, eiles skaitė Šiaulių dramos teatro aktorė Olita Dautartaitė.

Spalio 19 d. Šeduvos kultūros centras organizavo tradicinę vakaronę „Iš močiutės skrynios“. Joje pagerbti šeduvių meno kolektyvai, žiūrovai išvydo jų koncertą.

Spalio 20–29 d. Radviliškio kultūros centre veikė vaškinių figūrų paroda „Žvaigždžių paradai“, atkeliavusi iš Sankt Peterburgo.

Spalio 23 d. Radviliškyje pristatyta

nauja knygelė „Aš – savo miestui“. Tai projekto, kurį Radviliškio 440 metų sukakčiai paskyrė miesto jaunimas, kūryba: eilėraščiai, dainos.

Spalio 28 d. Alksniupių kultūros namuose įvyko tradicinė teatrų šventė „Rampų šviesoje“. Joje savo spektaklius parodė šeiminių, taip pat Skėmių, Pociūnėlių, Šniūraičių dramos kolektyvai bei svečiai – Šakių rajono Lekėčių laisvalaikio centro mėgėjų teatras.

Lapkričio 11d. Alksniupiuose koncertavo Šiaulių apskrities vokaliniai ansambliai – vyko jų šventė „Juodalksnių pavėsy“, kurią kasmet organizuoja čionykščiai Kultūros namai.

Lapkričio 12–18 d. rajone vyko tradicinės Šiaurės šalių bibliotekų savaitės renginiai: „Šviesos ir žodžio šventė“ vaikams ir suaugusiesiems – literatūros skaitymai žvakių šviesoje, knygų parodos. Viešojoje bibliotekoje Radviliškio muzikos mokyklos moksleiviai ir miesto Kultūros centro moterų choras surengė koncertą, skirtą paminėti Edvargo Grygo 100-ąsias mirties metines.

Lapkričio 14 d. Radviliškio kultūros centre pristatytas Šiaulių vyskupo Eugenijaus Bartulio fotokalendorius.

Lapkričio 15 d. Surengta rajono bibliotekininkų diena. Proginėje šventėje, įvykusioje Viešojoje bibliotekoje, apžvelgti bibliotekų veiklos rezultatai, pagerbtos darbo ir asme-

nines sukaktis švenčiančios bibliotekininkės, klausytasi dainininkių V. Katunskytės ir jos dukters Monikos koncerto.

Lapkričio 17–18 d. Radviliškio kultūros centre surengtas garbaus amžiaus žmonių tautinių šokių kolektyvų festivalis „Ir ne tik iš Lietuvos“. Prieš kelerius metus šis radviliškėčių kolektyvo „Patrepšėlis“ sumanytas renginys iš rajoninio išaugo į tarptautinį ir virto tradiciniu.

Lapkričio 17 d. Raudondvario kultūros namuose – Šiaulių apskrities jaunimo muzikinių grupių festivalis „Muzikinės arkos“.

Lapkričio 17 d. Tyruliuose kvietė meno kolektyvų sambūris „Ir vėl pabūkime kartu“. Žiūrovai išvydo koncertą, pasidžiaugta scenos entuziastais

Lapkričio 23 d. Raudondvario kultūros namuose rinkosi rajono Žemdirbių šventės dalyviai, kad pagerbtų geriausius žemdirbius, pasiklausytų jiems skirto koncerto, pabendrautų.

Lapkričio 23 d. Radviliškio Gražinos pagrindinei mokyklai sukako 30 metų. Šiai sukakčiai buvo skirtas šventinis renginys miesto Kultūros rūmuose. Iškilnėse dalyvavo rajono Savivaldybės, mokyklos bendruomenės, miesto visuomenės atstovai, jų svečiai.

Lapkričio 23 d. Daugėlaičių pramogų ir šokių salėje kaimo mėgėjų teatras parodė premjerą – spektaklį „Ženteliai“.

Lapkričio 27 d. radviliškėčiai paminėjo Neįgaliųjų dieną. Miesto kultūros rūmuose pasidžiaugta šių žmonių draugijos veikla, aktyviausiais nariais, jų kūrybiškumu ir meniniais sugebėjimais.

Lapkričio 29 d. rajono atstovai pakviesti į Šiaulių dramos teatrą, kur vyko Šiaulių apskrities kultūros ir sporto darbuotojų diena, apdovanojami aktyviausi, svariausių rezultatų pasiekę šios sferos žmonės.

Lapkričio 30 d. Alksniupių kultūros namuose suorganizuota Šiaulių apskrities senjorų tautinių šokių šventė „Užkim, sveteliai“.

Gruodžio 1 d. Radviliškyje iškilmingai įžiebta Kalėdų eglė. Tai – pirmasis kalėdinis renginys, simbolizavęs, kad mieste prasideda ir visas jų ciklas, skirtas metų pabaigos šventėms.

Gruodžio 17–28 d. – Radviliškio dailės mokyklos puokščių ir kompozicijų paroda-konkursas „Kalėdinė fantazija“.

Gruodžio 20 d. Radviliškio kultūros centre – rajono Savivaldybės apdovanojimų „Gerumo šviesa“ vakaras, skirtas tiems, kuriuos už jų kilnius darbus įvertinti pasiūlė bendruomenės, įstaigos bei organizacijos.

SUMMARY OF THE PUBLICATION OF „RADVILISKIO KRAŠTAS“

„TO FOLLOW THE EXAMPLE OF GOOD SONS OF THE ANCIENT LITHUANIA“. The thoughts, wishes of a representative of a large family, who had lived in our district, about the journal are published in the leading article. Jonas Basanavicius, the patriarch of the Lithuanian State, is quoted.

MANORS OF SAUKOTAS. It is written about the remote past of Saukotas land in the article. It is known from historical sources that people had lived there since the third century and the old settlements were found there. The places in Saukotas where the three manors were founded in the times of the Grand Lithuanian Principality are described exhaustively. They are: the manor of Hilly Saukotas, the manor of White Saukotas and the manor of Low-lying Saukotas. It is reflected the history of these manors, the change of the owners and the stock. Also it is written about the originality of the parks and mills of the manors. Everybody could find very useful information about Konstantinas Herubavicius who was born there and took part in the revolt of 1831, Ignas Businskis – a historian, Zigmantas Citavicius – a participant of the revolt of 1863.

HOPE OF ARTIST – TO COME BACK TO NATIVE LAND BY PAINTINGS. It is acquaintance with the local painter Viktoras Turcinskas who lives in Toronto, Canada. This intelligent person was born in Radviliskis but now he is forgotten undeservedly. So this publication tries to return him back to the native country. Viktoras Turcinskas became an orphan very early in his childhood. He was driven away to Germany, after the war – to England, later – to Canada. He started to create 15 years ago and he likes to paint landscapes where you could find the motives of the native land. In 1986 the painter has visited Lithuania, Radviliskis. He has willingly accepted the invitation to cooperate with the Public library, has sent reproductions of some paintings and promised to keep in touch in the nearest future.

AN INTERVIEW WITH AN ACTRESS ABOUT PASUSVIS, THEATRE AND THE MOON. The actress speaks about her biography, deep connections with Pasusvis, the beginning of the career in the theatre, her attitude towards close people, about their recollection. She also expresses her opinion about fortune, homeland and other things. In 2007 a schoolgirl from Grinkiskis secondary school won the second prize in the competition of young philologists while presenting this interview.

SELF-SACRIFICE FOR THE FREEDOM OF THE NATIVE LAND. According to archive and other documentary material it is written about the initiator of the North and Middle Lithuania partisan movement, the Lithuanian military officer, the participant of secret activity in the resistance fight of the period of 1940-1945, the leader of the Green team of the Lithuanian freedom army department – this is Izidorius Pucevicius - Radvila. He was born in Radviliskis district. You could find the fragments of his biography, the importance of his personality, his great contribution to the country history. Here you could find impressions about the monument for Resurrection district partisans which was founded in Seduva (Radviliskis district). There are suggestions to perpetuate the memory of Izidorius Pucevicius.

THE SON OF SEDUVOS LAND. It is the beginning of the essay about the local artist, drawer, water-color painter, initiator of Lithuanian

comics, writer, poet Jonas Martinaitis who would be 110 years old next year but he died 60 years ago and who was forgotten undeservedly. His life in childhood, youth, his relatives and their destinies are described in the first article.

TEACHER'S LIFE. You could find the narration which is dedicated to the teacher Stanislava Gelumbauskiene on the occasion of her 90th anniversary. She had been working for many years in Lizdeikos gymnasium and devoted her life to work and students. It is acquainted with the beginning of the teacher's career, personal life, colleagues. Her character features and close relationships with teachers and students are depicted in this article.

THE OLD PHOTOS TELL. POST SCRIPTUM. Here it is the photo, which was published in the last publication of the journal, of Baisogala self-government in the last century. The date of making the photo and circumstance are being checked, the publications of the events of that time are quoted and the readers, who could recognize the people in this photo, are welcome to respond.

FROM THE HISTORY OF DISTRICT VILLAGES AND TOWNS. ORIGIN OF PALONAI – THE MANOR. The survey of Palonai, which has celebrated 425th anniversary, history is presented in this article. It is written about the manor – the beginning of the village history, the school, the post office, the church, other institutions and now existing village community.

“AIDIJA” MAKES KNOWN THE COUNTRY TRADITIONS. The folklore company “Aidija” of Radviliskis cultural centre is introduced to the readers. This group started the third decade of their activity. It was founded by the initiative of some enthusiasts, run by Angelė Virgailienė and now became the most popular company among the natives and fosters the country folk traditions.

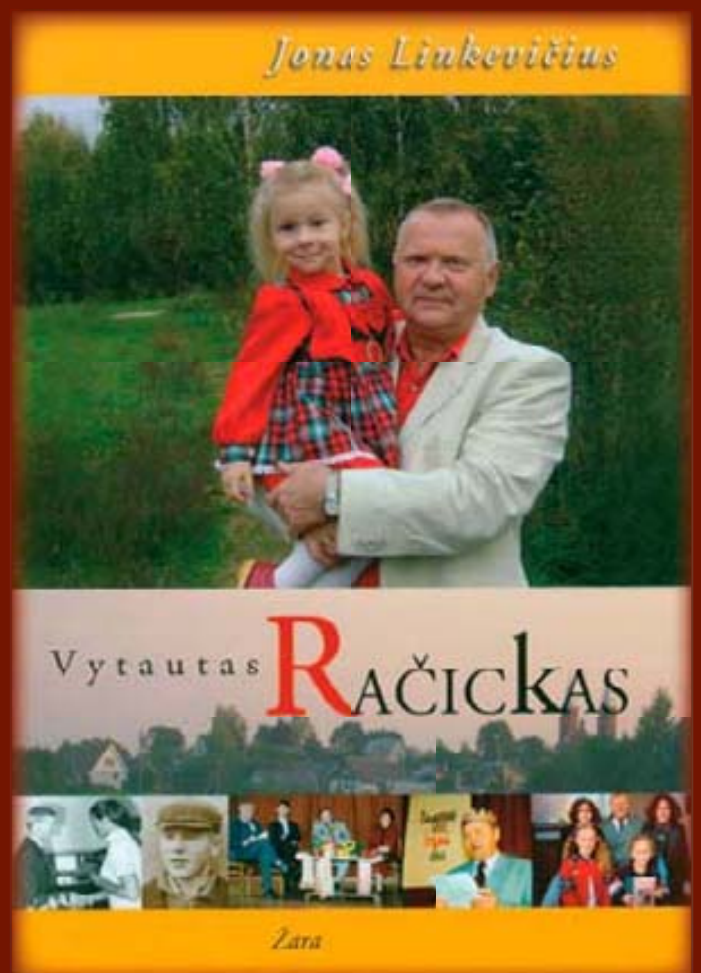
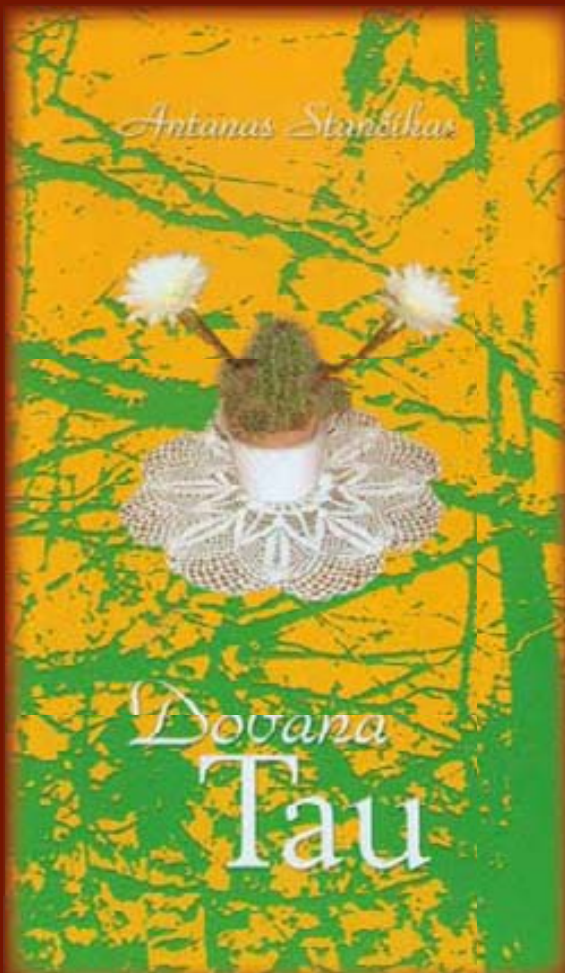
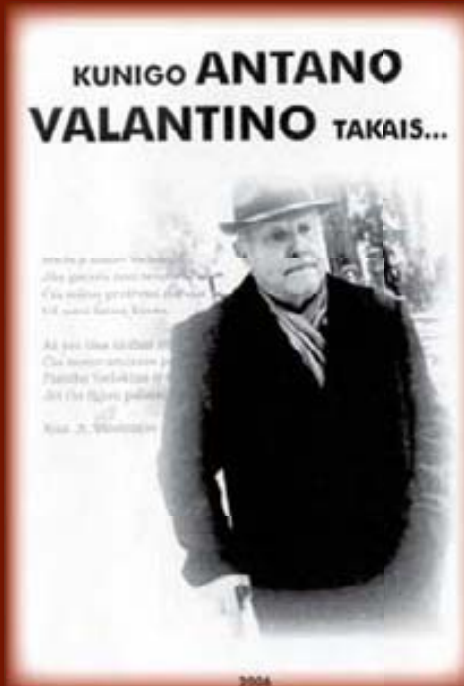
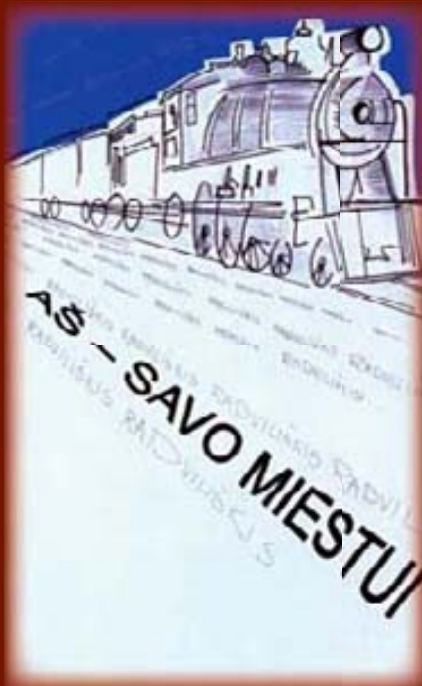
DEVELOPMENT OF MARKET PLACES AND TRADE. In this article you can find some knowledge and thoughts about trade and its history as a part of culture of the world. There are some historical facts about trade and market and its development in Radviliskis region in this article too.

TO WRITE – IT MEANS TO PERFORM. The region writer Marija Juočepe (Franka) is introduced to the readers. She was born in Seduva. The writer started to create long time ago and very intensively of late years. At the beginning she wrote for herself but lately she has published her first novel “I taisyta klaida” (“The corrected mistake”) which consists of two parts. The author started to write the new one. She writes poems, fairy-tales for children. Here we present extracts from her novel “Ašmenų paliesti” (“Touched by blades”) which is ready for publishing, also some poems.

The region cultural chronicle of the second half of this year is published in the publication of the journal. Also you could find the calendar of 2008 region events and anniversaries. The reproduction of the picture of the painter Viktoras Turcinskas is on the cover. The congratulation on the 70th anniversary to the native painter Edvardas Malinauskas is placed in the journal. The publications of this year in our region are placed in the journal either.

Translated by Rima Tarbuniene
Adviser to the Mayor
Radviliskis District Municipality

IŠLEISTOS RADVILIŠKĖNŲ KNYGOS

IŠLEISTOS RADVILIŠKĖNŲ KNYGOS

RADVILIŠKIO VIEŠJI BIBLIOTEKA

Svyatoslav Tikas, 2006

VLADAS
LISAITIS

RADVILIŠKIS
2007 GEGUŽĖ – LIEPĖ

BIRUTĖ PAŠKŪNAITĖ

SENOLIAI PORINO...

2007 RADVILIŠKIS

IONAS STANKUS

Moterų gydytojo
užrašai

ALEKONA JANUŠEVIČIENĖ

SAVANORIŲ ŽYGDARBIS

KNYGNEŠYSTĖS
FENOMENAS

Marcelė Jankauskaitė 130-osios gimimo metinėms

Aloni mykėmuis mėsėdėis Radviliškis

Spausdinti UAB „LITUS“